National Library
of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

X. A
S. O. U.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1954:9

Justitiedepartementet

BETÄNKANDE ANGÅENDE

INSTANSORDNINGEN I VATTENMÅL M. M.

Stockholm 1954

Statens offentliga utredningar 1954

Kronologisk förteckning

1. Svensk namnbok 1954. Statens Reproduktionsanstalt. 224 s. Fi.
2. Musikliv i Sverige. Betänkande med förslag till åtgärder för att främja det svenska musiklivets utveckling. Idun. 447 s. E.
3. Kollektivhus. Victor Petterson. 116 s., 20 s. pl. S.
4. Moderskapsförsäkring m. m. Idun. 154 s. S.
5. Vården vid ungdomsvårdsskolorna. Victor Petterson. 138 s. S.
6. Ärvdabalk. Norstedt. 257 s. Ju.
7. Nordisk passfrihet. Del III. Upphävande av all passkontrol vid gränserna mellan de nordiska länderna. Fernandt. 39 s. U.
8. Nordisk kontakt. Betänkande om utgivande av en nordisk parlamentarisk tidskriftspublikation. Gummesson. 14 s. Ju.
9. Betänkande angående instansordningen i vattenmål m. m. Gummesson. 90 s. Ju.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna til det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1954:9

Justitiedepartementet

BETÄNKANDE ANGÅENDE

INSTANSORDNINGEN I VATTENMÅL M. M.

STOCKHOLM 1954
GUMMESSONS BOKTRYCKERI
543901

KUNGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM

Innehåll

Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet 5

1 kap. *Inledning* 7
Nuvarande domstolsorganisation för vattenmål 7
Bestämmelser om anlitande av sakkunniga m. m. 8
Översikt över behandlingen av frågor om instansordningen m. m. under förarbetena till vattenlagen 9
Senare reformförslag 12
Direktiven för utredningen 13
Plan för den följande framställningen 14

2 kap. *Arbetsbalans och tidsutdräkt m. m. i överinstanserna* 16

3 kap. *Inskränkning i rätten att fullfölja talan mot vattendomstolarnas domar?* 21
Tidigare uttalanden 21
Utredningsmannen 26

4 kap. *Instansordningen* 29
Tidigare uttalanden 29
Utredningsmannen 32

5 kap. *Högre rätts tillgång till teknisk sakkunskap* 41
Tidigare uttalanden 41
Utredningsmannen 49

6 kap. *Begränsning av möjligheterna att erhålla prövningstillstånd i vattenmål?* 64

7 kap. *Kammarkollegiets representation i vattenöverdomstolen* 66
Uttalanden under förarbetena till vattenlagen om kollegiets representation i vattenöverdomstolen. Administrativa bestämmelser .. 66
Kollegiets ställning såsom företrädare för allmänna intressen i vattenmål: historik och gällande bestämmelser 68
Kollegiets dubbla funktioner i praxis. Uttalanden av kollegiet härom 70
Utredningsmannen 71

8 kap. *Omorganisation av vattenöverdomstolen* 75
Uppdelning på två avdelningar. Befrielse från andra mål än vattenmål 75
Arbetsformer 79
Rekrytering och avlöning 84

9 kap. *Lag- och författningsändringar* 90
11 kap. vattenlagen 90
Arbetsordningen för hovrätterna 93

Bilaga *Förslag till lag om ändring i 11 kap. vattenlagen* 94

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet

Genom beslut den 20 september 1951 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för justitiedepartementet att tillkalla en sakkunnig för att inom departementet biträda med utredning rörande instansordningen i vattenmål och därmed sammanhängande spörsmål samt rörande vattendomstolarnas behov av juridiskt och tekniskt utbildade befattningshavare.

Med stöd av nämnda bemyndigande tillkallades den 9 oktober 1951 häradshövdingen Olof Riben för att verkställa utredningen.

Till fullgörande av uppdraget i vad det avsåg vattendomstolarnas behov av juridiskt och tekniskt utbildade befattningshavare har utredningsmannen med skrivelse den 31 december 1951 till Herr Statsrådet överlämnat en promemoria (stencilerad), vilken efter remissförfarande lades till grund för behandlingen av frågan om anslag till vattendomstolarna vid 1952 års riksdag.

Sedan ledamoten av riksdagens första kammare Bror Nilsson i en interpellation den 20 februari 1952 till behandling upptagit frågan om vattenrättsingenjörernas rekrytering, har även denna fråga överlämnats till utredningen.

Hovrättsassessorn Olov Lindhagen har den 12 september 1952 förordnats till sekreterare i utredningen.

Efter samråd med justitiedepartementet har utredningsmannen funnit, att framläggandet av utredningsresultatet beträffande instansordningen och de därmed direkt sammanhängande spörsmålen icke borde fördröjas av mera ingående undersökningar i frågan om vattenrättsingenjörernas rekrytering. I en samtidigt härmed till Herr Statsrådet överlämnad skrivelse har utredningsmannen anhållit om befrielse från uppdraget i sistnämnda del. I den mån vattenrättsingenjörsorganisationens utformning är av betydelse för de spörsmål, som utredningen i övrigt omfattat, har utredningsmannen utgått från att gällande kompetensvillkor för vattenrättsingenjörerna skola bibehållas och att några särskilda åtgärder till främjande av en annan rekrytering än den hittillsvarande ej heller eljest äro påkallade.

I fråga om en eventuell omgestaltning av instansordningen och vad därmed sammanhänger har utredningsmannen haft överläggningar med samt-

liga ordinarie vattenrättsdomare, ett stort antal andra jurister vid vattendomstolarna och flertalet vattenrättsingenjörer, ledamöterna i vattenöverdomstolen, föredragandena i vattenmål i högsta domstolen samt åtskilliga av högsta domstolens ledamöter. Samråd har även förekommit med representanter för vattenfallsstyrelsen och med vissa på vattenrättens område verksamma advokater m. fl.

Beträffande kostnaderna för vattenrättsskipningen har i direktiven anbefallts kontakt med statens sakrevision, där en översyn av vattendomstolsavgifterna och grunderna för deras bestämmande pågick vid tiden för utredningens igångsättande. I ovannämnda skrivelse den 31 december 1951 meddelade utredningsmannen sin avsikt att upptaga den anbefallda kontakten under ett senare skede av utredningsarbetet. Emellertid har frågan om höjning av vattendomstolsavgifterna upptagits till behandling i en av revisionssekreteraren L. af Klintberg på offentligt uppdrag utarbetad, med skrivelse den 7 januari 1954 till Konungen överlämnad promemoria med förslag till förstärkning av vattendomstolarnas organisation m. m. Proposition i ämnet har sedermera förelagts riksdagen (nr 1954:198). I detta läge torde den i direktiven gjorda rekommendationen få anses ha förfallit.

Utredningsmannen får härmed vördsamt överlämna betänkande angående instansordningen i vattenmål m. m., åtföljt av förslag till vissa ändringar i 11 kap. vattenlagen. Det ursprungliga utredningsuppdraget är därmed i sin helhet slutfört.

Stockholm den 3 april 1954.

Olof Riben

Olov Lindhagen

FÖRSTA KAPITLET

Inledning

Nuvarande domstolsorganisation för vattenmål

Domstolsorganisationen för vattenmål, varom bestämmelser finnas i 11 kap. vattenlagen den 28 juni 1918 (VL), omfattar, liksom den allmänna domstolsorganisationen, tre instanser.[1]

Första instans är *vattendomstol,* som består av en vattenrättsdomare, två vattenrättsingenjörer och två vattenrättsnämndemän. I vissa enklare mål är vattendomstolen beslutför med vattenrättsdomaren och vattenrättsnämndemännen samt allenast en vattenrättsingenjör. Vattenrättsdomare skall vara lagkunnig, i domarevärv erfaren man. Vattenrättsingenjörerna skola vara i vattenfrågors tekniska behandling sakkunniga och erfarna män. Vattenrättsnämndemännen skola vara allmänt betrodda, om sin orts förhållanden kunniga män.

I fråga om vattenrättsingenjörerna stadgades ursprungligen i VL, att den ene skulle ha sakkunskap särskilt beträffande byggande i vatten (vattenbyggnadsteknisk ingenjör) och den andre särskilt i frågor om torrläggning av mark (agrikulturteknisk ingenjör). I samband med att bestämmelser om åtgärder till motverkande av vattenförorening år 1941 upptogos i VL överflyttades nämnda stadgande till administrativa föreskrifter om tjänstgöringen vid vattendomstolarna. Samtidigt gavs möjlighet att i mål om grundvatten eller avloppsvatten förordna ingenjör med särskild sakkunskap i det ifrågavarande ämnet att tjänstgöra såsom vattenrättsingenjör i stället för antingen den byggnadstekniske eller den agrikulturtekniske ingenjören. (Se numera 3 § stadgan den 25 maj 1945 ang. tjänstgöringen vid vattendomstolarna i dess lydelse enligt kungörelse den 27 april 1951.)

Antalet vattendomstolar är f. n. fem (se kungörelsen den 10 juni 1949 om rikets vattendomstolar). Gränserna för deras domsområden följa vattendelare mellan olika vattensystem.

Andra instans i vattenmål är *vattenöverdomstolen,*[2] som utgöres av en

1 Beträffande mål, som inkomma till vattendomstol genom underställning av eller besvär över syneförrättning, kan man med en viss rätt tala om fyra instanser; synemännen utgöra i realiteten den första instansen.

2 Då bestämmelser om allmän farled och allmän flottled år 1920 respektive 1919 infördes i VL, stadgades, att talan mot slutligt utslag i farleds- eller flottledsmål skulle, i vad beslutet rörde annat än förd ansvarstalan eller ersättning, fullföljas direkt hos Konungen genom besvär. Prövningen av sådana besvär ankom på regeringsrätten. Dessa särbestämmelser upphävdes år 1932. Numera är således instansordningen i farleds- och flottledsmål densamma som i andra vattenmål.

avdelning av Svea hovrätt, förstärkt med en ledamot av kammarkollegiet.

Sista instans är *högsta domstolen* i vanlig sammansättning. Vattenmålen fördelas mellan domstolens olika avdelningar på samma sätt som andra mål.

I fråga om fullföljdsrätt gälla för vattenmål samma regler som för mål, vilka tillhöra allmän domstols prövning. Rätten att fullfölja talan till vattenöverdomstolen är sålunda, såvitt angår huvudsakliga avgöranden, icke underkastad några inskränkningar, under det att för fullföljd till högsta domstolen gälla reglerna om prövningstillstånd i 54 kap. 9—12 §§ RB.

Bestämmelser om anlitande av sakkunniga m. m.

I sin ursprungliga lydelse innehöll VL såväl för vattendomstolarnas som för överinstansernas del bestämmelser om rätt att tillkalla sakkunniga. Bestämmelserna böra ses mot bakgrunden av att den allmänna processlagstiftningen vid tiden för VL:s tillkomst icke inrymde några föreskrifter om bevisning genom sakkunniga och att domstolarna därför icke ansågos ha möjlighet att självmant föranstalta om sådan bevisning på annat sätt än genom att infordra yttrande från offentlig myndighet eller institution.

För vattendomstolarnas del stadgades att, om mål anginge fråga för vars bedömande tarvades särskilda fackkunskaper, som icke annorledes vore för domstolen tillgängliga, vattenrättsdomaren eller vattendomstolen ägde till biträde åt domstolen kalla i sådant ämne sakkunnig person. (Se 11 kap. 44 och 81 §§ i deras ursprungliga lydelse; jfr 92 § i dess lydelse efter 1919 och 1920 års ändringar i VL.)

Motsvarande bestämmelser för överinstanserna gåvo dessa rätt att, då mål angick fråga för vars bedömande särskilda fackkunskaper fordrades, till biträde åt domstolen kalla i sådant ämne sakkunnig person. Beträffande sådan sakkunnig var föreskrivet, att han, sedan tillfälle lämnats honom att taga del av handlingarna i målet, borde övervara dess föredragning och att han ägde deltaga i överläggning rörande detsamma. Efter föredragningen men innan målet företoges till avgörande skulle han till domstolen avgiva skriftligt yttrande rörande de delar av målet, i vilka hans sakkunskap tagits i anspråk. (Se 11 kap. 97 och 102 §§ i deras ursprungliga lydelse; efter 1919 års ändringar 107 och 113 §§.)

Tillkomsten av lagen den 7 juni 1934 om bevisning genom sakkunnig föranledde ingen ändring i VL:s nu berörda bestämmelser, vilka jämlikt 8 § nämnda lag bibehöllo sin giltighet.

Sedan de allmänna reglerna om sakkunnigbevisning inarbetats i nya RB (40 kap.), ansågs även anlitandet av sakkunniga i vattenmål böra i huvudsak följa dessa regler. De ovannämnda bestämmelserna i VL upphävdes därför fr. o. m. den 1 januari 1948, då nya RB trädde i kraft (lag den 20 december 1946 om ändring i VL). Jämlikt VL:s allmänna hänvisning till

vad som är stadgat om rättegången vid allmän domstol (11 kap. 1 § i dess lydelse enligt nyssnämnda lag) äro sålunda nya RB:s regler om sakkunniga numera tillämpliga även i vattenmål. Beträffande skyldigheten att svara för ersättning åt sakkunnig innehåller dock VL särskilda bestämmelser (11 kap. 97 § och 106 § andra stycket). I förhållande till vad som förut gällde innebär den nuvarande ordningen bl. a. den olikheten, att av vattendomstol eller högre instans tillkallad sakkunnig i princip icke äger deltaga i domstolens enskilda överläggningar eller över huvud ställa sin sakkunskap till domstolens tjänst i andra former än dem lagen anvisar för upptagande av sakkunnigbevisning.

Om för bedömande av mål vid vattendomstol erfordras särskild teknisk utredning eller vidlyftigare värdering, äger vattenrättsdomaren, där så befinnes lämpligt, uppdraga åt sakkunnig att efter förberedande undersökning avgiva utlåtande i målet. Närmare föreskrifter ha meddelats om kungörande av undersökningen och om det sätt, på vilket utlåtandet skall hållas tillgängligt för parterna. (Se 11 kap. 45 § 1 mom. samt 81 och 92 §§ VL.)[3] Nu berörda bestämmelser äga motsvarande tillämpning i mål vid vattenöverdomstolen och högsta domstolen (11 kap. 106 och 108 §§ VL).[4]

I mål vid vattendomstol kan vattenrättsdomaren uppdraga åt vattenrättsingenjörerna eller en av dem att, med eller utan biträde av vattenrättsnämndemännen eller en av dem, verkställa undersökning å stället. I enklare fall kan sådant uppdrag lämnas åt vattenrättsnämndemännen eller en av dem. (Se 11 kap. 45 § 2 mom. samt 81 och 92 §§.) Någon motsvarande tillämpning för överinstansernas del av nu berörda bestämmelser kan tydligen med hänsyn till dessa domstolars sammansättning icke ifrågakomma.

Översikt över behandlingen av frågor om instansordningen m. m. under förarbetena till vattenlagen

Beträffande första instansens domstolar i vattenmål innehöllo såväl det av vattenrätts- och dikningslagskommittéerna år 1910 avgivna förslaget till VL som det av särskilda sakkunniga år 1917 avgivna, överarbetade förslaget bestämmelser, vilka i allt väsentligt överensstämde med de stadganden, som sedermera upptogos i lagen. I fråga om vattenrättsskipningen i högre instans stodo däremot förslagen på en annan ståndpunkt än den som slutligen blev lagens. I det följande lämnas en kortfattad översikt över den-

[3] I den lydelse 11 kap. 45 § 1 mom. hade före den 1 januari 1948 angåvos såsom särskilda alternativ, att uppdraget kunde lämnas åt "biträde som i 44 § sägs" eller åt "annan sakkunnig person". I och med att nya RB:s regler om sakkunnig blevo tillämpliga även i vattenmål bortföll anledningen till en sådan distinktion.

[4] Före den 1 januari 1948 var så ej fallet. I stället fanns för överinstanserna en speciell föreskrift av innehåll att, om tillkallat sakkunnigt biträde ej kunde avgiva yttrande utan undersökning å platsen, biträdet eller annan sakkunnig person skulle förordnas att företaga dylik undersökning och däröver avgiva utlåtande (11 kap. 97 och 102 §§; efter 1919 års ändringar 107 och 113 §§).

na frågas behandling under lagstiftningsarbetets olika faser. Beträffande den närmare motiveringen för de olika ståndpunkterna hänvisas till redogörelser i 3—5 kap. av detta betänkande (jfr NJA II 1919 s. 349—364 och 479—483).

Enligt 1910 års kommittéförslag skulle vattenmålen fullföljas från vattendomstolarna direkt till högsta domstolen. Kommittéerna föreslogo tillika en föreskrift, att person med framstående teknisk förmåga och rik erfarenhet skulle övervara handläggningen och avgörandet av vattenmål i högsta domstolen och därvid tillhandagå med erforderliga råd och upplysningar.

1917 års sakkunnigförslag stod beträffande instansordningen på samma ståndpunkt som kommittéförslaget och upptog jämväl en föreskrift om tekniskt biträde åt högsta domstolen, i huvudsak överensstämmande med kommittéförslagets.

I utlåtande över 1917 års förslag av f. d. justitierådet Hellner — såsom förordnad att verkställa förberedande utredning rörande en rättegångsreform — anfördes, att förslaget i förevarande del stode i bestämd strid med de principer, som syntes böra tillämpas i fråga om en framtida instansordning. Hellner ansåg, att ordningen med tre instanser borde bibehållas även för vattenmålens del, och påpekade, att intresset av en stark specialisering och av den tekniska sakkunskapens utnyttjande även i överrätten syntes lämpligen kunna tillgodoses på det sätt, att vattenmålen från samtliga vattendomstolar fullföljdes till Svea hovrätt och där upptoges å en viss avdelning, förstärkt med sakkunniga lekmän såsom bisittare.

Inom lagrådet, till vilket 1917 års förslag tillika med Hellners utlåtande remitterades och i vars behandling av detta ärende en särskild förordnad teknisk sakkunnig deltog, kommo skilda meningar till uttryck.

Två ledamöter (justitieråden Gullstrand och Wedberg) förordade, att vattenmålen från vattendomstolarna skulle fullföljas till de särskilda hovrätterna. Inom varje hovrätt borde de förbehållas en och samma division, som dock vid handläggning av vattenmål ej skulle ha annan sammansättning än eljest. Från hovrätterna skulle talan i vanlig ordning kunna fullföljas till högsta domstolen.

De båda andra lagfarna ledamöterna (justitierådet von Seth och regeringsrådet Planting-Gyllenbåga) anslöto sig till den av Hellner framförda tanken, att målen från samtliga vattendomstolar skulle fullföljas till Svea hovrätt, som för ändamålet skulle utrustas med teknisk sakkunskap. I detta hänseende föreslogo ifrågavarande lagrådsledamöter, att hovrätten vid handläggningen av vattenmål skulle, om det påkallades av part eller hovrätten ansåge det önskligt, förstärkas med två av Kungl. Maj:t därtill förordnade, i vattenfrågors tekniska behandling sakkunniga och erfarna män, representerande, den ene särskilt sakkunskapen beträffande byggande i vatten och den andre särskilt sakkunskapen i fråga om jords torrlägg-

ning. Antalet juridiskt bildade ledamöter borde i mål, där sådana bisittare deltoge, begränsas till tre. Från hovrätten skulle talan i vanlig ordning kunna fullföljas till högsta domstolen.

Nu nämnda fyra ledamöter av lagrådet ställde sig — för den händelse vattenmålen i överensstämmelse med det remitterade förslaget skulle från vattendomstolarna fullföljas direkt till högsta domstolen — även kritiska till vad förslaget innehöll om tillhandahållande av teknisk sakkunskap åt högsta domstolen. Tre ledamöter (von Seth, Planting-Gyllenbåga och Gullstrand) — vilka icke ifrågasatte behovet av särskilda bestämmelser i detta ämne — ansågo, att den sakkunnige icke blott borde närvara vid målens handläggning och avgörande utan biträda redan vid målens beredande till föredragning och deltaga i betänkandets avgivande. Den fjärde ledamoten (Wedberg) fann överflödigt att genom särskild åtgärd bereda tillgång till teknisk sakkunskap vid målens behandling i högsta domstolen. Om så likväl ansågs böra ske, var han beträffande formen härför i huvudsak ense med de tre förstnämnda ledamöterna.

Den särskilt förordnade femte ledamoten (överstelöjtnanten Ekdahl) ansåg nödvändigt att begränsa instansernas antal till två och förordade inrättande av en speciell överdomstol för vattenmål. I varje fall borde enligt denne ledamots mening plats för den tekniska sakkunskapen beredas inom själva den domstol, som skulle utgöra högsta instans i sådana mål.

Vid den överarbetning av 1917 års förslag, som efter lagrådsgranskningen företogs inom justitiedepartementet, erhöllo reglerna om instansordningen sin slutliga utformning, innebärande ett treinstanssystem med en avdelning av Svea hovrätt, förstärkt med en ledamot av kammarkollegiet, såsom mellaninstans under namn av vattenöverdomstol. Bestämmelsen i 1917 års förslag om att teknisk sakkunnig skulle övervara handläggningen av vattenmål i högsta domstolen motsvarades i departementsförslaget för vattenöverdomstolens del av bestämmelser om rätt för vattenöverdomstolen att vid behov tillkalla sakkunnigt biträde; för högsta domstolen saknades motsvarighet.

Då vattenlagsfrågan behandlades vid 1918 års riksdag, anslöt sig majoriteten av det för ändamålet tillsatta utskottet till departementsförslagets ståndpunkt i hithörande delar, med allenast den avvikelsen, att möjligheten att tillkalla sakkunnigt biträde i mål, för vars bedömande särskilda fackkunskaper erfordrades, skulle stå öppen ej blott för vattenöverdomstolen utan även för högsta domstolen. I särskilda reservationer till utskottsutlåtandet föreslogs emellertid *dels* av herr Söderberg m. fl. att Svea hovrätt i sin verksamhet som vattenöverdomstol skulle bestå av allenast tre ledamöter samt därutöver, förutom en ledamot av kammarkollegiet, jämväl en av Kungl. Maj:t förordnad, i allmänna angelägenheter erfaren och betrodd man *dels ock* av herr Vennersten m. fl. att i vattenöverdomstolen borde i stället för ledamoten av kammarkollegiet insättas en av Kungl. Maj:t för-

ordnad, för synnerlig teknisk skicklighet och erfarenhet i fråga om vattenmål känd person. Vid frågans behandling i kamrarna anslöt sig första kammaren till herr Vennerstens m. fl. reservation och andra kammaren till herr Söderbergs m. fl. reservation. Vid sammanjämkning godkände emellertid båda kamrarna utskottets förslag.

Senare reformförslag

Frågan om instansordningen i vattenmål och vad därmed sammanhänger har även efter VL:s införande varit föremål för diskussion i olika sammanhang.

I ett yttrande som *vattenrättsdomarna i riket* i december 1925 avgåvo till Kungl. Maj:t rörande möjligheten att genom organisatoriska förändringar i vattendomstolarnas verksamhet nedbringa kostnaderna för dessa — vilken fråga väckts genom en skrivelse av 1924 års riksdag — berördes även vissa spörsmål rörande rättsskipningen i vattenmål i högre rätt. Utgående från att representanter för den tekniska sakkunskapen alltjämt icke skulle medverka såsom domare vid behandlingen av vattenmål i högre rätt uttalade sig vattenrättsdomarna för att överrättsprövningen åtminstone i huvudsak skulle begränsas till rättsfrågor och att i samband därmed mellaninstansen skulle avskaffas, så att vattenmålen komme att från vattendomstolarna fullföljas direkt till högsta domstolen.

Vattenöverdomstolen, som den 10 maj 1926 yttrade sig över vattenrättsdomarnas förslag, avstyrkte såväl begränsningen av föremålet för högre rätts prövning som avskaffandet av mellaninstansen men föreslog å sin sida, att de dåvarande bestämmelserna om vattenöverdomstolens befogenhet att tillkalla sakkunnig skulle ersättas av föreskrifter, som lämnade vattenöverdomstolen möjlighet att vid förberedande behandling av vattenmål besluta, att i domstolen skulle såsom ledamöter inträda en eller två personer, vilka av Kungl. Maj:t blivit för viss tid förordnade att mottaga sådant uppdrag och vilka skulle äga sakkunskap, den ene i fråga om byggande i vatten och den andre beträffande torrläggning av mark. På vattenöverdomstolen borde bero, vilkendera av dem som skulle tillkallas eller huruvida i något fall båda borde inträda.

Frågan om fullföljdsrätten i vattenmål upptogs ånyo av *Svea hovrätt* i dess yttrande över markutredningens år 1947 avgivna förslag till ändringar i expropriationslagstiftningen. Enligt detta förslag skulle värderingsfrågor i expropriationsmål överflyttas från expropriationsnämnderna till särskilda länsvis inrättade expropriationsdomstolar, mot vilkas avgöranden talan skulle kunna fullföljas till hovrätterna och vidare till högsta domstolen. Under åberopande av bl. a. erfarenheterna från vattenöverdomstolen ställde sig hovrätten tvivlande till nyttan av att renodlade värderingsfrågor finge överklagas. Hovrätten förordade en omedelbar utredning angående

fullföljdsrätten för alla rättsområden där den vore praktisk, alltså beträffande vattenrätt, expropriation och åtskilliga ämnen hörande under ägodelningsrätterna.[5]

I en uppsats i SvJT 1950 (s. 829 ff) har slutligen *vattenrättsdomaren Nils Viklund* upptagit instansordningen i vattenmål till behandling och därvid förordat inrättande av en särskild överdomstol i vattenmål såsom andra och sista instans. Denna överdomstol skulle bestå av kvalificerade och erfarna jurister och ha till sitt förfogande teknisk sakkunskap av yppersta beskaffenhet med erfarenhet från olika grenar av verksamhetsområdet. Teknikerna borde vara permanent knutna till överdomstolen. Huruvida de skulle vara bisittare i domstolen eller utgöra ett rådgivande organ vid sidan av denna borde göras till föremål för närmare utredning och övervägande.

Direktiven för utredningen

I yttrande till statsrådsprotokollet den 20 september 1951 framhöll chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, att vattendomstolarnas arbetsbörda sedan mitten av 1930-talet och i synnerhet under det senaste decenniet i hög grad ökat samt att med anledning därav domstolsorganisationen i betydande mån förstärkts. Efter en redogörelse för de i detta hänseende vidtagna åtgärderna anförde departementschefen:

Det allt mer omfattande arbetet vid första instansens vattendomstolar har medfört en starkt ökad tillströmning av mål även i vattenöverdomstolen. Denna har sedan flera år permanent varit förstärkt med en eller flera ledamöter. Förstärkningen har dock ingalunda svarat mot ökningen av organisationen i första instans. Det har därför icke kunnat undgås, att en betydande balans uppstått i vattenöverdomstolen. Ett större eller medelstort vattenmål kan numera — om det ej av särskild anledning erhåller förtur — i allmänhet icke upptagas till behandling av vattenöverdomstolen förrän två à tre år förflutit efter det vattendomstolen dömt i målet. För särskilt vidlyftiga mål får man ej sällan räkna med väsentligt längre tid.

I högsta domstolen har någon större balans av vattenmål hittills icke uppkommit. Till följd av brist på vattenrättsligt skolade föredragande kunna dock vattenmålen f. n. icke avverkas i den takt som vore önskvärd, och risk föreligger otvivelaktigt för att i fortsättningen en betydande balans skall uppstå även i sista instansen.

Den långsamma behandlingen av vattenmålen i överinstanserna innebär helt naturligt betydande olägenheter för parterna, vilka ofta ha stora ekonomiska värden att bevaka i målen. I många fall äro även viktiga nationalekonomiska intressen beroende av dessa måls avgörande. Då mål från samma vattensystem ofta ha ett nära inbördes samband och då vidare större vattenmål numera vanligen icke avgöras på en gång utan genom en serie deldomar, försvåras även vattendomstolarnas arbete av att målens behandling i överinstanserna tager så lång

[5] Genom de ändringar i expropriationslagen, som trädde i kraft den 1 april 1950, har som bekant — ehuru avvikelser från markutredningens förslag skett bl. a. i fråga om organisationen av expropriationsdomstolarna i första instans — förslagets ståndpunkt beträffande fullföljd av värderingsfrågor till högre rätt godtagits av statsmakterna.

tid. Så länge en viss till högre rätt fullföljd fråga icke slutligen avgjorts, måste stundom behandlingen av andra frågor i samma mål eller i mål från samma vattensystem anstå. Jämväl svårigheten att inom rimlig tid få till stånd prejudikat rörande praktiskt betydelsefulla problem är en allvarlig olägenhet.

Även frånsett nu berörda olägenheter förefaller det tveksamt, om överrättsprocessen i vattenmål är i allo ändamålsenligt ordnad. Det kan sålunda ifrågasättas, huruvida den vinst i rättssäkerhet som överrättsprövningen medför står i rimligt förhållande till det mycket omfattande arbete som nedlägges på målen och om icke för denna speciella art av mål en domstolsordning med tre instanser utgör en onödigt stor apparat. Å andra sidan faller det i ögonen att överinstanserna äro sämre rustade än vattendomstolarna så till vida som de icke inom sig äga tillgång till teknisk sakkunskap.

Efter att ha påpekat, att även arbetsbelastningen vid vattendomstolarna — trots de vidtagna förstärkningarna — vore ägnad att inge bekymmer, fortfor departementschefen:

Vad jag nu anfört torde visa, att det föreligger anledning att igångsätta en utredning rörande möjligheterna att åstadkomma bättre förhållanden på vattenrättsskipningens område. Utredningen synes i främsta rummet böra inriktas på själva instansordningen och därmed sammanhängande frågor. I denna del bör utredningen vara helt förutsättningslös; även ganska radikala åtgärder kunna enligt min uppfattning förtjäna att övervägas. Möjligheten att för vattenmålens vidkommande övergå till en domstolsordning med endast två instanser bör sålunda icke lämnas ur räkningen. För en eventuell reform i denna riktning äro olika alternativ tänkbara. Närmast till hands synes ligga att låta vattenöverdomstolen bli sista instans, men en ordning, enligt vilken vattenmålen skulle från vattendomstolarna fullföljas direkt till högsta domstolen, kan även tänkas. Antingen den nuvarande instansordningen bibehålles eller ersättes av ett system med endast två instanser kan man överväga möjligheten att på något sätt begränsa rätten till talan mot vattendomstolarnas avgöranden. Att generellt avskära rätten till fullföljd i ersättningsfrågor är ett flera gånger framfört uppslag, som möjligen kan förtjäna att ånyo prövas, även om en lagstiftning i denna riktning onekligen skulle stå i mindre god överensstämmelse med de nyligen genomförda ändringarna i expropriationslagen. En annan utväg, som måhända kan visa sig framkomlig, är att göra rätten till fullföljd av talan mot vattendomstols dom beroende av tillstånd i varje särskilt fall — i princip således samma ordning som gäller beträffande fullföljd av talan mot hovrätts dom. Huruvida tekniker regelmässigt böra i en eller annan form medverka i överrättsprocessen i vattenmål, är ett spörsmål som nära sammanhänger med de nu berörda frågorna.

På därom gjord hemställan bemyndigade därefter Kungl. Maj:t departementschefen att tillkalla sakkunnig för utredning rörande bl. a. instansordningen i vattenmål och därmed sammanhängande spörsmål.[6]

Plan för den följande framställningen

I det följande lämnas först en på statistiskt material grundad redogörelse för arbetsbalans och tidsutdräkt m. m. i överinstanserna i vattenmål (2 kap.).

[6] Ang. utredningsuppdraget i övrigt, se skrivelsen till departementschefen.

Därefter behandlas i särskilda kapitel de tre huvudfrågor, beträffande vilka en ändring i nuvarande ordning enligt utredningsdirektiven eventuellt skulle vara påkallad, nämligen instansordningen, rätten att fullfölja talan mot vattendomstolarnas avgöranden samt högre rätts tillgång till teknisk sakkunskap (3—5 kap.). Början göres därvid med den pricipiellt grundläggande frågan om möjligheten och lämpligheten av att på ett eller annat sätt begränsa fullföljdsrätten från vattendomstolarna. Varje kapitel inledes med en närmare redogörelse för de uttalanden i den behandlade frågan, som gjorts under förarbetena till VL eller senare. Redogörelsen anknyter i varje särskilt fall till den översiktliga historik över hithörande frågors behandling, som lämnats förut i detta kapitel.

I ett särskilt kapitel diskuteras den med de berörda spörsmålen nära sammanhängande frågan, huruvida villkoren för meddelande av prövningstillstånd — d. v. s. tillstånd att draga mål under högsta domstolens prövning — böra göras strängare för vattenmål än för mål i allmänhet (6 kap.).

Kammarkollegiets representation i vattenöverdomstolen behandlas i följande kapitel (7 kap.). Denna fråga har visserligen ej direkt berörts i direktiven men ingår givetvis i det problemkomplex, som är utredningens föremål.

Med utgående från de resultat, till vilka diskussionen av de särskilda frågorna lett fram, presenteras ett förslag till ändrad organisation för vattenöverdomstolen (8 kap.). I samband därmed behandlas vissa frågor rörande vattenöverdomstolens arbetsformer m. m.

Ett sista kapitel ägnas åt de lag- och författningsändringar, som föranledas av vattenöverdomstolens omorganisation (9 kap.).

ANDRA KAPITLET

Arbetsbalans och tidsutdräkt m. m. i överinstanserna

Tillströmningen av mål till överinstanserna under 12-årsperioden 1942—1953 samt arbetsbalansens växlingar under samma tid belysas av nedanstående tablåer:

Vattenöverdomstolen

År	Ingående balans	Ink. mål	Mål som avgjorts genom dom, utslag eller beslut	avskrivits eller avvisats	Utgående balans
1942	29	34	23	—	40
1943	40	52	41	2	49
1944	49	30	27	2	50
1945	50	38	36	5	47
1946	47	76	33	2	88
1947	88	50	25	3	110 [7]
1948	110 [7]	38	53	6	89
1949	89	35	49	4	71
1950	71	50	41	7	73
1951	73	46	35	8	76
1952	76	62	40	11	87
1953	87	53	38	6	96

Högsta domstolen

År	Ingående balans	Ink. mål	Mål som avgjorts genom dom eller utslag	avskrivits	Utgående balans
1942	20	7	19	—	8
1943	8	12	10	—	10
1944	10	9	4	—	15
1945	15	11	4	—	22
1946	22	6	9	—	19
1947	19	3	9	—	13
1948	13	7	8	—	12
1949	12	12	9	1	14
1950	14	9	11	2	10
1951	10	12	5	1	16
1952	16	13	9	—	20
1953	20	13	15	—	18

[7] Siffrorna avvika något från dem, som vattenrättsdomaren Viklund angivit i sin uppsats i SvJT 1950 s. 831. Anledningen till avvikelsen har icke kunnat utrönas.

Då målens storlek kan växla från några tiotal till flera tiotusental sidor, bör naturligtvis icke alltför stor vikt fästas vid de anförda siffrorna. En bättre mätare på balansen vid ett visst tillfälle än antalet oavgjorda mål vore givetvis det sammanlagda sidantalet i sådana mål, även om större mål ofta blott fullföljas i en eller annan speciell fråga och det s. a. s. effektiva sidantalet därför kanske endast är en ringa del av det totala. Att framskaffa någorlunda tillförlitliga, fortlöpande uppgifter i detta hänseende för en längre tidsperiod är emellertid numera knappast möjligt. För vattenöverdomstolens del kunna följande uppgifter för tiden fr. o. m. år 1950 anföras:

Datum	Antal oavgjorda mål	Antal sidor[8]	Datum	Antal oavgjorda mål	Antal sidor[8]
1950 1/1	71	79.310	1952 1/1	76	99.365
20/5	75	108.600	15/8	71	110.680
1951 1/1	73	82.265	1953 1/1	87	127.350
15/8	75	107.975	15/8	96	126.450
			31/12	96	130.600

I högsta domstolen utgjorde sammanlagda sidantalet i de den 31 december 1953 oavgjorda målen c:a 42.000.

En för varje särskilt år av den ovannämnda 12-årsperioden verkställd beräkning av den tid, som i de av vattenöverdomstolen under året avgjorda målen i medeltal förflutit mellan vattendomstolens och vattenöverdomstolens avgöranden, har givit följande resultat:

1942	335 dagar	1946	452 dagar	1950	725 dagar
1943	406 „	1947	544 „	1951	617 „
1944	403 „	1948	653 „	1952	698 „
1945	571 „	1949	709 „	1953	716 „

Beträffande varje årsgrupp av de av högsta domstolen under samma tidsperiod avgjorda målen angives här nedan på motsvarande sätt den genomsnittliga tidsskillnaden dels mellan vattendomstolens och vattenöverdomstolens dels ock mellan de båda högre instansernas avgöranden:

År	Antal mål	VD—VöD dagar	VöD—HD dagar	År	Antal mål	VD—VöD dagar	VöD—HD dagar
1942	19	315	541	1948	8	719	904
1943	10	343	406	1949	9	541	547
1944	4	651	582	1950	11	595	492
1945	4	569	664	1951	93	1002	618
1946	9	480	779	1952	9	468	317
1947	9	471	942	1953	15	824	573

[8] I sidantalet ingår — genomgående för hela uppställningen — med cirka 16.000 sidor ett år 1947 till vattenöverdomstolen inkommet mål om Storsjöns sammanslagna första, andra och tredje regleringar. Dom i detta mål torde komma att meddelas i april 1954.

[9] Av de 5 mål, vilka i den förut intagna tablån över arbetsbalansens växlingar m. m. i högsta domstolen angivits såsom avgjorda under 1951, hade 2 (angående rätt till fullföljd) upptagits omedelbart i vattenöverdomstolen.

För större mål har behandlingen i överrätterna i allmänhet krävt betydligt längre tid än som framgår av de anförda medeltalen. Vad vattenöverdomstolen beträffar har för de under åren 1950—1953 därstädes avgjorda, sammanlagt 154 målen tiden emellan vattendomstolens och vattenöverdomstolens avgöranden undersökts särskilt för olika storleksgrupper. Resultatet framgår av nedanstående tablå (tiden uttryckt i dagar):

Sidor	Antal mål	Kortaste tid	Längsta tid	Genomsnittstid
Under 200	63	98	1079	465
200—1000	59	144	1760	709
Över 1000	32	240	2318	1017

I vattenöverdomstolen voro den 31 december 1953 anhängiga 96 mål, därav 3 inkomna 1946 och 2 inkomna 1947[10]. De övriga 91 målen ha inkommit under åren 1950—1953.

I högsta domstolen voro den 31 december 1953 anhängiga 18 vattenmål, fördelade på inkomstår efter vad som framgår av nedanstående tablå, vilken jämväl utvisar i vilken utsträckning frågan om prövningstillstånd blivit avgjord:

Inkomstår	Antal mål	Prövningstillstånd beviljat	Ansökan om prövningstillstånd ej föredragen
1946	1	1	—
1948	1	1	—
1949	2	2	—
1950	1	1	—
1952	1	—	1
1953	12	1	11

Givetvis skulle det vara av ett visst intresse för förevarande utredning att kunna påvisa, i vilken mån tidsutdräkten i överinstanserna beror på att målens behandling i sig själv är så tidskrävande och i vilken mån den föranledes av att arbete i allmänhet icke kan ägnas åt nya mål förrän äldre mål blivit avgjorda. Utredningsmannen har emellertid icke tillgång till uppgifter, som skulle kunna läggas till grund för en statistik i detta hänseende.

I vattenöverdomstolen har det i tämligen stor utsträckning förekommit,

10 De år 1946 inkomna målen äro: 1) mål angående prövning av lagligheten av en inom Norrköpings stad uppförd dammbyggnad över Motala ström (3.300 sidor), i vilket mål sakkunnig förordnats att efter undersökning på platsen avgiva utlåtande; 2) mål angående tillstånd att utsätta fast laxfiskebyggnad vid Unbyn i Lule älv (200 sidor), i vilket mål yttrande infordrats från kammarkollegiet; samt 3) mål angående tillstånd till ökad dämning i Letälven vid Åtorps kraftverk m. m. (1.000 sidor), vilket mål under ett par år varit vilande i avbidan på förlikningsförhandlingar mellan parterna. De år 1947 inkomna målen äro: 1) mål angående prövning av lagligheten av dammbyggnad vid Brokvarn i Tidan (500 sidor), i vilket mål yttrande infordrats och numera inkommit från vattenrättsdomaren; samt 2) det i not 8 omförmälda målet om Storsjöns reglering.

att yttrande infordrats från vederbörande vattenrättsdomare — i allmänhet med anmodan till denne att före yttrandets avgivande höra vattenrättsingenjörerna eller en av dem — eller annan myndighet eller ock att enskild sakkunnig anlitats (i mål, som avgjorts av vattendomstolen före den 1 januari 1948, med stöd av 11 kap. 107 § VL i dess dåvarande lydelse och i "nya" mål med stöd av 40 kap. RB). Nedanstående tablå utvisar antalet mål, i vilka sådana åtgärder vidtagits under 12-årsperioden 1942—1953:

År	Yttrande infordrat från vattenrättsdomaren	Yttrande infordrat från annan myndighet	Enskild sakkunnig tillkallad
1942	5	—	—
1943	2	—	2
1944	5	1	1
1945	4	1	—
1946	113	—	—
1947	8	1	3
1948	2	3	1
1949	4	1	1
1950	—	—	—
1951	2	1	3
1952	1	3	1
1953	6	—	3

Det må anmärkas, att det oftast varit i större och ur allmän synpunkt viktigare mål som remissförfarande eller hörande av sakkunnig förekommit och att sådana åtgärder därför i själva verket utgjort ett mera betydelsefullt element i vattenöverdomstolens rättsskipning än de anförda siffrorna, jämförda med det totala antalet mål i vattenöverdomstolen under respektive år, i och för sig ge vid handen.

En undersökning av det ovan redovisade materialet från perioden 1942—1953 utvisar, att den tid, som förflutit från det vattenöverdomstolen infordrat vattenrättsdomarens yttrande till dess yttrandet inkommit, i allmänhet uppgått till 4 à 5 månader. Stundom, i synnerhet då vattenrättsingenjörerna måste verkställa mera omfattande utredningar, kan dock tiden bli väsentligt längre. Exempel finnas på att vattenrättsdomarens yttrande dröjt över två år.

Beträffande remisser till annan myndighet än vattenrättsdomaren samt utlåtande av enskild sakkunnig är materialet alltför litet för att genomsnittssiffror rörande tidsutdräkten skulle äga något intresse. I vissa fall har sakkunnigs utlåtande icke inkommit förrän över ett år efter det uppdraget meddelades.

I högsta domstolen ha remisser i vattenmål förekommit endast i ringa utsträckning. Under ovannämnda 12-årsperiod har sålunda yttrande infordrats från vattenrättsdomaren i två fall och från annan myndighet i fyra fall. Enskild sakkunnig har under denna tid icke i något fall anlitats.

[11] Därtill kommer ett mål rörande en överklagad syneförrättning, i vilket vattenöverdomstolen infordrat yttrande från förrättningsmannen.

I de i början av detta kapitel intagna uppställningarna över måltillströmningen till överinstanserna m. m. under åren 1942—1953 ha i det för varje år angivna antalet avgjorda mål även inräknats sådana, som helt eller delvis återförvisats till vattendomstolen (eller, där målet angått överklagad syneförrättning, till synemännen).[12] Frekvensen av dylika återförvisningar — som är av ett visst intresse för bedömande av huru vattenrättsskipningen i sin helhet fungerar — under den ifrågavarande perioden framgår av här nedan intagna uppställning. De anförda siffrorna utvisa det totala antalet mål, i vilka återförvisning ägt rum, oavsett huruvida återförvisningen omfattat hela målet — i den mån det varit föremål för överinstansens prövning — eller allenast viss del därav.

År	Återförvisning från		År	Återförvisning från	
	VÖD	HD		VÖD	HD
1942	2	—	1948	1	—
1943	2	—	1949	4	1[13]
1944	—	—	1950	—	1
1945	6	—	1951	6	—
1946	2	—	1952	5	—
1947	1	—	1953	5	3

[12] Återförvisning från högsta domstolen *till vattenöverdomstolen* har under 12-årsperioden förekommit i ett fall (NJA 1952 C 875), vilket likaledes är medräknat.

[13] Det kan i detta fall (NJA 1949 A 92) möjligen vara tveksamt, huruvida högsta domstolens avgörande rätteligen bör betecknas såsom en återförvisning.

TREDJE KAPITLET

Inskränkning i rätten att fullfölja talan mot vattendomstolarnas domar?

Tidigare uttalanden

Frågan om begränsning av fullföljdsrätten i vattenmål berördes endast i förbigående i *förarbetena till VL.* I ett yttrande över 1910 års kommittéförslag framhöll sålunda Svea hovrätt, att det sätt, på vilket förslaget velat tillgodose kravet på sakkunskap i högsta domstolen, vore olämpligt och att, om hinder mötte mot inrättande av en speciell, med teknisk kompetens utrustad överdomstol i vattenmål, högsta domstolens befattning med ifrågavarande mål borde inskränkas till en rent formell, rättslig, men däremot icke saklig prövning. I motiven till 1917 års sakkunnigförslag, som i likhet med kommittéförslaget stadgade rätt att fullfölja talan från vattendomstolarna direkt till högsta domstolen, uttalades — i anledning av Svea hovrätts berörda förslag — att det med den i vattendomstolarna representerade fackkunskapen vore att förvänta, att de ekonomiskt-tekniska spörsmålen redan inför vattendomstolen gjordes till föremål för en allsidig och fullt uttömmande behandling och att fullföljdsrätten härutinnan, om ej på grund av uttryckligt stadgande, så dock genom förhållandenas egen natur huvudsakligen bleve av formell beskaffenhet.

Till utförligare behandling upptogs frågan om begränsning av fullföljdsrätten i vattenmål först i det förut omnämnda, av de fem *vattenrättsdomarna i riket* (von Sydow, Bengtsson, greve Hamilton, Gärde och Quennerstedt) i december 1925 avgivna förslaget till organisatoriska förändringar beträffande bl. a. fullföljden i vattenmål. Vattenrättsdomarna[14] — vilka funno de skäl, som talade för att representanter för den tekniska sakkunskapen icke borde medverka i överinstanserna som domare i vattenmål, alltjämt vara övervägande — konstaterade, att överdomstolarna i vattenmål, såsom också förutsatts vid förarbetena till VL, i allmänhet icke, därest ej särskild anledning förelåge, inginge i mera ingående granskning av tekniska och ekonomiska spörsmål. Skälen därtill vore dels att överdomstolarna med sin av de allmänna rättegångsmålens karaktär betingade juri-

[14] Här återges ett gemensamt yttrande av vattenrättsdomarna greve Hamilton, Gärde och Quennerstedt. Vattenrättsdomarna von Sydow och Bengtsson, som avgåvo särskilda yttranden, instämde i vad deras kolleger i denna del anfört, varvid dock von Sydow — såsom den följande framställningen visar — tillade vissa uttalanden för egen del.

diska sammansättning icke ägde samma sakliga kompetens som den för dessa uppgifter särskilt kvalificerade vattendomstolen, dels ock att deras arbetssätt icke vore ägnat att tillgodose det krav på omedelbar iakttagelse, som gjorde sig särskilt starkt gällande i vattenmål. Något lagfästande av överdomstolarnas tillvägagångssätt hade icke skett, utan deras prövning omfattade formellt samtliga fullföljda påståenden oberoende av deras beskaffenhet. Det syntes emellertid som om en så viktig fråga som den angående omfattningen av överdomstolarnas befattning med fullföljda mål icke borde lämnas av lagstiftningen oreglerad. Ett sådant förhållande kunde med hänsyn till överdomstolarnas egen verksamhet knappast anses tillfredsställande, och för parterna i vattenmål syntes olägenheterna därav vara ännu större. Det kunde sålunda väl tänkas, att en part — med hänsyn till utsikten att kunna fullfölja talan i en teknisk fråga — vid vattendomstolen underlåtit att förebringa all den utredning varav han skulle ha begagnat sig, om han känt till att överdomstolen vid sin prövning icke skulle komma att ingå på denna fråga. Vattenrättsdomarna förordade en uttrycklig lagbestämmelse, genom vilken prövningen i till överdomstolarna fullföljda mål skulle begränsas att huvudsakligen avse endast rättsfrågor. Härigenom skulle bl. a. vinnas, att rättegångsförfarandet koncentrerades till vattendomstolarna, att onödiga fullföljder förebyggdes och att överdomstolarnas arbetsbörda lättades.

Vattenrättsdomarna anförde vidare:

Givetvis möter ej obetydlig svårighet att i vattenmål draga någon bestämd gräns mellan sakfrågor å ena och rättsfrågor å andra sidan. Till sakfrågor måste givetvis i främsta rummet hänföras sådana fall, då domstolen på grundval av förebragt bevisning, verkställda beräkningar eller egen iakttagelse utlåter sig angående ett visst sakförhållande. Till sakfrågor böra emellertid hänföras jämväl sådana i vattenlagen avhandlade tekniskt-ekonomiska frågor, för vilkas avgörande lagen icke innehåller annan regel, än som följer av vad som kan anses skäligt, lämpligt eller erforderligt, ävensom uppskattnings- och värderingsfrågor.

Jämväl nu antydda frågor synas icke under alla förhållanden böra undandragas överdomstols prövning. Misstag kunna förlöpa vid ett utslags avfattande, dess innehåll kan jämväl eljest komma att stå i strid med fastställda eller kända sakförhållanden. I sådana fall liksom eljest, då avgörandet uppenbarligen är grundat på oriktiga förutsättningar, bör någon inskränkning av prövningsrätten icke äga rum. En mera ingående behandling av detta ämne torde möjligen giva vid handen, att jämväl i andra fall prövningsrätt bör — till förhindrande av att mindre väl avvägda eller eljest otillfredsställande avgöranden vinna rättskraft — stå överdomstolarna öppen. Med hänsyn till de betydande svårigheter, som torde möta att för begränsning av fullföljdsrätten uppställa lämpliga och samtidigt fullt uttömmande regler, synas emellertid de bestämmelser, som äro erforderliga för fastställande av omfattningen av överdomstolarnas prövning, icke böra avse någon inskränkning av fullföljdsrätten i och för sig utan allenast innebära ett i lagen meddelat direktiv för överdomstolarna i deras befattning med fullföljda mål. Formellt sett vinnes härigenom den fördelen, att de allmänna bestämmelserna om fullföljden kunna lämnas orubbade.

Mot den av oss sålunda föreslagna begränsningen av överdomstolarnas prövning torde måhända riktas den anmärkningen, att rättssäkerheten å detta område komme att äventyras. Med de korrektiv i avseende å denna begränsning, som här ovan antytts, anse vi anmärkningen icke vara befogad. Med skäl torde snarare kunna göras gällande, — — — att prövningen uti en överdomstol, med allenast juridisk sammansättning, av tekniska och ekonomiska spörsmål innebär en viss fara, att de formella synpunkterna vinna allt för stort beaktande på bekostnad av den praktiska erfarenheten samt att en sådan prövning alltså kan komma att motverka det syfte, som med vattendomstolarnas inrättande och den sammansättning, dessa erhållit, av lagstiftaren velat vinnas. Då överdomstolen icke är utrustad med teknisk sakkunskap och ej heller äger den kännedom om de faktiska förhållandena, som vinnes genom undersökning på stället, synes icke vara uteslutet, att dess avgöranden av dessa spörsmål komma att grunda sig på en mindre riktig uppfattning av desamma.

Vattenrättsdomaren von Sydow ansåg begränsningen av överinstansernas prövningsrätt vara påkallad — förutom av de anförda praktiska skälen — även från principiella synpunkter och yttrade härom följande:

Vattendomstolens uppgift är — frånsett stämningsmålen — tvåfaldig: icke blott *judiciell* utan tillika och icke minst *administrativ*. Vattendomstolen har att besluta om åtgärder för inrättande, utvidgande eller förbättrande av sådana föremål för statens ekonomiska och administrativa intresse som allmän hamn och annan allmän farled, allmän flottled, vatten- och kloakledningar med mera, och även i mål, som röra företag av annan natur än de nu nämnda till exempel vattenkraftbyggnad, vattenreglering, torrläggning av mark åligger det vattendomstolen att tillse, att icke väsentligt intrång sker i allmänna intressen. Hänsyn skall tagas till samfärdselns behov (farled, flottled), till nödvändigheten att förebygga hälsovådliga följder av företaget, att icke befolkningen i avsevärd mån förlorar utkomstmöjlighet eller bostäder med mera. Skulle ett framställt förslag kränka något av dessa intressen, har vattendomstolen att antingen avslå detsamma eller ock meddela föreskrifter om vidtagande av särskilda åtgärder, varigenom de allmänna intressena skyddas. I dessa hänseenden äro vattendomstolens uppgifter rent administrativa. Vattendomstolen handlar i själva verket vid bedömandet av sådana frågor och meddelande av bestämmelser beträffande dem såsom en administrativ myndighet, och dess organisation och arbetssätt äro ock bestämda med hänsyn både till dessa administrativa uppgifter och till dess judiciella ändamål att tillika sörja för att de privaträttsliga intressen, som kunna beröras av företaget i fråga, varda behörigen tillgodosedda. Att avgörandet av dessa administrativa frågor lagts i en domstols hand i första instans beror — förutom på angelägenheten av att de privaträttsliga frågorna vinna samtidig och därmed sammanhängande lösning — även på det historiska förhållandet att vattenbyggnader redan tidigare här i landet handlagts av domstolar i första instansen. Men i nu berörda frågors egen natur, sedda fristående utan samband med andra frågor, ligger intet verkligt skäl, varför desamma skola kunna efter fullföljd prövas i högre instans av domstolar, organiserade uteslutande för avgörande av rättsfrågor. Detsamma gäller om den mångfald bestämmelser av teknisk natur och om vattenhushållning eller vattenframsläppning, vilka ofta ingå i avgörandet av ett vattenmål.

Efter att ha påpekat, att icke heller grunden för VL:s regler om tvångsrätter av olika slag mot enskilda intressen — rätt att göra skada å annans

egendom, att påfordra annans deltagande i gemensamt företag o. s. v. — vore av privaträttslig utan av allmänrättslig, administrativ eller nationalekonomisk natur, framhöll vattenrättsdomaren von Sydow, att vattendomstolarnas avgöranden rörande ersättning för av lagen medgivet intrång likväl otvivelaktigt vore av privaträttslig natur, och tillade:

Emot sådana frågors prövning efter fullföljd till rent judiciellt organiserade överinstanser kunna alltså icke anföras samma skäl som beträffande avgöranden av de administrativa spörsmålen. Emot sådan prövning tala däremot viktiga processuella synpunkter. Värdesättningen av skada och intrång, varför ersättning bör utgå i vattenmål, vilar i hög grad på gjorda iakttagelser vid syn eller undersökning under målets behandling vid vattendomstolen. Då motsvarande grundval för bedömandet icke står överinstanserna till buds, är det ganska stridande särskilt mot de moderna rättegångsgrundsatser, som allt mer arbeta sig fram till beaktande, att slika frågor skola bedömas även av överinstanserna. Härtill kommer, att överdomstolarna sakna den tekniska och ekonomiskt-praktiska sakkunskap, som finnes hos vattendomstolarna och har synnerlig betydelse för dessa frågors riktiga avgörande.

Vattenöverdomstolen anmärkte i sitt remissyttrande den 10 maj 1926, att det ovan citerade uttalande, vari vattenrättsdomarna sökt att närmare angiva, huru området för överdomstolarnas prövning av vattenmål skulle begränsas, lede av oklarhet. För sin del ansåg sig vattenöverdomstolen icke kunna tillstyrka en begränsning av antydd innebörd. Vattenöverdomstolen anförde härom:

Det torde näppeligen låta sig göra att i lag eller praxis uppdraga en någorlunda säker gräns mellan de tekniska frågor, som skulle undantagas från prövningen i högre instans, och de spörsmål, som vattenrättsdomarne rubricera såsom rättsfrågor. Såsom vattenrättsdomarne själva i en annan del av sitt utlåtande[15] framhållit, ifrågakommer i vattenmålen ej sällan att från en viss juridisk utgångspunkt fullfölja en teknisk utredning, likasom å andra sidan de tekniska synpunkterna ofta äro av ingripande betydelse för den juridiska uppfattningen av ett mål. Men även bortsett härifrån lärer det näppeligen kunna tillrådas att, såsom i stort sett synes vara åsyftat, begränsa högre domstols prövning till att omfatta allenast det särskilda fallets subsumerande under ett lagbud eller en erkänd rättsprincip. En anordning, som frikallar den högre domstolen från övervägande, huruvida underdomstolens avgörande överensstämmer med billighet eller är praktiskt lämpligt, skulle svårligen låta förena sig med hos oss rådande rättegångsprinciper och med den ställning de högre instansernas domstolar enligt allmänhetens uppfattning böra intaga. Även när det gäller bevisnings- och värderingsspörsmål torde man gå för långt genom att utan vidare låta bero vid vattendomstolens prövning. Med fog har sålunda svenska vattenkraftföreningen i sitt utlåtande över vattenrättsdomarnes förslag framhållit, dels hurusom det vore mindre rimligt att de tekniska principerna och utgångspunkterna för beräkning av skadan och nyttan av ett företag, vars tillåtlighet bleve beroende av denna beräkning, icke skulle kunna göras till föremål för prövning i högre instans, och dels att ersättningsfrågorna mången gång vore för parterna av den vitala betydelse, att det vore olyckligt, om det icke funnes någon möjlighet till kontroll i högre instans av

[15] I motiveringen till det i utlåtandet framförda, sedermera även realiserade förslaget att ombilda vattenrättsingenjörstjänsterna från halv- till heltidsbefattningar.

de tekniska beräkningar, som låge till grund för ersättnings utdömande. Även i åtskilliga andra fall än de sålunda berörda torde möjligheten att till högre domstols prövning hänskjuta frågor rörande det faktiska sakläget kunna vara av den betydelse att ett avskärande av denna möjlighet skulle möta betänklighet. En annan sak är att i alla slags frågor, där domstols omedelbara iakttagelse är av betydelse för ett måls riktiga bedömande, en högre domstol, som i motsats till första instansen esomoftast är ur stånd till dylik iakttagelse, kan och bör vid sin prövning av målet taga hänsyn till detta förhållande och därför endast på grund av starka skäl lärer anse sig böra frångå den uppfattning om faktiska förhållanden, som underdomstolen vunnit genom iakttagelse på ort och ställe.

I detta sammanhang må erinras om *Svea hovrätts* förut omnämnda uttalanden i yttrande över markutredningens år 1947 avgivna förslag till ändringar i expropriationslagstiftningen. Hovrätten anförde, på tal om rätten att i expropriationsmål fullfölja talan i värderingsfrågor från första instans, att senare tids erfarenhet, särskilt från vattenöverdomstolen och från hovrättens befattning med mål från ägodelningsrätt angående ersättning för vägmark, väckt tanken huruvida det ur rättssäkerhetens synpunkt vore förenat med någon verklig nytta att renodlade värderingsfrågor finge överklagas. Överinstansen, som knappast hade praktisk möjlighet att bilda sig en mening genom syn på stället, ansåge sig i regel ej kunna ta på sitt ansvar att meddela en från underinstansen avvikande dom. Värdet av överprövningen stode alltså enligt hovrättens uppfattning ej i rimlig proportion till det arbete, som staten måste kosta på denna prövning. Naturligen låge saken till på annat sätt såvitt anginge särskilda med värderingen förknippade principfrågor. Hovrätten ifrågasatte införande av specialregler angående omständigheter av principiell natur, som måste föreligga för att en värderingsfråga skulle få gå vidare. Enklast kunde enligt hovrättens mening problemet lösas genom att avgörandet av fullföljdens tillåtlighet finge ske från fall till fall, antingen i form av en dispensprövning av överinstansen i likhet med vad som gällde för högsta domstolen eller i form av ett tillstånd till fullföljd, meddelat av underinstansen.

Frågan om begränsning av fullföljdsrätten i vattenmål har slutligen berörts även av *vattenrättsdomaren Viklund* i den förut omnämnda uppsatsen i SvJT 1950. Viklund avvisar tanken att uppställa förbud mot fullföljd av talan mot vattendomstols beslut i ersättningsfrågor och anför härom:

> En begränsning av fullföljdsrätten till överinstanserna på så sätt, att talan ej finge fullföljas i ersättningsfrågor, har en förebild i expropriationsförfarandet enligt den äldre ordningen före tillkomsten av 1949 års nya lagstiftning i ämnet. Som bekant fick ändring i expropriationsnämndens uppskattning av expropriationsersättningen icke göras annat än på vissa formella grunder. Det gamla expropriationsförfarandet torde emellertid knappast böra åberopas i denna del annat än möjligen som ett stöd för det önskvärda i att även ersättningsfrågorna böra få prövas i överrätt. Måhända skulle man med ett visst fog kunna göra gällande, att vattendomstolarnas sammansättning med representanter för teknisk sakkunskap och praktisk lokalkännedom är ägnad att skapa ganska stora garantier

för att några större rättsförluster ej skola uppstå. Frågan är ändock om en på detta sätt begränsad fullföljdsrätt är att tillråda. Rättsmedelsinstitutet är enligt *Kallenberg*[16] ett nödvändigt led i de anordningar, som avse att åvägabringa nödiga garantier för rättsskipningens säkerhet, och med ett tillerkännande av slutgiltighet och orubblighet åt varje domstolsbeslut skulle man illa tillgodose det förnämsta av de krav, som ställas på rättsskipningen: upprätthållandet av den materiella rätten. Och det skulle väl f. ö. knappast vara lyckligt att först, såsom nu skett genom den nya expropriationslagstiftningen, införa kvalificerade expropriationsdomstolar med fullföljdsrätt i ersättningsfrågor till högre instans för att sedan i vattenmål — som ju i många fall är av expropriationsmåls natur — avskära fullföljdsrätten i motsvarande frågor.

Utredningsmannen

Såsom den föregående framställningen visar har det varken under förarbetena till VL eller senare ifrågasatts att göra vattendomstolarna till enda instans, d. v. s. att helt avskära rätten till fullföljd av talan mot deras avgöranden. Det torde också vara klart, att en så radikal åtgärd knappast på allvar kan diskuteras. Ett verkligt eninstanssystem förekommer i vårt land på ett område, nämligen arbetsrättens.[17] Mot domar av arbetsdomstolen, som handlägger mål rörande kollektivavtal m. m., får talan icke föras. Arbetsdomstolens ställning är emellertid i viktiga avseenden en helt annan än vattendomstolarnas. Arbetsdomstolen är ensam i sitt slag och arbetar med endast ett fåtal ordförande, utsedda bland landets främsta jurister. Inom denna domstol finnas alltså förutsättningar för såväl en rättsskipning av juridiskt mycket hög klass som en någorlunda enhetlig praxis i avgöranden av mera skönsmässig karaktär. Vattendomstolarna åter äro fem till antalet. Under den första tiden efter VL:s tillkomst fungerade huvudsakligen endast vattenrättsdomarna själva såsom ordförande i vattendomstolarna. Så småningom, med anledning av den ökade måltillströmningen och den därav framtvingade ökningen av juridisk arbetskraft, ha förhållandena emellertid ändrats därhän att mål i vattendomstolarna handläggas av ett stort antal ordförande, till en del relativt unga och oerfarna. Det förtjänar även att framhållas, att arbetsdomstolens domar till följd av partsrepresentationen inom domstolen ha ett visst tycke av förlikningsavgöranden, vartill motsvarighet saknas för vattendomstolarnas del.

Vad problemet i praktiken gäller är sålunda om den fullföljdsrätt, som måste finnas, bör på något sätt begränsas. Därvid knyter sig intresset främst till möjligheten och lämpligheten av att uppställa regler av innebörd, att endast rättsfrågor skola få dragas under högre rätts prövning.

För de allmänna domstolarnas del, vilkas verksamhet helt regleras av

16 De ordinära devolutiva rättsmedlen (2 uppl.), s. 9.

17 Här bortses från den dömande verksamhet av mera tillfällig karaktär, som utövas av den s. k. restitutionsnämnden (se lag den 29 juni 1945 om återställande av viss från ockuperat land härrörande egendom m. fl. författningar).

RB, är det en många gånger framhållen synpunkt, att parterna alltid skola kunna erhålla prövning av målen i två instanser. I enlighet härmed ha t. ex. reglerna om fullföljd av talan mot hovrätts dom utformats så, att prövningstillstånd icke erfordras beträffande mål som väckts omedelbart i hovrätt (54 kap. 9 § RB). De huvudsakliga skälen för en obegränsad rätt till fullföljd av talan från underinstansen, nämligen säkerställandet av en enhetlig praxis och tryggandet av rättssäkerheten, framhöllos även i förarbetena till de ändringar i expropriationslagen, som trädde i kraft den 1 april 1950 och som bland annat inneburo införande av fullföljdsrätt i ersättningsfrågor. De anförda skälen ha givetvis samma giltighet när det gäller vattenmål. Såsom vattenrättsdomaren Viklund framhållit i sitt här ovan återgivna uttalande — och såsom f. ö. påpekats även i utredningsdirektiven — skulle det därför vara föga konsekvent att nu inskränka fullföljdsrätten i de expropriationsmålen närstående vattenmålen. Den omständigheten, att vattenmålen ofta röra mycket stora ekonomiska värden, talar givetvis också emot att just beträffande dem inskränka fullföljdsrätten. På grund av vad sålunda anförts kan det enligt utredningsmannens uppfattning av rent principiella skäl icke anses försvarligt att betaga parterna i vattenmål möjlighet att få alla materiella avgöranden av vattendomstolen prövade i åtminstone *en* högre instans.

Det principiella kravet, att parterna skola ha rätt till prövning av tvistefrågorna i åtminstone två instanser, utesluter även införandet av en summa revisibilis vid fullföljd av talan från vattendomstol till högre instans.

Till de principiella betänkligheterna mot en begränsning av fullföljdsrätten från vattendomstolarna komma också praktiska svårigheter vid genomförandet av en sådan begränsning. Mest tilltalande vore givetvis om det i lag kunde tydligt angivas, i vilka fall talan skulle få fullföljas och i vilka fall detta icke skulle få ske. Såsom redan antytts borde en sådan lagregel — om tanken att införa en summa revisibilis avvisas — i princip innebära, att endast rättsliga avgöranden skulle få överklagas, däremot icke avgöranden i sakfrågor, under vilket senare begrepp även skadevärderingar borde hänföras. I praktiken torde dock en sådan skillnad svårligen kunna göras. Såsom vattenrättsdomarna uttalade i sitt utlåtande år 1925 och vattenöverdomstolen i sitt remissyttrande underströk, är det i vattenmål ofta fråga om att från en viss juridisk utgångspunkt fullfölja en teknisk utredning, liksom å andra sidan de tekniska synpunkterna ofta äro av ingripande betydelse för den juridiska uppfattningen av ett mål. Vad skadevärderingarna beträffar vila de långt ifrån alltid på rena uppskattningar; ofta är det fråga om ett val mellan principiellt olika beräkningsmetoder, där rättsliga synpunkter åtminstone delvis bli bestämmande. Rätts- och sakfrågor äro således så intimt knutna till varandra, att det icke låter sig göra att uppdraga en klar gräns dem emellan, vilket ju även framhölls i vattenrättsdomarnas utlåtande. Alla försök att i lagen definiera de frågor, som

äro att hänföra till den ena eller den andra kategorin, och att härtill anknyta regler för fullföljdsrätten torde sålunda vara praktiskt utsiktslösa.

Vill man genomföra en begränsning av fullföljdsrätten torde det därför vara nödvändigt att på ett eller annat sätt ordna en särskild *prövning* av frågan, huruvida talan skall få fullföljas från vattendomstol till högre instans. En sådan prövning skulle antingen kunna bindas vid vissa tämligen allmänt hållna lagregler av innebörd att fullföljd av talan borde tillåtas endast i rättsfrågor (eller "principfrågor") eller också göras rent diskretionär, d. v. s. obunden av lagbestämmelser. I båda fallen stå i fråga om vilken myndighet som skulle företaga prövningen två alternativ öppna: antingen underinstansen eller också den högre instansen, eventuellt en mindre avdelning av denna i likhet med vad som nu gäller för högsta domstolen (jfr Svea hovrätts förut återgivna yttrande). Lades prövningen i underinstansens hand, skulle den kunna tänkas ske i samband med domens meddelande eller efter missnöjesanmälan av part.

För utredningsmannen står det utan vidare klart, att det ej kan vara lämpligt att i underinstansens hand lägga avgörandet av frågan, huruvida tillstånd till fullföljd i viss sakfråga skall meddelas. Vad angår möjligheten att låta prövningen ske i den högre instansen ställer sig problemet något olika beroende på om man utgår från bibehållande av det nuvarande systemet med tre instanser i vattenmål eller räknar med övergång till tvåinstanssystem. I det förra fallet kan man icke förutsätta, att prövningsinstansen (vattenöverdomstolen) skall ha tillgång till särskilda föredragande av sådan kvalitet, att det reella ansvaret för prövningen i någon mera väsentlig mån kan läggas på dem. Vid sådant förhållande torde någon större arbetsbesparing för domstolen icke kunna åstadkommas genom en särskild fullföljdsprövning. I ett system med endast två instanser ställer sig saken något annorlunda. Utredningsmannen återkommer i det följande till denna fråga.

Oavsett svårigheterna att ordna begränsningen av fullföljdsrätten på ett praktiskt sätt kan det emellertid — såsom ovan framhållits — enligt utredningsmannens mening rent principiellt ej försvaras att inskränka rätten att fullfölja talan mot vattendomstolarnas domar.

FJÄRDE KAPITLET

Instansordningen

Tidigare uttalanden

Frågan om instansordningen i vattenmål var, såsom redan framgått av översikten i 1 kap., föremål för livlig debatt under förarbetena till VL.

Vattenrätts- och dikningslagskommittéerna framhöllo i sitt betänkande, att samma skäl som talade för inrättande av en speciell underdomstol för vattenmål i viss mån ägde giltighet också för inrättande av en speciell överdomstol för dessa mål. Kommittéerna sade sig också en tid ha varit betänkta på att föreslå en dylik domstol, som förutom vattenmål skulle handlägga även skiftesmål. Man hade inom kommittéerna ganska lätt blivit ense om att instansernas antal i vattenmål borde minskas från tre till två samt att hovrätternas befattning med sådana mål borde upphöra. Såsom skäl härför angavs dels att det säkerligen skulle visa sig hart när omöjligt att för tre instanser av domstolar erhålla personer med nödig erfarenhet och nödiga tekniska insikter — med de ökade krav i dessa hänseenden, som efter den nya lagstiftningens genomförande måste uppställas — dels behovet av ett snabbare avgörande av vattenmålen. Däremot hade kommittéerna länge tvekat, huruvida vattenmålen borde från vattendomstolarna fullföljas till en speciell andra och sista instans eller till högsta domstolen. Kommittéerna hade funnit att, ehuru förstnämnda utväg i vissa avseenden erbjöde beaktansvärda fördelar, å andra sidan åtskilliga svårigheter vore förknippade med densamma. Kommittéerna voro sålunda osäkra på om arbetsmaterialet för en självständig överinstans — vars ledamöter måste åtnjuta domares oavsättlighet och erhålla en avlöning ej understigande justitieråds — för en längre framtid komme att bli fullt tillräckligt. Vidare påpekade kommittéerna — under hänvisning till en bestämmelse i kommittéförslaget, motsvarande 11 kap. 22 § i lagen — att i vattenmål lätt kunde komma att avdömas frågor tillhörande helt andra rättsområden än vattenrättens, t. ex. obligationsrättens, processrättens. Skulle även för dessa frågor den speciella vattenöverdomstolen bli sista instans, skulle det kunna inträffa, att i något visst avseende på den allmänna rättens område en olika rättsprincip bleve fastslagen av nämnda specialdomstol, än som godkändes av högsta domstolen. Och någon myndighet, behörig att slita en dylik konflikt, funnes icke. Å andra sidan vore det förenat med betydande olägenheter att i dylika frågor tillåta klagan till högsta domstolen över beslut av vatten-

överdomstolen, som i övrigt vore en med högsta domstolen sidoordnad myndighet. Kommittéerna hade därför stannat för att vattenmålen från vattendomstolarna borde fullföljas direkt till högsta domstolen. De väsentligaste syftemålen med inrättande av en speciell överdomstol ansågo kommittéerna kunna tillgodoses på annat sätt. I sådant hänseende föreslogo de dels den i den inledande översikten omnämnda bestämmelsen om att tekniskt sakkunnig skulle övervara föredragning och avgörande av vattenmål i högsta domstolen och dels modifikationer i bestämmelserna om högsta domstolens tjänstgöring på avdelningar, syftande till en viss specialisering i fråga om vattenmålen. Kommittéerna förklarade slutligen, att de icke förbisett en invändning, som kunde riktas mot deras förslag, nämligen att antalet till högsta domstolen fullföljda vattenmål skulle komma att ökas. Kommittéerna erkände, att stor vikt måste fästas vid denna invändning, men uttryckte en förhoppning, att vattendomstolarnas förbättrade organisation skulle verka så, att parterna i större utsträckning än förut skulle åtnöjas med domslutet i första instans eller att i allt fall målens avgörande i högsta domstolen skulle bli mindre tidsödande.

Ett kritiskt remissuttalande av Svea hovrätt med anledning av kommittéernas förslag i denna del samt ett till bemötande av kritiken gjort uttalande i *1917 års sakkunnigförslag* ha återgivits i den i föregående kapitel lämnade redogörelsen för tidigare behandling av frågan om inskränkningar i fullföljdsrätten från vattendomstolarna. Sistnämnda förslag intog, såsom angivits i översikten i 1 kap., i fråga om instansordningen samma ståndpunkt som sakkunnigförslaget, d. v. s. fullföljd från vattendomstolarna direkt till högsta domstolen. De sakkunniga erkände, att starka skäl visserligen talade för inrättande av en särskild vattenöverdomstol, men ville icke förorda att man, innan någon tids erfarenhet förelåge angående nödvändigheten av en sådan åtgärd, från högsta domstolen skulle avskilja behandlingen av de viktiga rättsfrågor, varom vattenmålen ofta rörde sig.

Vid *lagrådets* granskning av sakkunnigförslaget togo samtliga de lagfarna ledamöterna — såsom framgår av översikten i 1 kap. — avstånd från tanken att vattenmålen skulle med överhoppande av mellaninstans fullföljas från vattendomstol omedelbart till högsta domstolen. De åberopade därvid f. d. justitierådet Hellners utlåtande. Såsom jämväl omtalats i översikten hade Hellner förklarat, att förslaget i denna del stode i bestämd strid med de principer, som syntes böra tillämpas i fråga om en framtida instansordning. Bland annat hade han betonat, att vattenmålen otvivelaktigt skulle komma att taga högsta domstolens tid i anspråk på ett för den övriga rättsskipningen menligt sätt, och framhållit faran för att, om de vattenrättsliga specialintressena på föreslaget sätt gynnades på andra måls bekostnad, även för andra specialintressen snart nog skulle göras anspråk på samma förmån. Ifrågavarande lagrådsledamöter funno, att enbart dessa båda anmärkningar — oberoende av varje hänsyn till rättegångsväsendets ifråga-

satta ombildning — utgjorde fullgiltig anledning att för vattenmålen vidbliva ordningen med tre instanser.

De olika meningar, som bland de lagfarna lagrådsledamöterna gjorde sig gällande i frågan om fullföljd till de särskilda hovrätterna eller till en gemensam mellaninstans, sammanhängde med olika uppfattningar om behovet av teknisk sakkunskap i mellaninstansen. Närmare härom i följande kapitel.

Den tekniskt sakkunnige ledamoten av lagrådet, överstelöjtnanten Ekdåhl, uttalade sig för ett tvåinstanssystem med en speciell överdomstol. Han pekade därvid särskilt på behovet att vinna ett snabbare avgörande av vattenmålen och önskvärdheten av större garantier för dessa ärendens tekniskt sakkunniga avgörande i domstolsväg än vad handläggningen enligt dittills givna former kunde tillförsäkra. Jfr följande kapitel.

När vattenlagsförslaget efter den i justitiedepartementet verkställda omarbetningen, vid vilken reglerna om instansordningen erhöllo sin slutliga utformning, återremitterades till lagrådet, förklarade *departementschefen* att han — då såväl processkommissionen som lagrådets lagfarna ledamöter avstyrkt fullföljd från vattendomstolarna direkt till högsta domstolen — sett sig nödsakad att föreslå bibehållande av tre instanser för vattenmålens del. Att departementsförslaget, ehuru det avvisade tanken på tekniska ledamöter i mellaninstansen, anslöt sig till alternativet med en för hela riket gemensam, till Stockholm förlagd vattenöverdomstol berodde närmast på att en ledamot av kammarkollegium skulle ha säte i domstolen. Departementschefen ansåg emellertid denna koncentration i och för sig innebära en fördel med hänsyn till möjligheten för ledamöterna att vinna nödig erfarenhet på området.

Vattenrättsdomarna i riket uttalade i sitt yttrande år 1925, att den lösning, frågan om överinstansernas antal erhållit i VL, i hög grad syntes ha bestämts av angelägenheten att förebygga en alltför stor ökning av högsta domstolens arbetsbörda. Vattenrättsdomarna ifrågasatte, huruvida icke denna fråga komme i ett annat läge genom vissa av dem föreslagna reformer i fråga om vattendomstolarna, bl. a. vattenrättsingenjörstjänsternas ombildning från halv- till heltidsbefattningar. Den fastare organisation, verksamheten vid vattendomstolarna genom dessa reformer skulle erhålla, skulle enligt vattenrättsdomarnas mening minska behovet av en mellaninstans. Vattenrättsdomarna anförde vidare:

Därest tillika överinstansernas befattning med fullföljda mål begränsas, på sätt av oss föreslagits, att avse huvudsakligen allenast rättsfrågor, synes det oss med skäl kunna göras gällande, att för dessa frågors behandling bibehållandet av tre instanser icke längre kan anses erforderligt. Med denna begränsning torde — jämväl om mellaninstansen bortfaller — den arbetsbörda, som för närvarande åvilar högsta domstolen i dessa mål, icke komma att stegras. Då flertalet av de vattenmål, som dragas under mellaninstansens prövning, jämväl torde fullföljas till högsta instans, skulle mellaninstansens bortfallande helt visst leda till en ej

oväsentlig arbetsbesparing. Dessutom skulle den omedelbara fullföljden till högsta domstolen befordra den för dessa mål så betydelsefulla skyndsamheten i deras avgörande.

Vattenöverdomstolen fann i sitt yttrande över vattenrättsdomarnas förslag en väsentlig begränsning av högre rätts befattning med fullföljda vattenmål vara en nödvändig förutsättning för en så genomgripande förändring i gällande ordning som att avskaffa mellaninstansen och låta målen fullföljas omedelbart till högsta domstolen. Då vattenöverdomstolen ställt sig avvisande till förslaget i den förra delen, avstyrkte vattenöverdomstolen därför även den föreslagna ändringen i instansordningen.

Vattenrättsdomaren Viklund har, såsom översikten i 1 kap. visar, i sin uppsats i SvJT 1950 upptagit tanken på en fristående vattenöverdomstol såsom andra och sista instans. De skäl för en dylik reform, som åberopas i uppsatsen, äro i huvudsak desamma som framfördes under förarbetena till VL, d. v. s. större sakkunskap vid vattenmålens prövning i högre rätt och snabbare slutligt avgörande av desamma.

Utredningsmannen

Alternativen till den nuvarande ordningen med tre instanser för vattenmålens behandling äro dels fullföljd från vattendomstolarna direkt till högsta domstolen och dels inrättande av en särskild överdomstol, som skulle utgöra andra och sista instans för vattenmålen. Såsom den föregående redogörelsen visat ha båda dessa alternativ haft förespråkare under den diskussion om instansordningen i vattenmål, som förekommit i samband med VL:s tillkomst och senare.

Då ämnet nu åter upptages till behandling, synes det vara lämpligt att först skärskåda alternativet med *en särskild överdomstol såsom andra och sista instans för vattenmål.* I den offentliga diskussionen har senast vattenrättsdomaren Viklund förordat en sådan lösning, och sympatier för en reform i denna riktning ha även uttalats av många av de på vattenrättens område verksamma personer — såväl inom som utom domstolsväsendet — med vilka utredningsmannen konfererat. Frågan är emellertid, om det är försvarligt att skilja den allmänna rättsskipningens högsta instans från all befattning med vattenmål, d. v. s. avskära parterna från möjligheten att i sista hand fullfölja dessa mål till högsta domstolen. Enligt utredningsmannens mening måste denna fråga, med hänsyn till vikten av en enhetlig rättstillämpning, besvaras nekande. Detta sammanhänger med de i 11 kap. VL givna reglerna om vilka frågor som tillhöra vattendomstols prövning. Vissa mål — de i 17 § uppräknade — äro vattenmål i egentlig mening och skola alltid handläggas vid vattendomstol. Enligt 20 och 21 §§ kan emellertid vattendomstol under vissa förutsättningar upptaga även andra mål, som i princip tillhöra allmän domstols prövning men som på ett eller annat sätt

röra vattenförhållanden; där så sker, räknas även dylikt mål som vattenmål.[18] Slutligen stadgas i 22 §, att vattendomstol, i den mån det finnes lämpligen kunna ske, äger pröva även sådana invändningar i vattenmål, vilka röra rättsförhållanden som ej skola bedömas efter VL, ävensom yrkanden vilka ha samband med den ansökan eller talan varom i målet huvudsakligen är fråga, dock att vattendomstolen ej får inlåta sig på fråga om äganderätt till fastighet eller omfattningen av fastighets ägoområde. Denna utsträckning av vattendomstolens kompetens till andra områden än den egentliga vattenrättens har, såsom redan vattenrätts- och dikningslagskommittéerna framhöllo, en avgörande betydelse för frågan om instansordningen.

En genomgång av vattendomstolarnas domböcker och en närmare analys av domarna skulle sannolikt visa, att en stor del av de frågor till vilka vattendomstolarna ha att taga ställning — vare sig de utgöra det omedelbara föremålet för i målet förd talan eller endast ha betydelse för domskälen — i och för sig äro av den art, att de kunna komma under prövning även vid allmän domstol. Någon dylik undersökning har givetvis icke kunnat företagas i samband med förevarande utredning och skulle icke heller vara av större praktiskt intresse. Det nära sambandet mellan vattendomstolarnas och de allmänna domstolarnas rättsskipning må emellertid belysas med hänvisning till ett antal rättsfall i NJA. Härvid åsyftas ingalunda någon fullständig redovisning av rättsfallsmaterialet ur nämnda synpunkt. Vattenmål angivas med kursiverade siffror.

Typiska exempel på mål, vilka till följd av mer eller mindre tillfälliga omständigheter kunna handläggas antingen vid vattendomstol eller vid allmän domstol, utgöra de icke sällsynta tvisterna huruvida med viss fastighet, vartill hör vatten och grund i ena hälften av ett strömfall, är förenad servitutsrätt till utnyttjande även av motsidans vattenkraft. I *1944:509* har en sådan tvist avgjorts i vattenmål, medan i 1943:744 en motsvarande tvist avdömts av allmän domstol. En i viss mån likartad fråga rörande rätt att utnyttja annans vattenkraft har i 1939:120 prövats av allmän domstol men hade lika väl — t. ex. i samband med ansökan om tillstånd till byggnadsåtgärder för vattenkraftens tillgodogörande — kunnat bli föremål för prövning av vattendomstol. I det likaledes vid allmän domstol handlagda målet 1949:571 förelåg bl. a. den frågan, huruvida avtal om rätt att utnyttja den till en samfällighet hörande vattenkraften kunde, ehuru det förklarades ogiltigt beträffande några andelar i samfälligheten, upprätthållas i fråga om övriga andelar. Hovrätten — i vars dom högsta domstolen ej fann skäl att på de revisionssökande parternas talan göra ändring — diskuterade i sina domskäl bl. a. den betydelse som vid frågans bedömande borde tillmätas dels det bekanta prejudikatet angående överlåtelse av andelar i samfälld skogsmark (1938:1) och dels bestämmelserna i 2 kap. 7 § VL. Ingenting hindrar, att fråga om giltighet av andelsupplåtelse kan bli aktuell även i vattenmål; sannolikt har så åtskilliga gånger varit fallet, ehuru något dylikt vattenmål ej finnes refererat i NJA.

[18] Uppmärksamheten må här även fästas på de olika alternativ, som enligt 6 kap. VL och 2 kap. lagen om flottning i allmän flottled stå öppna för prövning av frågor om ersättning för flottleds- och flottningsskada. Dualismen mellan, å ena sidan, prövning enligt VL vid syneförrättning, som kan överklagas vid vattendomstol, (eventuellt prövning vid vattendomstol utan föregående syneförrättning) och, å andra sidan, förfarande enligt flottningslagen inför skiljemän, vilkas beslut kan klandras vid allmän underrätt, är i föreliggande förslag till ny flottningslagstiftning (SOU 1950:27) så till vida upphävd, att klander av beslut, som meddelas av skiljemän enligt flottningslagen, skall instämmas till vattendomstol.

I vattenmålet *1953:484* har avgörande träffats i en fråga, som principiellt tillhör allmän domstols prövning, nämligen om tolkning av ett till skydd för en grundvattentäkt upprättat servitutsavtal. (Domen bör måhända rent formellt icke uppfattas såsom en fastställelsedom angående själva servitutsförpliktelsens innebörd i omtvistat hänseende utan endast såsom ett avgörande beträffande en av ägaren till den härskande fastigheten förd talan om åläggande för den tjänande fastighetens ägare att vidtaga åtgärder till förebyggande av skada, som hotade vattentäkten från en i strid mot servitutsförpliktelsen utförd anläggning. Denna distinktion saknar dock i det föreliggande fallet praktisk betydelse.)

I *1948:564* — som rörde ansökan av flottningsförening om vattendomstols tillstånd att vidtaga bl. a. vissa flottningen främjande dämningsåtgärder — uppkom fråga, huruvida uppgörelse, som träffats angående sakägares ersättningsanspråk och som innefattade förklaring att därigenom avtalad (engångs-)ersättning inkluderade all skada och olägenhet som till följd av flottningen och dämningen under all framtid kunde åsamkas sakägarens fastighet, kunde fastställas. Skiljaktiga meningar förekommo i alla instanserna, och i flera vota behandlas mer eller mindre ingående förhållandet mellan allmänt avtalsrättsliga och speciellt vattenrättsliga regler. Bl. a. var tillämpning av 33 § avtalslagen ("tro och heder") aktuell.

Rättsfallet *1950:389* är i någon mån likartat. Genom avtal mellan sökandena till ett sjöregleringsföretag och ett bolag såsom ägare till ett strömfall hade bolaget på vissa villkor medgivit sökandena rätt att verkställa sjöreglering på närmare angivet sätt utan skyldighet för sökandena att annat än i särskilda, uti avtalet upptagna hänseenden ersätta bolaget för skada som kunde uppkomma genom regleringsföretaget. Sedan detta med stöd av olika deldomar m. m. genomförts, uppkom under regleringsmålets fortsatta handläggning vid vattendomstolen fråga, huruvida avtalet vore bindande för bolaget beträffande sådan genom sjöregleringen uppkommen skada som icke förutsetts vid avtalets ingående. Domstolarna ingingo även i detta mål i bedömande av huruvida avtalslagens ogiltighetsregler voro tillämpliga. Det kan tilläggas, att frågor om giltigheten och räckvidden av avtal rörande ersättning för skada av planerade företag ofta förekomma särskilt i målen rörande de stora norrländska kraftverken och sjöregleringarna, vilkas djupt ingripande verkningar på naturförhållanden och näringsliv äro svåra att på förhand överblicka. Uppenbart är emellertid, att dessa frågor icke äro något för vattenbyggnadsverksamheten speciellt utan äga motsvarighet på andra områden av näringslivet. Såsom exempel må anföras det spörsmål rörande ersättning för eldskada genom antändning från järnväg, som i olika varianter varit föremål för prövning i 1943:610 och där åberopade äldre rättsfall.

Över huvud ligger det i sakens natur, att ersättningsfrågor i vattenmål ofta inrymma moment, som icke äro av speciellt vattenrättslig karaktär utan äro hänförliga till den allmänna skadeståndsrätten. Såsom exempel härpå må — utan att någon närmare redogörelse för de särskilda målen lämnas — anföras *1929:542* (nödsituation), *1936:560* (samverkande skadeorsaker, jfr 1928:65), *1947:647* (ersättningsskyldighet endast för "intressentbolag" eller även för de särskilda intressenterna? jfr 1942:473) samt *1950:409* (ersättning för intrång i rättighet som ej utnyttjats).

I vattenmålet *1949:18* hade domstolarna att taga ställning till frågan, huruvida en tvist mellan ägarna av ett strömfall rörande fallets tillgodogörande skulle bedömas enbart med tillämpning av 2 kap. 5 § VL eller huruvida även samäganderättslagen eller reglerna för likvidation av enkelt bolag komme i betraktande. I 1950:111 hade å andra sidan allmän domstol i mål om klander av beslut enligt bysamfällighetslagen att bedöma förhållandet mellan nämnda lag och reglerna i

2 kap. 7 § VL om tillgodogörande av samfällt strömfall (jfr det ovan nämnda rättsfallet 1949:571).

Rättsfallet 1929:187, som handlar om expropriation av mark för en järnvägs framdragande över ett strömfall, visar, att förhållandet mellan expropriationslagen och VL kan ge anledning till svårlösta spörsmål. Anspråk på ersättning för att utbyggande av strömfallet försvårades ansågs av högsta domstolen böra prövas i expropriationsmålet.

Där statsbidrag utgår till ett företag, i vilket flera skola taga del, kan oenighet uppkomma mellan intressenterna om huru statsbidraget skall fördelas. En dylik tvist, avseende statsbidrag till anläggning av flottled, avgjordes i vattenmålet *1949:408*. En fråga om i vilken utsträckning delägare i torrläggningsföretag i visst fall ägde tillgodoräkna sig till företaget lämnat statsbidrag prövades i 1937:148 av allmän domstol.[19]

Även allmänt processrättsliga frågor bli ofta aktuella i vattenmålen. Såsom exempel på ur denna synpunkt refererade rättsfall må anföras *1935:169* (reformatio in pejus), *1937:124* (res judicata) och *1939:465* (nullitetsbesvär, jfr 1928:579).

Om högsta domstolen genom inrättande av en fristående och i sista instans dömande vattenöverdomstol skildes från all befattning med vattenmålen, skulle det lätt kunna inträffa, att ett avgörande av den ena av dessa domstolar komme att avvika från vad den andra i ett liknande fall funnit lagligt eller rättvist. Även om den ifrågasatta vattenöverdomstolen rekryterades med jurister av samma höga klass som högsta domstolens ledamöter, skulle sådana divergenser med all sannolikhet uppstå. Ur den rättssökande allmänhetens synpunkt vore ett dylikt förhållande mycket otillfredsställande, varjämte villrådighet måste uppstå inom de lägre instanserna, som icke skulle få den ledning för sina avgöranden som högsta domstolens praxis nu utgör.

Utredningsmannen anser sig med det anförda ha tillfyllestgörande motiverat sin uppfattning, att en fristående vattenöverdomstol såsom andra och sista instans för vattenmål icke vore en lycklig lösning.

Såsom ett argument mot det förda resonemanget kan man möjligen vilja framhålla erfarenheterna av arbetsdomstolens verksamhet. Det har förut påpekats, att denna domstol är enda instans inom sitt verksamhetsområde, som huvudsakligen omfattar mål om kollektivavtal samt om tillämpning i kollektivavtalsförhållanden av semesterlagen m. fl. lagar. Tvist, härrörande ur anställningsförhållande som ej är reglerat av kollektivavtal, skall däremot instämmas till allmän underrätt, varifrån sådana mål på vanligt sätt fullföljas till hovrätt och högsta domstolen. Några klagomål över skiljaktigheter mellan arbetsdomstolens och de allmänna domstolarnas praxis ha icke försports. Vid en jämförelse mellan de lagbestämmelser, som reglera

[19] I det i SvJT 1952 s. 441 refererade målet ang. besvär över förrättning enligt lagen om enskilda vägar (ägodelningsmål) har hovrätten ingått på frågan, vilken betydelse utsikten till statsbidrag till vägföretaget hade för skyldigheten att taga del i detsamma. Motsvarande fråga kan i vattenmål tänkas uppkomma t. ex. beträffande tvångsdelaktighet i företag enligt 8 kap. VL.

å ena sidan arbetsdomstolens verksamhet och å andra sidan vattenrättsskipningen, är emellertid först och främst att märka, att behörighetsreglerna för arbetsdomstolen icke äro elastiska på samma sätt som de ovan åberopade bestämmelserna i 11 kap. VL utan ge kategoriskt besked om vilka slags mål som skola handläggas av arbetsdomstolen. Något utrymme för lämplighetsöverväganden i detta hänseende finnes sålunda icke. Att trots den genomförda kompetensfördelningen likartade arbetsrättsliga spörsmål kunna komma under bedömande vid arbetsdomstolen och vid allmän domstol ligger i sakens natur. Stundom får arbetsdomstolen också avgöra frågor, som icke äro av speciellt arbetsrättslig karaktär utan röra tillämpning av lagar på andra rättsområden, t. ex. avtalslagen eller sjölagen. Utan att ingå på någon närmare undersökning av ämnet torde man emellertid kunna våga påståendet, att den sektor av den gällande rätten, vilken sålunda faller inom såväl arbetsdomstolens som de allmänna domstolarnas verksamhetsfält, är mindre omfattande och lättare att överblicka än de rättsområden, som ha aktualitet för både vattendomstolarnas och de allmänna domstolarnas del. Det må i detta sammanhang framhållas, att beträffande mål angående semesterlagen — den praktiskt viktigaste av de lagar vilkas tillämpning i kollektivavtalsförhållanden ankommer på arbetsdomstolen och i övrigt på allmän domstol — särskilda föreskrifter utfärdats för att trygga en enhetlig tillämpning av lagen (cirkulär den 29 juni 1945 till rikets allmänna domstolar, i lagboken infört under 26 § semesterlagen). Att genom liknande föreskrifter samordna rättstillämpningen vid å ena sidan de allmänna domstolarna samt å andra sidan vattendomstolarna och en i sista instans dömande vattenöverdomstol torde icke vara praktiskt möjligt. Erfarenheterna av arbetsdomstolens verksamhet berättiga med hänsyn till vad nu anförts icke till den slutsatsen, att man även beträffande vattenmålen utan våda för rättstillämpningens enhet skulle kunna anförtro avgörandet i sista instans åt en från högsta domstolen fristående domstol.

Beträffande alternativet med *fullföljd från vattendomstolarna direkt till högsta domstolen* må till en början erinras om det resultat, vartill diskussionen om fullföljdsrätten i föregående kapitel ledde fram, eller att rätten att i *en* instans överklaga vattendomstolarnas domar principiellt bör vara obegränsad. Detta innebär bl. a., att den ifrågasatta rätten att draga vattendomstolarnas avgöranden under högsta domstolens omedelbara prövning icke borde få göras beroende av särskilt prövningstillstånd. Något dylikt var ej heller avsett, då fullföljd av vattenmålen direkt till högsta domstolen diskuterades i samband med VL:s tillkomst och under dess första tillämpningstid; det nuvarande generella kravet på fullföljdstillstånd upptogs ju i lagstiftningen först långt senare (1945). Genom den väldiga ansvällning av vattendomstolarnas verksamhet, som ägt rum under de senaste 10 à 15 åren, har emellertid frågan fått helt andra dimensioner än tidigare. Uppfattningen om vad som är högsta domstolens egentliga uppgift

har också undergått en förskjutning. Såsom det väsentliga i högsta domstolens verksamhet framstår numera icke så mycket tillgodoseendet av medborgarnas anspråk på rättsskydd i de enskilda fallen som fastmer främjandet i stort av en enhetlig, juridiskt fullgod rättstillämpning. I betraktande av det sagda kan en oinskränkt rätt till fullföljd från vattendomstolarna direkt till högsta domstolen enligt utredningsmannens mening numera över huvud icke diskuteras såsom ett praktiskt reformalternativ. En sådan ordning skulle med största sannolikhet icke kunna genomföras utan en ökning av justitieråd ens antal och skulle under alla omständigheter innebära misshushållning med den högt kvalificerade arbetskraften.

Även om vattenmålen vid fullföljd direkt till högsta domstolen — trots de principiella betänkligheterna mot inskränkningar i fullföljdsrätten — skulle underkastas tillståndsprövning på samma sätt som nu är fallet beträffande från vattenöverdomstolen fullföljda mål, måste man räkna med ogynnsamma verkningar på högsta domstolens arbete i stort. Såsom ett skäl för mellaninstansens avskaffande anförde vattenrättsdomarna i sitt yttrande 1925, att flertalet av de vattenmål, som droges under mellaninstansens prövning, jämväl torde fullföljas till högsta domstolen. Detta håller i varje fall numera icke streck, vilket framgår av de båda tablåerna i början av 2 kap. En jämförelse mellan de där upptagna siffrorna för av vattenöverdomstolen avgjorda mål och till högsta domstolen inkomna mål visar, att under den av tablåerna omfattade perioden i genomsnitt endast ungefär en fjärdedel av de av vattenöverdomstolen avgjorda målen fullföljts till högsta domstolen. Givetvis är frågan om den arbetsökning, som ändringen i instansordningen skulle medföra för högsta domstolens vidkommande, icke besvarad enbart med en hänvisning till denna relation, som endast avser *antalet* mål. Även andra faktorer spela in. Å ena sidan utgöres utan tvivel en förhållandevis stor del av de vattenmål, som dragas under högsta domstolens prövning, av omfattande och invecklade mål, vilket innebär, att frekvensen av sådana mål, relativt sett, är högre i högsta domstolen än i vattenöverdomstolen. Å andra sidan är det t. ex. i stora kraftverks- och regleringsmål, som fullföljas till högsta domstolen, vanligt att fullföljden endast avser en mindre del av det frågekomplex, som varit föremål för vattenöverdomstolens prövning. Därtill kommer, att målen i vattenöverdomstolen ofta "hyfsas" på ett sätt, som i hög grad underlättar deras behandling i högsta domstolen, vare sig denna stannar vid avslag på en ansökan om prövningstillstånd eller omfattar en fullständig prövning efter det sådant tillstånd beviljats. Vilken betydelse man än vill tillmäta den ena eller andra av de nu anförda synpunkterna torde det emellertid vara klart, att fullföljd av vattenmålen direkt till högsta domstolen — låt vara med den spärr, som kravet på prövningstillstånd innebär — skulle betyda, att vattenmålen komme att utgöra en mycket avsevärd del av högsta domstolens arbetsbörda. Ett sådant förhållande skulle göra det na-

turligt att kräva särskild sakkunskap och erfarenhet på vattenrättens område hos ett flertal av högsta domstolens ledamöter. Med allt erkännande av vattenfrågornas stora betydelse i det moderna samhället lär man icke kunna förneka, att dessa konsekvenser av den ändrade instansordningen skulle innebära en snedbelastning av högsta domstolen, vilken menligt skulle inverka på dess möjlighet att på ett tillfredsställande sätt fullgöra sina uppgifter i hela rättslivets tjänst.

De betänkligheter med hänsyn till den ökade belastningen på högsta domstolen, som ett avskaffande av mellaninstansen i vattenmål är ägnat att väcka även om särskilt tillstånd kräves för fullföljden till högsta domstolen, skulle till viss grad elimineras om man kunde lägga tillståndsprövningen i händerna på ett organ utanför själva domstolen. Detta synes icke vara någon alldeles orimlig tanke. Det skulle sålunda kunna ifrågasättas att för vattenmålens del återuppliva ordningen med ett kollegium av tre revisionssekreterare. Åt ett sådant kollegium — där helst samtliga ledamöter borde ha vattenrättslig utbildning — skulle kunna anförtros att avgöra frågan om prövningstillstånd. Högsta domstolen såsom sådan skulle då icke behöva taga befattning med andra vattenmål än sådana, i vilka prövningstillstånd beviljats.

Ehuru det organ, som enligt den nu skisserade ordningen skulle behandla ansökningar om prövningstillstånd, med ett visst fog skulle kunna sägas utgöra en särskild instans mellan vattendomstolarna och högsta domstolen, är det sannolikt att systemet skulle möjliggöra ett snabbare slutligt avgörande av vattenmålen än ett system med tre fullständiga instanser medger. Prövningskollegiet skulle ju icke behöva utarbeta någon dom, och den revisionssekreterare, som läst in målet för fullföljdsprövning, borde givetvis även vara föredragande i högsta domstolen.

Å andra sidan är det uppenbart att starka skäl tala emot en dylik ordning. De principiella betänkligheterna mot att över huvud inskränka rätten till fullföljd från vattendomstolarna ha redan framhållits. Vidare är det givetvis i och för sig mindre tilltalande att införa en annan ordning för fullföljdsprövning i vattenmål än i andra mål. Avsikten med vad här anförts har endast varit att anvisa den enligt utredningsmannens mening enda praktiskt tänkbara utvägen att inskränka de egentliga domstolsinstansernas antal i vattenmål till två. Utredningsmannen förordar för sin del icke, att denna utväg anlitas, utan anser övervägande skäl tala för *bibehållande av den nuvarande instansordningen.*

Till det sagda må fogas några anmärkningar med anledning av vad som försports rörande planer på en ändrad domstolsorganisation för skiftesmål.

I en nyligen publicerad uppsats om rättegången i skiftesmål (SvJT 1953 s. 209) har ledamoten av fastighetsbildningssakkunniga, nuvarande lagmannen Hj. Nordfelt, utvecklat tanken att ägodelningsrätterna böra ersättas av sär-

skilda, från de allmänna domstolarna fristående jorddomstolar med domkretsar, i allmänhet omfattande två à tre län. Dessa domstolar, till vilka även expropriationsmålen skulle överföras, skulle bestå av en jurist som ordförande, vederbörande överlantmätare, en expert för jordbruks- och en för tätbebyggelsefrågor samt två (eventuellt i vissa fall tre) nämndemän. Från jorddomstolarna skulle målen — liksom från ägodelningsrätterna före 1935 — fullföljas direkt till högsta domstolen, varvid de allmänna reglerna om prövningstillstånd skulle gälla. Såsom huvudskäl för denna återgång till den gamla instansordningen anföres, att instanserna i skiftesmål ändå skulle bli tre. Förrättningsmännen betraktas därvid såsom en första instans.

De nya jorddomstolarna skulle, såsom de skisserats i Nordfelts uppsats, i huvudsak bli organiserade efter vattendomstolarnas mönster. Den frågan ligger då nära till hands, huruvida icke även överrättsorganisationen lämpligen skulle kunna utformas efter ungefär samma linjer för vattenmål och skiftesmål. Om denna tanke anses förtjäna ett allvarligt övervägande, kan det synas mest rationellt att tills vidare låta frågan om instansordningen i vattenmål vila i avbidan på mera definitiva förslag beträffande domstolsorganisationen för skiftesmål. Det kan härvid framhållas, att tanken på en samordning av överrättsförfarandet i vattenmål och skiftesmål icke är ny; såsom förut i detta kap. omtalats upplyste vattenrätts- och dikningslagskommittéerna i sitt år 1910 avgivna betänkande, att de under ett skede av sitt arbete övervägt att föreslå en speciell överdomstol för dessa kategorier av mål.

Utredningsmannen anser emellertid för sin del icke tillräckliga skäl föreligga att hålla frågan om instansordningen i vattenmål öppen i avvaktan på resultatet av lagstiftningsarbetet på skiftesrättens område.[20] Detta torde ännu låta vänta på sig i flera år. Vattenrättsskipningen å sin sida befinner sig, icke minst vad överinstanserna angår, i ett kritiskt läge. Det är därför angeläget att snarast möjligt träffa ett avgörande i fråga om instansordningen och — vilket alternativ man därvid än stannar för — utrusta överrättsorganisationen med tillräcklig personal för att avarbeta den hopade balansen och tillika möta den ökade måltillströmning, som med hänsyn till förestående utbyggnad av domstolsorganisationen i första instans kan förutses (jfr 8 kap. s. 77).

Tanken på fullföljd från underinstansen direkt till högsta domstolen — med fordran på prövningstillstånd enligt vanliga regler — har i det föregående redan diskuterats och avvisats för vattenmålens vidkommande. Vid jämförelse med skiftesmålen ligger en avgörande olikhet just däri, att

[20] Sedan fastighetsbildningssakkunniga numera avslutat sin verksamhet, har chefen för justitiedepartementet enligt ett den 16 oktober 1953 erhållet bemyndigande tillkallat sakkunniga för en slutgiltig revision av återstående frågor på fastighetsbildningslagstiftningens område. I direktiven för de sakkunniga, som sedermera antagit namnet 1954 års fastighetsbildningskommitté, ingår att överväga, huruvida det judiciella förfarandet i fastighetsbildningsärenden är anordnat på lämpligaste sätt.

skiftesmålen före det egentliga domstolsförfarandet handlagts vid lantmäteriförrättning[21] under det att vattenmålen, med undantag för de förhållandevis fåtaliga och mestadels mindre omfattande underställnings- och besvärsmålen, anhängiggöras direkt vid vattendomstol. Vad angår verkningarna för högsta domstolens del av mellaninstansens slopande är det måhända — låt vara att prövningstillstånd skulle fordras för fullföljd till högsta domstolen — icke heller i fråga om skiftesmålen alldeles givet, att åtgärden är helt utan betänkligheter. Risken för en olämplig snedbelastning av högsta domstolen torde dock här vara mindre än när det gäller vattenmålen, i vilka invecklade tekniska frågor förekomma i betydligt större utsträckning.

Om det i samband med den blivande revisionen av skifteslagstiftningen skulle bli aktuellt att samordna överrättsprövningen av vattenmål och skiftesmål — och helt visst har denna tanke åtskilligt för sig — torde av ovan angivna skäl detta icke böra ske genom att låta även vattenmålen fullföljas från specialdomstolen i första instans direkt till högsta domstolen. Snarare bör enligt utredningsmannens mening lösningen sökas i en ombildning av vattenöverdomstolen till en för hela riket gemensam mellaninstans för både vattenmål och skiftesmål. Det finns ingen anledning att nu ingå på frågan, huru detta uppslag skulle närmare utformas: om "vatten- och skiftesöverdomstolen" skulle bibehållas såsom en del av Svea hovrätt eller organisatoriskt lösgöras därifrån etc. Den omorganisation av vattenöverdomstolen, som föreslås i de följande kapitlen av detta betänkande, torde i varje fall icke lägga hinder i vägen för en framtida reform i nu antydd riktning.

[21] Enligt gällande lag skola dock vissa slags tvister, även om de uppkomma i samband med lantmäteriförrättning, instämmas direkt till ägodelningsrätten (21 kap. 24 § JDL). Ej heller i expropriationsmål föregås domstolsförfarandet av någon särskild förrättning.

FEMTE KAPITLET

Högre rätts tillgång till teknisk sakkunskap

Tidigare uttalanden

Frågan om tillgodoseende av behovet av teknisk sakkunskap vid behandlingen av vattenmål i högre instans har, såsom översikten i inledningskapitlet ger vid handen, dryftats i olika sammanhang såväl i samband med VL:s tillkomst som under tiden därefter.

Vattenrätts- och dikningslagskommittéerna framhöllo, att behovet av tillgång till teknisk sakkunskap gjorde sig starkt gällande även vid prövningen av vattenmål i högre instans, samt anförde detta såsom ett skäl för inrättande av en speciell överdomstol för sådana mål. Då kommittéerna likväl stannade vid den åsikten, att vattenmålen borde fullföljas från vattendomstolarna direkt till högsta domstolen (jfr den i föregående kap. lämnade utförligare redogörelsen för kommittébetänkandets innehåll i denna del), uttalade de tillika, att den tekniska sakkunskapen kunde på ett i det hela nöjaktigt sätt tillhandahållas sistnämnda domstol genom den av dem föreslagna föreskriften, att person med framstående teknisk förmåga och rik erfarenhet enligt Kungl. Maj:ts förordnande skulle övervara handläggningen och avgörandet av vattenmål och därvid tillhandagå med erforderliga råd och upplysningar.

I *1917 års sakkunnigförslag* vidtogs allenast den ändringen i kommittéförslaget, att föreskriften om det sakkunniga biträdets närvaro i högsta domstolen begränsades att avse tekniska frågors behandling.

Vid *lagrådets* granskning av sakkunnigförslaget erinrade justitieråden Gullstrand och Wedberg — som i likhet med de båda övriga lagfarna ledamöterna avstyrkte att vattenmålen skulle med överhoppande av mellaninstans fullföljas från vattendomstol omedelbart till högsta domstolen — om det av f. d. justitierådet Hellner avgivna utlåtandet, enligt vilket intresset av en stark specialisering och av den tekniska sakkunskapens utnyttjande även i överrätt kunde tillgodoses på det sätt, att vattenmålen från samtliga vattendomstolar fullföljdes till Svea hovrätt och där upptoges å en viss avdelning, förstärkt med sakkunniga lekmän såsom bisittare. Justitieråden Gullstrand och Wedberg fortsatte:

> Vill man, att vattenmålens prövning även i mellaninstansen skall tillkomma en med teknisk sakkunskap utrustad domstol, lärer annan utväg än den sålunda anvisade icke gärna kunna ifrågakomma.

Tydligt är emellertid, att jämväl införlivandet av tekniskt skolade bisittare med allenast en hovrätt är en tyngande anordning, som, även om de säkerligen betydande svårigheterna att finna villiga och fullt skickliga lekmän läte sig övervinnas, icke utan tvingande skäl bör tillgripas. Sådana skäl kunna icke anses föreligga. Vad kanske starkast talar för specialdomstol i underinstansen torde vara dels behovet att för beredande åt de dömande myndigheterna av nödig erfarenhet om vattenmålen samla dessa från landets hundratals allmänna underrätter till några få domstolar och dels önskvärdheten av att det sakkunniga biträde, som redan nu anlitas av underrätten i vattenbyggnadsmål, erhåller plats i rätten. Ingendera av dessa grunder har någon motsvarighet i fråga om mellaninstansen. Och att inrättandet av en särskild sakkunnig specialdomstol i första instans icke i och för sig kräver en liknande sammansättning även av överrätterna, är hos oss erkänt genom den domstolsorganisation, som skapats för sjörätts- och handelsmål i vissa fall.[22] Vidkommande särskilt vattenmålen torde det sakkunniga elementets upptagande i själva domstolen hava sitt egentliga värde såsom en garanti mindre för det riktiga bedömandet än för den tillfredsställande utredningen av målet, vilken ju bör vara fullgjord redan i underinstansen. Med all rätt, synes det, uttalas ock i förslagets motiv, att det med den sakkunskap, som står vattendomstolen till buds, kan förväntas, att de tekniska spörsmålen redan inför vattendomstolen göras till föremål för en allsidig och fullt uttömmande behandling, och att fullföljdsrätten härutinnan, om ej på grund av uttryckligt stadgande så dock genom förhållandenas egen natur, huvudsakligen blir av formell beskaffenhet.

Efter att ha förordat, att vattenmålen från vattendomstolarna skulle fullföljas till de särskilda hovrätterna, anförde justitieråden Gullstrand och Wedberg vidare:

Det naturligtvis stundom i överinstansen förefintliga behovet, att målets tekniska sidor ånyo belysas även från annat håll än parternas, torde sålunda böra liksom hittills tillgodoses genom infordrande av sakkunnig myndighets utlåtande. Mot detta tillvägagångssätt har invänts, att de centrala myndigheterna därigenom bleve belastade med en oskäligt stor arbetsbörda, alltför mycket inkräktande på deras egentliga uppgift. Det må därför framhållas, att efter vattendomstolarnas inrättande det kanske i flertalet fall, där det ifrågavarande behovet yppas, skall finnas lämpligt att om parternas kritik av det överklagade utslagets förutsättningar och innehåll och om de nya tekniska förslag, vilka väckas hos överrätten, höra den vattendomstol, som dömt i målet, eller måhända vattenrättsdomaren jämte den ene eller båda vattenrättsingenjörerna.

Med nu uttalade åsikter och under förutsättning alltså, att mellaninstans bibehålles, kan tydligen särskild åtgärd för att den tekniska sakkunskapen må inom högsta domstolen göra sig hörd icke anses behövlig.

Lagrådets båda övriga lagfarna ledamöter, justitierådet von Seth och regeringsrådet Planting-Gyllenbåga, hyste en annan uppfattning om den tekniska sakkunskapens representation i mellaninstansen. De anförde:

Vi kunna ej finna annat, än att, om hovrätt göres till andra instans i vattenmål, det bör sörjas för att vid prövningen av sådana mål, i vilka tekniska frågor förekomma, åt hovrätten kan beredas en sådan sammansättning, att den tekniska sakkunskapen blir lika starkt företrädd där som i vattendomstolen. Därförutom

[22] Här åsyftas bestämmelserna i 314 § sjölagen samt den numera upphävda lagen den 20 juni 1905 om särskild sammansättning av vissa rådstuvurätter vid behandling av handelsmål.

synes oss fara föreligga, såväl att hovrättens prövning kommer att tendera till att inskränkas till huvudsakligen en granskning från formella synpunkter, som att dess beslut, i den mån desamma beröra de tekniska frågorna, i allmänhetens ögon komma att sakna den auktoritet, som är önskvärd. Visserligen skulle ju hovrätten kunna genom infordrande av yttranden från sakkunniga myndigheter i viss mån ersätta sin egen brist på teknisk sakkunskap, men dels kan det ifrågasättas, om icke därigenom nämnda myndigheter skulle få sin redan nu stora arbetsbörda ökad på ett sätt, som kunde vålla svårigheter, och dels torde det ofta kunna inträffa, att även de tekniska myndigheternas uttalanden utsattes för en kritik av parterna av beskaffenhet, att hovrätten i allt fall komme att tvingas att taga ställning mellan olika uppfattningar från tekniskt sakkunnigt håll. Att det i sådana fall som de sistnämnda är en oskattbar fördel för en domstol, att den tekniska sakkunskapen är företrädd i själva domstolen, synes oss otvivelaktigt. Å andra sidan kunna mål förekomma, i vilka alla föreliggande spörsmål äro av rent juridisk karaktär, och i avseende å dylika mål gäller naturligtvis icke det nu anförda.

Vi anse alltså att, om, såsom vi finna böra bliva fallet, hovrätt blir andra instans även i vattenmål, hovrätten vid handläggningen av dylika mål bör, om det påkallas av part eller hovrätten anser det önskligt, förstärkas med två av K. M. därtill förordnade i vattenfrågors tekniska behandling sakkunniga och erfarna män, representerande, den ene särskilt sakkunskapen beträffande byggande i vatten och den andre särskilt sakkunskapen i fråga om jords torrläggning.

— — — — — — — — — — — — — — —

Då det lärer stöta på oövervinneliga svårigheter att bereda de hovrätter, som äro förlagda utanför huvudstaden, den ifrågasatta förstärkningen med tekniskt sakkunniga, lärer en följd av det anförda bliva, att prövningen av samtliga vattenmål måste förläggas till Svea hovrätt.

Såsom i inledningskapitlet nämnts ställde sig samtliga de lagfarna lagrådsledamöterna — för den händelse vattenmålen i överensstämmelse med sakkunnigförslaget skulle från vattendomstolarna fullföljas direkt till högsta domstolen — kritiska till vad förslaget innehöll om tillhandahållande av teknisk sakkunskap åt högsta domstolen. Justitierådet von Seth, med vilken justitierådet Gullstrand och regeringsrådet Planting-Gyllenbåga i huvudsak instämde, yttrade härom:

Enligt förslaget skulle den sakkunnige, först då målet förekommer inför högsta domstolen, få någon befattning med detsamma. Såsom processen i högsta instansen är ordnad, skulle han således komma att ställas utanför den viktiga del av målets handläggning i högsta instansen, som utgöres av dess beredande till föredragning och betänkandets avgivande. För arbetet inom högsta domstolen synes detta innebära en given olägenhet. Genom inskjutandet av ett nytt moment i processen mellan betänkandets avgivande och fattandet av högsta domstolens beslut, minskas givetvis sannolikheten för att betänkandet skall kunna av högsta domstolen godkännas som dess dom, och därmed förlorar betänkandet en stor del av sin nuvarande betydelse för underlättandet och den snabba fortgången av själva handläggningen i högsta domstolen. Fråga är till och med, om icke medvetandet hos dem, som hava att avgiva betänkandet, om detta förhållande kan komma att inverka på betänkandets kvalitet. Givet är också, att åtskilliga av de tekniska spörsmål, som i anledning av föredragningen komme att ställas på den sakkunnige, skulle komma att bliva av den art, att de icke skulle kunna av honom be-

svaras enbart med ledning av vad han kunnat inhämta genom föredragningen. Särskilt gäller detta sådana spörsmål, som för sitt besvarande kräva särskilda beräkningar eller kontrollerande av redan gjorda beräkningar. De fall, då den sakkunnige skulle för att kunna besvara till honom ställda spörsmål nödgas begära betänketid och att utfå handlingarna för närmare granskning, skulle säkerligen ej bliva få. Redan i och för sig skulle uppenbarligen detta förhållande komma att verka menligt på fortgången av målens handläggning inför högsta domstolen. Därigenom skulle också förloras den för sammanhållandet av ett måls detaljer i domstolsledamöternas minne så viktiga koncentration av handläggningen, som vinnes genom det nuvarande förfarandet med avgörandets i regel omedelbara anknytande till föredragningen.

Även från parternas synpunkt synes den föreslagna anordningen mindre tilltalande. De skulle ju hava anledning antaga, att den sakkunniges uttalanden haft ett icke oväsentligt inflytande på utgången utan någon möjlighet att få kännedom om vad han verkligen sagt, då ju hans mening icke skulle komma till något som helst uttryck vare sig i ett av honom avgivet votum eller i något hans officiellt avgivna utlåtande i målet.

Ej ens genom att giva den sakkunnige ställning såsom ledamot av högsta domstolen med rättighet och skyldighet att deltaga i dess avgöranden i vattenmål skulle man undgå alla de olägenheter, som ovan påpekats. En dylik anordning skulle ju för övrigt, oavsett de principiella betänkligheter, som alltid möta mot att låta tillfälligtvis tillkallade ledamöter deltaga i avgörandet i sista instansen, stöta på den svårigheten att icke kunna genomföras utan grundlagsändring.

En annan utväg att på ett organiskt sätt införliva sakkunnigelementet med rättegången i högsta instansen lärer alltså böra försökas.

Mig synes detta bäst vinnas därigenom, att den sakkunnige finge en sådan ställning, att han komme att biträda redan vid målets beredande till föredragning och att deltaga i betänkandets avgivande. Han komme då att vid målets föredragning till avgörande i högsta domstolen redan på förhand vara fullt inne i detsamma och till följd därav hava lättare att snabbt besvara till honom ställda spörsmål, på samma gång som hans uppfattning i sådana frågor, som väckts redan under målets beredning, skulle komma till uttryck i själva föredragningen. Genom hans deltagande i betänkandets avgivande skulle ju tillika hans uppfattning i målet vinna ett officiellt uttryck.

Justitierådet Wedberg ansåg det överflödigt att — om vattenmålen skulle fullföljas från vattendomstolarna direkt till högsta domstolen — genom särskild åtgärd bereda tillgång till teknisk sakkunskap vid målens behandling i sistnämnda domstol. Skulle dock så anses böra ske, var han beträffande formen därför i allt huvudsakligt ense med justitierådet von Seth.

Den vid lagrådets granskning av sakkunnigförslaget särskilt tillkallade tekniskt sakkunnige ledamoten, överstelöjtnanten Ekdahl, som förordade inrättande av en speciell överdomstol för vattenmålen, motiverade sin åsikt i detta hänseende bl. a. med att det i sakkunnigförslaget angivna sättet att bereda högsta domstolen den erforderliga tillgången på teknisk sakkunskap icke syntes honom vara det bästa. Han anförde härom:

Med den föreslagna anordningen vore man i högsta domstolen återfallen till den hittillsvarande anordningen vid häradsrätterna med allenast ett sakkunnigt biträde, som icke vore ledamot av den i sista instans slutgiltigt avgörande domstolen — en anordning, som man funnit det välbehövligt att komma ifrån beträf-

fande underrätterna. Men är det av högsta behov påkallat att få den tekniska sakkunskapen på ett tillfredsställande sätt representerad *inom* den första instansen, från vars domslut det dock *gives* appell, så synes detta mig icke mindre nödvändigt, när det gäller högsta instansen, från vilken ingen vädjan till högre rättvisa kan ske.

Det synes mig icke kunna bortses från det förhållandet, att den mängd av synnerligen komplicerade tekniska frågor av stor och för såväl det allmänna som parterna omfattande ekonomisk betydelse och räckvidd, vilka komma att utgöra de speciella detaljerna i vattenmålen, måste i grunden förstås vid deras rättsliga behandling och slutgiltiga avdömande. Jag anser därför oundgängligt, att även i den högsta instansen beredes plats för den tekniska sakkunskapen inom själva domstolen.

Vid den överarbetning, som sakkunnigförslaget undergick efter dess granskning i lagrådet, upptogs av *departementschefen*, som på de av Hellner och lagrådets lagfarna ledamöter angivna skälen avvisade tanken på fullföljd från vattendomstolarna direkt till högsta domstolen, även frågan om mellaninstansens sammansättning och då främst spörsmålet huruvida i den av honom förordade, för hela riket gemensamma vattenöverdomstolen i Stockholm skulle sitta tekniskt sakkunniga ledamöter. Departementschefen framhöll, att han i denna del anslöte sig till dem av lagrådets ledamöter, som ansett tillräckliga skäl ej föreligga för genomförande av en dylik ordning. Han ville dock därmed ej ha sagt, att ej vattenöverdomstolen stundom kunde vara i behov av biträde av tekniskt sakkunnig person, varför en möjlighet att, där så erfordrades, få målets tekniska sidor belysta från annat håll än parternas borde beredas vattenöverdomstolen. De former härför, som föreslagits inom lagrådet, nämligen remiss till sakkunnig myndighet och hörande av vederbörande vattendomstol eller vissa av dess ledamöter, ansåge han icke vara utan betänkligheter. Mot den förstnämnda utvägen talade enligt hans mening att den skulle motverka önskvärd skyndsamhet i avgörandet. Den andra utvägen skulle säkerligen i de flesta fall visa sig föga ändamålsenlig, enär de som dömt i första instans helt naturligt måste anses frestade att hävda sin förut intagna ståndpunkt. Till följd därav skulle fara föreligga för att den kritik av vattendomstolens beslut, som en part vid sitt överklagande av detsamma presterat, icke skulle bliva tillbörligt beaktad i det infordrade utlåtandet. Departementschefen föreslog för vattenöverdomstolens del i stället den lösning, som sedermera antogs av riksdagen, d. v. s. möjlighet för domstolen att vid behov tillkalla sakkunnigt biträde. Vad beträffar högsta domstolen ansåg han att, om den tekniska sakkunskapen finge tillfälle att göra sig gällande i båda de lägre instanserna, det ej vore behövligt med särskild åtgärd för att samma sakkunskap skulle göra sig hörd även i sista instans.

Under *riksdagsbehandlingen* vidtogs, såsom i 1 kap. nämnts, den ändringen i departementsförslaget, att även högsta domstolen fick möjlighet att vid behov tillkalla sakkunnigt biträde.

I sitt yttrande i december 1925 upptogo *vattenrättsdomarna* även frågan

huruvida representanter för den tekniska sakkunskapen skulle medverka såsom domare i överinstanserna. Vattenrättsdomarna ansågo, att övervägande skäl talade för att detta icke borde vara fallet. Utöver de synpunkter, som vid VL:s utarbetande och antagande framhållits i denna fråga, sade sig vattenrättsdomarna vilja erinra om vissa praktiska olägenheter, som en dylik förändring enligt deras uppfattning komme att medföra. De yttrade härom:

Det torde till en början vara tydligt, att de ekonomiska och tekniska spörsmål, som förekomma i vattenmål, icke på samma sätt som de i rättegångsmål i allmänhet förekommande frågorna lämpa sig för fullföljdsförfarande. Förutsättningarna för de tekniska och ekonomiska spörsmålens bedömande äro i så hög grad skiftande och beroende av förhållandena i varje särskilt fall, att några enhetliga grunder för avgörandet i allmänhet icke låta sig uppställas. Några sådana regler hava ej heller i lagen meddelats. För nu antydda frågors riktiga avgörande kräves i regel en ingående kännedom om de föreliggande faktiska förhållandena, en kännedom, som endast kan vinnas genom iakttagelser av domstolen eller dess ledamöter vid syner och undersökningar å stället. För en överdomstol medför uppenbarligen ett dylikt arbetssätt stora olägenheter och kostnader. Härtill kommer att inrättandet av en tekniskt utrustad överdomstol med sannolikhet skulle leda till, att dylika frågor i långt större utsträckning komme att fullföljas från vattendomstolarna. För den allmänna uppfattningen komme överdomstolen att framstå såsom den egentligt sakkunniga instansen och vattendomstolarnas auktoritet i dessa ämnen i motsvarande mån att försvagas. En betydande arbetsbörda komme alltså att åvila överdomstolen särskilt som den i sin verksamhet skulle se sig nödsakad att anställa egna iakttagelser genom besök å platsen. För att tillförsäkra överinstanserna erforderlig sakkunskap i praktiska frågor, särskilt i uppskattnings- och värderingsfrågor, torde för övrigt i dessa domstolar böra upptagas ej allenast representanter för den tekniska fackkunskapen utan jämväl sådana för allmänna lekmannaerfarenheten, motsvarande vattendomstolarnas vattenrättsnämndemän. Att kostnaderna för vattenmålens behandling härigenom skulle för såväl statsverket som enskilda rättssökande i hög grad stegras, synes oss uppenbart.

I *vattenöverdomstolens* remissutlåtande den 10 maj 1926 framfördes en motsatt uppfattning:

Det synes — — — vattenöverdomstolen uppenbart, att den tekniska sakkunskap, som kan vara av nöden för ett måls behöriga avgörande, tillföres domstolen på ett bättre sätt, om den sakkunnige har till uppgift att, efter samarbete med de rättsbildade ledamöterna, under domareansvar deltaga i målets avgörande, än om han deltager allenast i överläggningen och ej har att ansvara för annat än sina uttalanden om vissa sidor av de föreliggande frågorna. Det samband mellan tekniska och juridiska spörsmål, som i det föregående omnämnts, gör det olämpligt att, på sätt gällande lag synes avse, utskilja de tekniska spörsmålen. Det är ej uteslutet, att en sakkunnig, som har att taga hänsyn även till de rent rättsliga momenten i en föreliggande tvistefråga, bedömer densamma på ett annat och riktigare sätt än den som har att uttala sig allenast såsom tekniker. Vattenöverdomstolen håller före att, i stället för nuvarande bestämmelser om vattenöverdomstolens befogenhet att tillkalla sakkunnig, böra meddelas föreskrifter, som lämna vattenöverdomstolen möjlighet att vid förberedande behandling av vattenmål besluta, att i domstolen skola såsom ledamöter inträda en eller två personer, vilka av Kungl. Maj:t blivit för viss tid förordnade att mottaga sådant uppdrag, och skola

äga sakkunskap, den ene i fråga om byggande i vatten och den andre beträffande torrläggning av mark. På vattenöverdomstolen bör bero, vilkendera av dem skall tillkallas eller huruvida i något fall båda böra inträda. När sakkunnig tillkallats, bör i hans närvaro fullständig föredragning av målet äga rum. Sådan ledamot bör ock kunna av vattenöverdomstolen förordnas att förrätta undersökning på platsen.

Den kostnad, som en dylik anordning skulle medföra, torde, om ock ej alltför obetydlig, dock ej bliva avskräckande. I åtskilliga mål, säkerligen flertalet, torde något tillkallande av tekniskt sakkunnig ledamot ej befinnas nödigt. Endast sällan torde det behöva ifrågakomma att tillkalla båda de sakkunniga.

I samband med nya RB:s ikraftträdande upphävdes, såsom förut omtalats, VL:s särskilda regler om rätt för vattendomstolarna (11 kap. 44 §) respektive överinstanserna (11 kap. 107 och 113 §§) att tillkalla sakkunniga. Förarbetena innehålla ingen närmare motivering härför, endast en hänvisning till nya RB:s bestämmelser om sakkunnig, vilka ansågos böra gälla även i vattenmål. Att detta innebar en icke betydelselös saklig ändring har förut påpekats (s. 9).

I detta sammanhang må nämnas, att *processlagberedningen* i sitt betänkande med förslag till lag om införande av nya RB m. m. (SOU 1944:10) anförde vissa allmänna synpunkter på lämpligheten av att för behandling av specialmål av olika slag i domstolsorganisationen införa representanter för teknisk och därmed jämförlig sakkunskap. Beredningen framhöll, att ett av de spörsmål, som här mötte, rörde frågan huruvida det sakkunniga elementet skulle upptagas i alla eller endast i någon eller några av de instanser, som hade att behandla ifrågavarande specialmål, och erinrade om den diskussion i detta hänseende, som förekommit i samband med vattendomstolarnas inrättande. Efter att ha återgivit några av de argument, som justitieråden Gullstrand och Wedberg vid lagrådsgranskningen av 1917 års sakkunnigförslag anfört *mot* upptagande av tekniker såsom bisittare i vattenöverdomstolen, erinrade beredningen om att den för sin del berört ifrågavarande spörsmål i ett år 1943 avgivet yttrande över 1938 års patentutrednings betänkande, som bl. a. behandlade rättegången i patentmål, och därvid framhållit de stora svårigheter som möta för en tillfredsställande rekrytering av ett tekniskt sakkunnigelement i hovrätt och högsta domstolen.[23] Beredningen påpekade nu därjämte, att rekryteringen av sakkunniga i de lägre instanserna tydligtvis skulle avsevärt försvåras av det förhållandet, att en sakkunnig i lägre instans komme att framstå såsom mindre kvalificerad än en sakkunnig, som utsetts till ledamot i högre instans.

23 Ang. uttalanden i frågan av patentutredningen, vissa andra remissinstanser, departementschefen och lagrådet, se prop. 1944:176 s. 108, 110, 113 och 139. Jfr s. 53—54 i det följande. Frågan om särskilda sakkunniga såsom bisittare i hovrätt har under senare tid varit föremål för diskussion även vid införandet av hovrätt såsom mellaninstans för jorddelningsmål (prop. 1935:3 s. 20—21 och 34), i samband med förslag till prorogationsrätt till hovrätt i handels- och sjörättsmål (SOU 1944:10 s. 450—453 och 480—482) samt under förarbetena till 1949 års ändringar i expropriationslagen (prop. 1949:184 s. 209 och 235).

Ur rättsskipningens synpunkt vore det emellertid av stor betydelse, att redan den sakkunnige, som anlitades i första instans, vore fullt skickad för sin uppgift och att till uppdraget kunde förvärvas personer med framstående sakkunskap. Det undantag från principen om en rent juridisk sammansättning av överinstanserna, som ägt rum inom krigslagstiftningen[24], syntes alltså icke böra lända till efterföljd inom andra rättsområden.

Då *vattenrättsdomaren Viklund* i sin förut omnämnda uppsats i SvJT 1950 ånyo väckte frågan om medverkan av tekniskt sakkunniga vid överrättsprövningen av vattenmål, framhöll han, att en överrätt utan teknisk sakkunskap ofta hade svårt att i tekniskt betonade frågor göra ändring i domen från en underrätt, där denna sakkunskap vore representerad i domstolen. Han anförde vidare:

Visserligen ha överrätterna möjlighet att i varje särskilt fall tillkalla sakkunnig såsom biträde, och erfarenheten visar också, att i varje fall vattenöverdomstolen ofta anlitar tekniskt sakkunnig person såsom rådgivare samt att större ändringar i underrätternas domar i tekniska frågor och ersättningsfrågor knappast göras utan hörande av sådan sakkunnig. Denne sakkunnige deltager emellertid icke i målets behandling såsom meddomare under ämbetsmannaansvar utan avger endast ett utlåtande, vilket parterna f. ö. i regel få tillfälle att kritisera först sedan dom fallit.[25] Det har även visat sig, att vattenöverdomstolen ej — i varje fall icke hittills — lyckats erhålla några mer "permanenta" sakkunniga, utan de sakkunniga ha växlat. Härav följer, att dessa ej kunna besitta den samlade erfarenhet och förtrogenhet med hithörande problem, som är tillfinnandes hos vattenrättsingenjörskåren. Men en överrätt har givetvis ganska svårt att i ett mål, där överrätten i en tekniskt betonad fråga förordnat sakkunnig, göra annat än ansluta sig till den sakkunniges uppfattning. Man måste då fråga sig, om det är så givet, att — i de fall där meningarna gå isär — den samlade erfarenheten och sakkunskapen från underrätten alltid har orätt och den mer tillfälligt på målet inkopplade experten har rätt?

— — — — — — — — — — — — — — —

Den under förarbetena till vattenlagen uttalade förmodan, att fullföljdsrätten i tekniska frågor på grund av förhållandenas egen natur huvudsakligen skulle bli av formell beskaffenhet, har icke visat sig hålla streck. Tvärtom fullföljes ofta talan i tekniska frågor av synnerligen invecklad beskaffenhet, där underrättens

[24] Här åsyftas systemet med militära ledamöter i krigshovrätten och högsta domstolen. Genom den militära rättegångslagen, som trätt i kraft den 1 januari 1949, har denna militära representation i överinstanserna — liksom hela krigsrättsorganisationen i fredstid — avskaffats, varför det åsyftade undantaget ej längre existerar. — Processlagberedningens uttalanden avse endast det egentliga domstolsväsendet, vilket ej inbegriper sådana "administrativa domstolar" som kammarrätten och regeringsrätten. Av regeringsrättens ledamöter brukar alltid en vara tekniker (bestämmelser ang. regeringsrättens sammansättning, se § 18 regeringsformen). Kammarrätten består i sin vanliga sammansättning enbart av jurister; i vissa mål deltaga emellertid särskilda ledamöter, för vilka andra kompetenskrav gälla (se 126 § taxeringsförordningen). Domar i vattenmål innehålla visserligen ofta avgöranden av administrativ karaktär (jfr vattenrättsdomaren von Sydows i 3 kap. citerade uttalande), men i huvudsak är det dock i dessa mål fråga om tvister eller intresseavvägningar mellan enskilda rättssubjekt. Vattendomstolarna — och därmed också överinstanserna i vattenmål — äro därför otvivelaktigt att anse såsom domstolar i egentlig mening.

[25] Vad Viklund i sistnämnda hänseende anmärker kan endast gälla mål som i vattenöverdomstolen handläggas enligt äldre ordning, d. v. s. i vilka vattendomstolens dom meddelats före den 1 januari 1948.

premisser bli utsatta för ingående kritisk granskning, och icke sällan införes nytt tekniskt utredningsmaterial i processen i överrätterna. Att en förstärkning av överrätterna i vattenmål med kvalificerad teknisk sakkunskap skulle bli till ovärderlig nytta för auktoriteten hos överrätterna, därom torde knappast något tvivel kunna råda.

Utredningsmannen

Av den nu lämnade redogörelsen framgår, att åsikterna i hög grad brutit sig rörande lämpligheten av att upptaga ett tekniskt sakkunnigelement i överinstanserna i vattenmål och rörande den ändamålsenligaste formen härför. Utredningsmannen — som utgår från att det nuvarande treinstanssystemet skall bibehållas — har för sin del efter mycken tvekan stannat för den meningen, att vattenöverdomstolen bör utrustas med egen teknisk expertis samt att teknikerna, i den mån de deltaga i målens behandling, skola ha ställningen såsom ledamöter av domstolen. Däremot anser utredningsmannen några särskilda åtgärder för att bereda högsta domstolen tillgång till teknisk sakkunskap icke vara påkallade.

Beträffande skälen för att tekniker skola — åtminstone i viss utsträckning — såsom ledamöter medverka i målens behandling i vattenöverdomstolen kan utredningsmannen i huvudsak hänvisa till ovan återgivna uttalanden av justitierådet von Seth och regeringsrådet Planting-Gyllenbåga samt överstelöjtnanten Ekdahl vid lagrådsgranskningen av 1917 års sakkunnigförslag och till vattenöverdomstolens likaledes citerade remissutlåtande den 10 maj 1926. Utvecklingen under de senaste decennierna har ingalunda gjort behovet av teknisk expertis i vattenöverdomstolen mindre kännbart. Att talan fullföljes i tekniska frågor av invecklad beskaffenhet och stor ekonomisk räckvidd synes tvärtom under senare år ha blivit allt vanligare. Bland vattenöverdomstolens nuvarande ledamöter — även bland dem, som fått en betydande praktisk träning under flerårig tjänstgöring vid vattendomstol — är det, enligt vad utredningsmannen inhämtat, en allmän uppfattning, att vattenöverdomstolens utrustande med teknisk expertis är en nödvändig förutsättning för att domstolen nöjaktigt skall kunna fylla sin uppgift.

F. n. förekommer det, såsom framställningen i 2 kap. visar, i ganska stor utsträckning, att vattenöverdomstolen remitterar mål för yttrande antingen till vattenrättsdomaren efter vattenrättsingenjörernas hörande eller till annan myndighet, tillkallar enskild sakkunnig eller återförvisar mål till vattendomstolen. Förvisso vore det ett misstag att tro, att alla sådana åtgärder skulle kunna undvikas om vattenöverdomstolen utrustades med egna tekniker. Remiss till offentlig myndighet (annan än vattenrättsdomaren) eller anlitande av enskild sakkunnig har i åtskilliga fall avsett frågor, vilka legat utanför den sakkunskap som ingenjörer i vattenöverdomstolen skulle ha representerat — det förutsättes här, att sådana ingenjörer skola företräda samma ämnesområden som vattenrättsingenjörerna (jfr s. 56) —

såsom fiskefrågor eller mera speciella geologiska frågor. Och i återförvisningsfallen har situationen kanske oftast varit sådan, att återförvisning — alldeles oavsett överinstansens kompetens i tekniskt avseende — enligt allmänna processuella grundsatser varit motiverad därav, att målet genom ny teknisk utredning eller på annat sätt kommit i nytt läge efter vattendomstolens dom. Å andra sidan finns det otvivelaktigt flera exempel på att anlitande av sakkunnig eller återförvisning kunde ha undvikits, om vattenöverdomstolen varit utrustad med egen teknisk expertis. I än högre grad gäller det sistnämnda remisserna till vattenrättsdomaren. En genomgång av de sammanlagt 203 mål, som avdömdes i vattenöverdomstolen under åren 1949—1953, har sålunda givit vid handen, att dylik remiss förekommit i 14 av målen och att i 9 av dessa fall remiss sannolikt ej skulle ha kommit i fråga, om vattenöverdomstolen haft egna tekniker att tillgå. Några uppgifter rörande den tidsutdräkt, som brukar förorsakas av remisser och anlitande av sakkunniga, ha anförts i 2 kap. Då sådana åtgärder, såsom där jämväl anmärkts, mestadels förekomma i större och ur allmän synpunkt viktigare mål, är deras fördröjande inverkan på rättsskipningen i själva verket förtjänt av större uppmärksamhet än deras frekvens rent siffermässigt ger vid handen. Ifråga om återförvisningarna är det utan vidare klart, att de i allmänhet betyda ett avsevärt dröjsmål med målens avgörande. I betraktande av vad nu anförts är det tydligt, att även önskemålet om en snabbare prövning av vattenmålen i högre rätt talar för att vattenöverdomstolen utrustas med egna tekniker.

Systemet med remisser från vattenöverdomstolen till underinstansen har blivit föremål för kritik även från den synpunkt, som i detta avseende framfördes av departementschefen vid återremissen till lagrådet av det överarbetade vattenlagsförslaget, d. v. s. att vattendomstolens ledamöter a priori finge antagas vara benägna att försvara den ståndpunkt, de intagit i den överklagade domen. Från liknande synpunkter har det ansetts olämpligt att — såsom ofta sker — vederbörande föredragande under hand inhämtar upplysningar och förklaringar av någon eller några vattenrättsingenjörer, i allmänhet de som deltagit i avgörandet eller någon av dem. Det torde icke finnas anledning antaga annat än att vattenrättsingenjörerna vid besvarande av såväl remisser som underhandsförfrågningar städse strävat att bortse från prestigehänsyn o. d. och vinnlagt sig om ett objektivt bedömande. Likväl måste det erkännas vara en svaghet hos den nuvarande ordningen, att den i så avsevärd utsträckning tvingar överinstansen att på det ena eller andra sättet söka stöd hos den tekniska sakkunskapen i den lägre instansen. Jämväl från nu antydda synpunkter måste det — både principiellt och med hänsyn till de psykologiska verkningarna utåt — anses som en betydande vinning att vattenöverdomstolen erhåller egen teknisk expertis.

De argument som vattenrättsdomarna i sitt yttrande i december 1925

anförde mot upptagande av tekniker i vattenöverdomstolen — ökad fullföljdsfrekvens i tekniska frågor, minskad auktoritet för vattendomstolarna m. m. — måste anses förlora det mesta av sin tyngd i och med konstaterandet av att talan för närvarande faktiskt i mycket stor utsträckning fullföljes mot vattendomstolarnas avgöranden i tekniska frågor trots att vattenöverdomstolen *saknar* teknisk expertis. I varje fall torde dessa synpunkter numera icke ha den betydelse, att de böra hindra en reform, som av andra skäl är högeligen önskvärd.

En närliggande synpunkt, som sammanhänger med själva huvudgrunderna för instansordningen, bör emellertid också beaktas. Ett tekniskt element i en domstol innebär en möjlighet för införande i målen — s. a. s. på en bakväg — av teknisk utredning och tekniska resonemang, som icke komma under parternas granskning före domens meddelande. Det förekommer sålunda ej sällan, att vattendomstolarnas avgöranden i tekniska frågor icke följa de linjer, som under målets behandling uppdragits av parterna och deras sakkunniga, utan grundas på av vattenrättsingenjörerna självständigt företagna utredningar och beräkningar. Vid fullföljd till högre instans finns därvid möjlighet för den klagande parten att kritisera vattendomstolens bedömning och att inkomma med utredning till stöd för partens egna synpunkter, vilket allt kan granskas och bemötas av motparten. Om nu tekniker skola vara ledamöter även i vattenöverdomstolen, kunna de på samma sätt komma med nya synpunkter på fullföljda tekniska frågor och föreslå problemlösningar, som ej tidigare varit på tal. Om detta material kommer till parternas kännedom först genom vattenöverdomstolens dom, kunna de icke förrän i högsta domstolen kritisera detsamma och bemöta det med egna utredningar. I princip får emellertid numera ny utredning och bevisning icke förebringas i högsta domstolen. I 55 kap. 13 § RB stadgas sålunda, att part i tvistemål ej får i högsta domstolen till stöd för sin talan åberopa omständighet eller bevis, som ej tidigare förebragts, med mindre han gör sannolikt, att han ej kunnat åberopa omständigheten eller beviset vid lägre rätt eller eljest haft giltig ursäkt att ej göra det.[26] I den här tänkta situationen — då vattenöverdomstolens dom grundas på material, som domstolsteknikerna framlagt vid domstolens interna överläggningar — skulle givetvis part, som fullföljde talan till högsta domstolen, anses ha giltig ursäkt för att han ej tidigare åberopat den utredning och bevisning, han i målets nya läge ville begagna sig av. Det kan emellertid icke anses tillfredsställande, att själva domstolsorganisationen — närmare bestämt förekomsten av tekniska ledamöter i mellaninstansen — på detta sätt framtvingar avsteg från en deklarerad huvudprincip för instansordningen. Bestämmelser om teknikers deltagande i rättsskipningen i vattenöverdomstolen böra därför kompletteras med ett stad-

[26] Se även uttalande av processlagberedningen i redogörelsen för det nya förfarandets huvudgrunder (SOU 1938:44 s. 59).

gande av innehåll att, om vattenöverdomstolen vid överläggning till dom finner, att teknisk utredning eller beräkning, som parterna ej förut haft tillfälle att yttra sig över, bör läggas till grund för domen, sådant tillfälle skall beredas dem innan domen beslutas.

Såsom av översikten i 1 kap. framgår har vattenrättsdomaren Viklund i sin ovan citerade uppsats antytt, att teknikerna i överdomstolen — vilken enligt hans förslag skulle vara andra och sista instans — icke nödvändigtvis behövde vara bisittare i domstolen utan möjligen skulle kunna utgöra ett slags rådgivande organ vid sidan av denna. Ett sådant arrangemang torde dock icke vara att rekommendera. Då de särskilda bestämmelserna om rätt för vattendomstolarna och överinstanserna i vattenmål att tillkalla sakkunnigt biträde upphävdes i samband med nya RB:s införande, torde tanken ha varit den, att speciell sakkunskap, i den mån den icke vore företrädd bland domstolens egna ledamöter, i vattenmål liksom i andra mål skulle få anlitas endast i de former, som RB:s bestämmelser om sakkunnigbevisning angiva och som bl. a. tillförsäkra parterna möjlighet att taga del av och bemöta allt vad den sakkunnige anför. Denna grundsats måste anses vara riktig och bör i ny lagstiftning icke frångås.[27] Om det, såsom här antages, är påkallat att bereda vattenöverdomstolen tillgång till teknisk sakkunskap på ett smidigare och mindre formbundet sätt än reglerna om sakkunnigbevisning medgiva, bör man taga steget fullt ut och låta teknikerna fatta sin ståndpunkt under domaransvar[28], givetvis med individuell

[27] Vår nu gällande lagstiftning uppvisar, såvitt utredningsmannen kunnat finna, endast *ett* avsteg från denna grundsats, nämligen bestämmelserna om befogenhet för ägodelningsrätt och högre instans i jorddelningsmål att tillkalla överlantmätare eller länsarkitekt såsom biträde åt domstolen (JDL 21 kap. 13, 58 och 65 §§). Det är tydligt, att vederbörandes tjänsteställning i detta fall är ägnad att försvaga de principiella betänkligheterna mot experter, vilka varken ha ansvar såsom domare eller äro underkastade parternas kontroll såsom vanliga sakkunniga. Ifrågavarande bestämmelser komma f. ö. sannolikt icke att bibehållas oförändrade vid den blivande revisionen av skifteslagstiftningen. Beträffande överlantmätaren är det sålunda påtänkt att göra honom till ledamot av den jorddomstol, vilken planerats skola ersätta ägodelningsrätt såsom första instans i skiftesmål (se Nordfelt, Rättegången i skiftesmål, SvJT 1953 s. 221, jfr s. 38—40 i det föregående).

[28] I yttrande över en av 1945 års vattenlagssakkunniga upprättad promemoria med förslag om ändrade bestämmelser till skydd för fisket vid vattenkraft- och vattenregleringsföretag samt vid flottning har en vattenrättsdomare föreslagit, att de upphävda bestämmelserna i 11 kap. 44 § VL om rätt för vattenrättsdomaren eller vattendomstolen att tillkalla sakkunnig skola återupplivas. Vattenrättsdomaren uttalar, att det framför allt i fall, där parternas sakkunniga ha olika åsikter, är värdefullt att ha tillgång till speciell sakkunskap inom domstolen, och tillägger, att i de stora vattenmålen, där antalet sakägare räknas i hundratal eller tusental, många svårigheter möta, om domstolen icke skall ha möjlighet att höra sakkunniga annat än inför sittande rätt. Det framförda förslaget står uppenbarligen icke i samklang med den ovan i texten utvecklade åsikten. Om sålunda tanken att återuppliva de särskilda bestämmelserna rörande sakkunniga i vattenmål enligt utredningsmannens mening måste avvisas, torde det likväl i praktiken vara nödvändigt att vattendomstolarna, åtminstone i ansökningsmål, ha en vidsträckt möjlighet att kommunicera med sina sakkunniga — liksom f. ö. också med parterna och deras sakkunniga — i fria former; eljest skulle handläggningen bli alltför omständlig och tidsödande. Fasthållas bör blott, att intet material av vikt får undanhållas parterna. Det må tilläggas, att något tvång att höra sakkunniga "inför sittande rätt" icke föreligger enligt gällande lag; i första hand skall den sakkunnige regelmässigt avgiva *skriftligt* utlåtande (40 kap. 7 och 8 §§ RB).

rösträtt. Detta ståndpunktstagande kan icke begränsas till tekniska frågor, utan de tekniska ledamöterna måste, liksom vattenrättsingenjörerna i första instans, deltaga i avgörandet av målen i hela deras vidd. Några synpunkter på vad detta i praktiken bör innebära anföras i 8 kap. s. 83—84.

Att utredningsmannen icke vill föreslå några särskilda åtgärder för att bereda högsta domstolen tillgång till teknisk sakkunskap i vattenmål torde icke kräva någon vidlyftigare motivering. Ehuru utan tvivel de skäl, som tala för tekniska ledamöter i vattenöverdomstolen, i viss mån kunna åberopas även för högsta domstolens del, ligger det i öppen dag, att principen om denna domstol såsom en instans för prövning huvudsakligen av rättsliga spörsmål svårligen kan förenas med upptagande av ett tekniskt sakkunnigelement i domstolen. Det kan tilläggas att, om vattenöverdomstolen utrustas med teknisk expertis, högsta domstolen med all sannolikhet kommer att bli mycket återhållsam med beviljande av prövningstillstånd i vattenmål och praktiskt taget aldrig meddela sådant tillstånd i mål, där tvistefrågorna huvudsakligen ligga på det tekniska planet[29].

I detta sammanhang må några ord yttras om en anordning, som prövats i en annan kategori av tekniskt betonade mål, nämligen patentmålen. I sådana mål har det stundom — första gången, enligt uppgift, omkring år 1930 — förekommit, att tekniskt sakkunnig av Kungl. Maj:t förordnats att biträda nedre justitierevisionen vid målets beredande till föredragning i högsta domstolen. Där dylikt förordnande meddelats, har den sakkunnige också brukat närvara vid föredragningen för att biträda med förklaringar och upplysningar. I proposition till 1944 års riksdag angående ändringar i patentlagstiftningen (nr 176), avseende bl. a. domstolsorganisationen för patentmål i första instans, uttalade departementschefen (s. 113), att överrätterna — alltså ej blott högsta domstolen — vid behov borde på detta sätt anlita teknisk sakkunskap till biträde vid föredragningen av patentmål. Frågan härom ansåg departementschefen böra regleras i administrativ ordning. Lagrådet (s. 139) ställde sig tveksamt till den av departementschefen förordade lösningen och ansåg det lämpligare att i lag tillerkänna överrätterna befogenhet att i patentmål — liksom, enligt då gällande bestämmelser, i vattenmål — till biträde åt sig kalla tekniskt sakkunnig person. Lagrådet rekommenderade frågan till ytterligare övervägande i samband med förslag till följdförfattningar till nya RB. Då nya RB sedermera trädde i kraft, upphävdes emellertid — såsom i annat sammanhang omtalats — de särskilda bestämmelserna om rätt för domstolar i vattenmål att tillkalla sakkunniga, och varken för vattenmål eller för patentmål gälla numera i detta hänseende andra bestämmelser än de allmänna reglerna om sakkunnigbevisning i 40 kap. RB. Om anordningen med sakkunnigt biträde åt föredraganden i mål, som avgöras på handlingarna, anses förenlig med

[29] Här förutsättes, att RB:s bestämmelser om villkoren för meddelande av prövningstillstånd alltjämt skola gälla även i vattenmål. Jfr 6 kap.

nämnda regler och med den nya rättegångsordningens principer över huvud[30], kan den givetvis komma till användning även vid föredragning av vattenmål i högsta domstolen. Då emellertid, såsom framgår av vad ovan sagts, vattenöverdomstolens förstärkning med tekniker kan väntas medföra, att högsta domstolen i allmänhet icke kommer att ägna de tekniska spörsmålen i fullföljda vattenmål någon mera ingående prövning, torde denna möjlighet vara utan större praktiskt intresse.

De lagrådsledamöter (von Seth och Planting-Gyllenbåga), som vid granskningen av 1917 års sakkunnigförslag i princip ställde sig positiva till teknikers deltagande i prövningen av vattenmål i mellaninstansen, ansågo, såsom den ovan lämnade redogörelsen visar, att tekniker borde tillkallas endast om det påkallades av part eller domstolen fann det önskligt. Vattenöverdomstolen uttalade sig 1926 på liknande sätt och uttryckte en förmodan, att i flertalet mål tillkallande av tekniker ej skulle befinnas erforderligt. Accepterar man över huvud tekniker såsom meddomare i vattenöverdomstolen, bör man emellertid enligt utredningsmannens mening icke vara alltför återhållsam då det gäller att utnyttja deras sakkunskap. Med hänsyn till huru juridiska och tekniska spörsmål i vattenmålen ofta äro sammanflätade och till de i stort sett mycket gynnsamma erfarenheter, som man numera sedan långt tillbaka har av samarbetet mellan jurister och ingenjörer i vattendomstolarna, kan man utgå från att teknikernas medverkan skulle vara till gagn i flertalet mål. Huvudregeln bör därför vara, att målen i vattenöverdomstolen handläggas med tekniker såsom bisittare. Endast mål som äro av sådan karaktär, att särskild teknisk sakkunskap icke kan anses erforderlig för deras bedömande, böra handläggas utan medverkan av tekniker.

Om teknikerna sålunda skola deltaga i behandlingen av flertalet mål, är det nödvändigt att på ett förnuftigt sätt begränsa deras arbete med målen. Utredningsmannen återkommer i annat sammanhang (8 kap. s. 83—84) till denna fråga. Även om arbetet i vattenöverdomstolen ordnas med allt beaktande av den anförda synpunkten, är det emellertid — med hänsyn till huru vattenöverdomstolens verksamhet numera svällt ut — tydligt att den på teknikerna vilande arbetsbördan blir alltför stor för att, på sätt ovannämnda lagrådsledamöter liksom vattenöverdomstolen i sitt år 1926 avgivna yttrande föreslogo, bäras av en vattenbyggnadstekniker och en agrikulturtekniker, vilka skulle ha sin huvudsakliga sysselsättning på annat håll och endast tillfälligt på kallelse tjänstgöra i vattenöverdomstolen. En starkare organisa-

[30] Frågan synes tveksam. Hittills har icke förordnande av tekniskt biträde åt föredraganden varit aktuellt i något patentmål, som i högsta domstolen handlagts med tillämpning av nya RB (d. v. s. som avdömts i första instans 1948 eller senare). Då patentmål icke — såsom fallet är med vattenmål och jorddelningsmål — äro undantagna från kravet på huvudförhandling i högsta domstolen, kan f. ö. i dylika mål, som handläggas enligt nya RB, förordnande av biträde endast avse dispensföredragningen.

tion av det tekniska elementet är nödvändig. Hur den bäst skall utformas kan vara föremål för delade meningar.

Den närmast till hands liggande lösningen är att vid vattenöverdomstolen inrätta erforderligt antal *fasta ingenjörsbefattningar.*

Mot denna lösning kan invändas, att en tillfredsställande rekrytering av ingenjörsbefattningar i vattenöverdomstolen sannolikt kommer att möta vissa svårigheter. Tillgången på ingenjörer med sådan utbildning och erfarenhet, som bör fordras av den som i domarställning skall deltaga i handläggningen av vattenmål, är över huvud tämligen begränsad. Särskilt måste detta gälla i fråga om tekniker, lämpade för tjänstgöring i vattenöverdomstolen, dels på grund av de högre anspråk, som i princip måste ställas på sådana tekniker, och dels därför att man beträffande dem knappast kan vara berättigad att — såsom man i viss mån kan göra beträffande vattenrättsingenjörer — räkna med att en nytillträdande ingenjör med goda personliga förutsättningar under sin tjänstgöring vid domstolen tämligen snart skall inhämta vad som kan brista i praktisk erfarenhet. Tjänstgöring vid vattenöverdomstolen kan nämligen i detta hänseende icke få samma utbildningsvärde som tjänstgöring vid vattendomstolarna, vilka stå i mera omedelbar kontakt med det praktiska livet och vilkas ingenjörer ha goda möjligheter att kontinuerligt följa planläggning och utförande av större företag inom respektive domsområden. Man kan knappast heller vänta, att rekryteringen av ingenjörstjänsterna vid vattenöverdomstolen skall underlättas av att dessa i och för sig — d. v. s. frånsett löneförmånerna — anses mera lockande än vattenrättsingenjörstjänsterna. Snarare kan det förmodas, att många dugande ingenjörer skola finna arbetet vid vattendomstolarna erbjuda större intresse. Detta arbete ger domstolarnas tekniker stora möjligheter att inverka på företagens utformning och att medverka till en godvillig lösning av uppkommande intressekonflikter efter praktiska linjer. I vattenöverdomstolen kommer det att finnas betydligt mindre utrymme för sådana självständiga, "skapande" insatser från ingenjörernas sida. Även om det visar sig möjligt att besätta tjänsterna i vattenöverdomstolen med lämpliga krafter, kvarstår f. ö. det förhållandet, att innehavarna av dessa tjänster få ganska ringa kontakt med praktisk ingenjörsverksamhet. Häri ligger otvivelaktigt en viss risk för att deras tekniska tänkande med tiden kan bli föråldrat och opraktiskt. I den mån vattenöverdomstolens domar komme att präglas därav skulle det naturligtvis kunna inverka ogynnsamt även på vattendomstolarnas praxis.

Ett annat alternativ för ordnandet av teknikers meddomarskap i vattenöverdomstolen är att *tekniska ledamöter för varje särskilt fall tillkallas ur en på förhand bestämd krets* — alltså en anordning motsvarande den som numera förekommer i vissa mål, där tekniker äro meddomare i första instans, nämligen patentmål (23 § 1 mom. patentförordningen) och expropriationsmål (15—17 §§ expropriationslagen). Om en sådan lösning väljes,

torde det böra överlämnas åt Kungl. Maj:t att utse de personer, som skola kunna kallas att tjänstgöra i vattenöverdomstolen — även detta i överensstämmelse med vad som gäller beträffande både tekniskt sakkunniga ledamöter i patentmål och expropriationstekniker.[31]

Det nu skisserade systemet — med tillfällig adjunktion av olika, erkänt framstående och praktiskt verksamma tekniker — kan synas bättre än något annat vara ägnat att hålla vattenöverdomstolen à jour med den tekniska utvecklingen. Systemet ger även möjlighet till större differentiering av den tekniska sakkunskapen i vattenöverdomstolen än om denna representeras av några få fast anställda personer.

Å andra sidan är det tydligt, att medlemmarna av en större krets av tekniker, som alternerande tjänstgöra i vattenöverdomstolen, icke kunna förvärva samma förtrogenhet med de i vattenmålen förekommande problemen som fast anställda tekniker. Dessa problem äro i stor utsträckning till sina huvuddrag desamma i olika mål men uppträda i ständigt nya variationer. Erfarenheten har därför i vattenmålen lika stor betydelse som den framstående tekniska skickligheten. En närliggande synpunkt, som icke heller bör förbises, är den ömsesidigt uppfostrande inverkan av samarbetet mellan jurister och tekniker. De juridiska och de tekniska frågorna i vattenmålen äro, såsom flera gånger framhållits, ofta invävda i varandra, och där både jurister och tekniker ha säte i domstolen främjas ett gott resultat av verksamheten i hög grad av att juristerna tillägna sig åtminstone elementära tekniska kunskaper och å andra sidan teknikerna göra sig förtrogna med juridiska tankegångar. Det är tydligt, att förutsättningarna för en dylik ömsesidig uppfostran äro bättre om de tekniska ledamöterna äro permanenta än om de ständigt växla. Vad slutligen angår den möjlighet till större differentiering av den tekniska sakkunskapen, som det nu diskuterade alternativet för teknikerfrågans lösning erbjuder, bör betydelsen därav icke överdrivas. Man måste nämligen fasthålla vid att endast representanter för sådan teknisk sakkunskap, som vid vattendomstolarna företrädes av vattenrättsingenjörerna, skola kunna ifrågakomma såsom ledamöter i vattenöverdomstolen. Erfordras i vattenöverdomstolen tillgång till särskild expertis inom andra områden — t. ex. elektroteknik, geologi, limnologi — bör detta behov liksom vid vattendomstolarna tillgodoses genom tillkallande av sakkunniga enligt 40 kap. RB.[32]

De allvarligaste betänkligheterna mot systemet med en krets av tekniker, vilka alternerande skulle tjänstgöra i vattenöverdomstolen, ligga emellertid

31 De sistnämnda skola enligt lagen förordnas av "Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer". Hittills har Kungl. Maj:t icke begagnat sig av möjligheten att delegera förordnanderätten.

32 Grundvatten- och avloppsfrågor intaga med hänsyn till bestämmelsen i 3 § tredje stycket sista punkten vattendomstolsstadgan i viss mån en mellanställning i förevarande hänseende, vid vilken det dock icke i detta sammanhang finns anledning att dröja. Jfr not 35 å s. 63.

icke på det plan, som nu berörts, utan hänföra sig *dels* till möjligheten för vattenöverdomstolen att i erforderlig omfattning och på tider, som passa domstolen, disponera teknikernas arbetskraft och *dels* till garantierna för sådana tillfälligt tillkallade ledamöters oberoende och objektivitet.

Om det skall vara någon verklig mening med det avsedda arrangemanget, måste de ifrågavarande ingenjörerna vara första rangens krafter inom sina respektive fack. Man måste då också förutsätta, att de komma att vara strängt upptagna personer, vilka ingalunda när som helst stå till förfogande för tjänstgöring i vattenöverdomstolen. Det är att märka, att deras medverkan i vattenöverdomstolens arbete — om den skall bli till åsyftad nytta — icke kan inskränkas till åhörande av föredragningar och eventuella huvudförhandlingar samt deltagande i efterföljande överläggningar. Föredragandena måste också ha tillfälle att rådgöra med ingenjörerna under inläsningen av målen och kanske i vissa fall delvis överlåta föredragningen till dem. Under dessa förhållanden får det väl sägas ligga i öppen dag, att hela systemet skulle bli synnerligen tungrott. Risken är stor för att målens avgörande ideligen skulle fördröjas till följd av att ingenjörerna icke stode till förfogande å önskad tid.

I viss mån skulle naturligtvis möjligheten för vattenöverdomstolen att i erforderlig utsträckning och å passande tider disponera ingenjörernas arbetskraft bli beroende av den ersättning dessa erhölle för sitt arbete. Men även om de ekonomiska förmånerna — inom ramen för vad som rimligen kan ifrågakomma — bestämdes tämligen frikostigt[33], torde man i verkligheten icke böra räkna med att de flitigt anlitade och väl betalda tekniker, det här vore fråga om, regelmässigt skulle låta tjänstgöringen i vattenöverdomstolen gå före andra arbetsuppgifter. Svårigheterna skulle således icke kunna undanröjas på denna väg.

Förutom svårigheterna att få organisationen att fungera någorlunda smidigt i yttre måtto har man, såsom redan antytts, att beakta risken för sidoinflytanden eller obehöriga hänsynstaganden. Givetvis kan det sägas, att personlig integritet hos domstolens ledamöter närmast är en fråga om karaktärsegenskaper och att organisationsformen i detta hänseende spelar en underordnad roll. Det torde dock vara allmänt erkänt, att just den stadigvarande tjänstgöringen såsom domare är ägnad att skapa och vidmakthålla en vana vid objektivt bedömande, vilken utgör en av de viktigaste förutsättningarna för en god rättsskipning. Lagstiftaren bör därför endast med stor försiktighet anlita utvägen att låta personer utanför domstolsväsendet tillfälligt fullgöra domaruppgifter. I förevarande fall har man att räkna med att åtskilliga, kanske de flesta av dem som tillfälligt komme att

33 Något försök att angiva skäliga grunder för bestämmande av ersättning skall här icke göras. Det må blott framhållas, att den omständigheten, att ingenjörerna icke skulle bli inplacerade i den statliga löneskalan utan avlönas med arvoden, bestämda från fall till fall, naturligtvis icke finge föranleda till att man helt lämnade relationen till juristdomarnas löner ur sikte (jfr 8 kap. s. 87).

tjänstgöra i vattenöverdomstolen skulle vara konsulterande ingenjörer. Utanför vattendomstolarna torde nämligen den sakkunskap och erfarenhet, som erfordras för det tekniska bedömandet av vattenmål, vara bäst företrädd inom denna kår. En konsulterande ingenjör har emellertid enligt sakens natur en mängd ekonomiska och personliga förbindelser med olika företag och intressegrupper. Det lär icke kunna förnekas, att sådana förbindelser — även om de icke utgöra formellt domarjäv — kunna innebära påfrestningar på vederbörandes självständighet. Den omständigheten, att de flesta av landets mera framstående konsulterande ingenjörer inom vattenbyggnads- och närliggande branscher icke äro självständiga företagare utan äro knutna till någon av de fåtaliga större ingenjörsfirmorna på området, gör givetvis förhållandena i detta hänseende särskilt ömtåliga.

I detta sammanhang må uppmärksamheten fästas på bestämmelsen i 5 § sista stycket vattendomstolsstadgan, som innehåller förbud för vattenrättsingenjörer att åtaga sig enskilt uppdrag rörande företag eller åtgärd, som kan antagas komma under vattendomstols bedömande. Syftet med bestämmelsen torde närmast vara att förebygga, att vattenrättsingenjörerna till följd av enskilda uppdrag bli jäviga att handlägga förekommande mål, vilket givetvis, om det inträffade ofta, skulle medföra oreda, tidsutdräkt och betydande extrakostnader. Att förbudet gäller alla företag eller åtgärder, som kunna antagas komma under vattendomstols — oavsett vilkens — bedömande, bör ses mot bakgrunden av att vattenrättsingenjörerna, till skillnad från vattendomstolarnas juridiska befattningshavare, äro anställda vid samtliga vattendomstolar gemensamt.[34] I verkligheten har detta generella förbud icke blott den effekten, att det förhindrar uppkomsten av jävssituationer — denna sida av saken är kanske rentav i praktiken mindre betydelsefull, i det att redan vattenrättsingenjörernas stora arbetsbörda utgör ett faktiskt hinder för dem att i nämnvärd omfattning åtaga sig privata uppdrag — utan det har även betydelse så till vida, att vattenrättsingenjörernas fria och obundna ställning i förhållande till kraftindustrin liksom till andra företag eller intressegrupper står utom diskussion. Med hänsyn till de under senare tid alltmer skärpta motsättningarna speciellt mellan kraftindustrin, å ena sidan, samt jordbruks-, fiske- m. fl. bygdeintressen, å andra sidan, är detta icke utan värde. För de ingenjörer, som enligt det nu diskuterade alternativet för vattenöverdomstolens utrustande med teknisk sakkunskap skulle kunna kallas att tjänstgöra därstädes, skulle icke blott intet motsvarande förbud gälla, utan systemet skulle tvärtom förutsätta,

[34] Detta gäller dock endast vattenrättsingenjörer, utnämnda 1945 eller senare. Förbudet mot enskilda uppdrag har haft sin nuvarande generella innebörd sedan 1945. Dessförinnan gällde sådant förbud i första hand företag eller åtgärd, som kunde antagas komma under bedömande vid den vattendomstol där ingenjören var anställd, men därutöver även *mål, som anhängiggjorts* vid annan vattendomstol och som ännu ej avgjorts genom laga kraftägande utslag.

att kanske de flesta av dessa ingenjörer huvudsakligen skulle ägna sig just åt sådan verksamhet som är vattenrättsingenjörerna förbjuden. Denna olikhet skulle helt visst på många håll — och icke utan fog — föranleda den reflexionen, att garantierna för de tekniska domstolsledamöternas oberoende ställning i förhållande till partsintressen av olika slag vore betydligt svagare i överinstansen än vid vattendomstolarna.

En utväg, som hittills icke berörts, vore att på ett eller annat sätt *utnyttja vattenrättsingenjörerna för tjänstgöring jämväl i vattenöverdomstolen.*

Genom ett sådant arrangemang — som givetvis skulle förutsätta en ökning av antalet vattenrättsingenjörer — skulle man å ena sidan i stort sett undgå den risk för ett otidsenligt och opraktiskt bedömande av de tekniska problemen, som under ogynnsamma förhållanden kan vara förbunden med systemet med särskilda, heltidsanställda ingenjörer i vattenöverdomstolen. Å andra sidan skulle man icke behöva hysa någon tvekan om att de tekniska ledamöterna i vattenöverdomstolen intoge en fri och oberoende ställning i förhållande till alla partsintressen. I och för sig måste det naturligtvis också anses som en fördel, att dessa ledamöter komme att ha särskild förtrogenhet just med sådana spörsmål som vanligen förekomma i vattenmål.

En adjunktion av vattenrättsingenjörer i vattenöverdomstolen är emellertid så till vida mindre tilltalande, som den i viss mån skulle utsudda skiljelinjen mellan instanserna. Saken kan också uttryckas så, att man med en dylik lösning av teknikerfrågan icke råder bot på utan tvärtom understryker den svaghet i den nuvarande ordningen, som ligger i att vattenöverdomstolen är hänvisad till att söka stöd hos den tekniska sakkunskapen i underinstansen. Utan tvivel skulle det ifrågasatta systemet på många håll ge upphov till misstankar om att vattenrättsingenjörerna såsom ledamöter av vattenöverdomstolen icke skulle kunna hålla sig opåverkade av kollegialitet och prestigehänsyn. Redan förekomsten av sådana misstankar skulle, oavsett om de i verkligheten ägde någon grund, vara i högsta grad olycklig. Flera vattenrättsingenjörer ha även för utredningsmannen förklarat, att de skulle finna det mindre angenämt att på detta sätt "sitta till doms över sina kolleger".

Härtill komma de praktiska svårigheterna att ordna tjänstgöringen i vattenöverdomstolen så, att den blir till avsedd nytta utan att samtidigt arbetet vid vattendomstolarna utsättes för alltför svåra störningar. Den planläggning på längre sikt av detta arbete, vilken är en förutsättning för att verksamheten skall kunna bedrivas med nödig effektivitet, kräver i och för sig hänsynstagande till en mängd förhållanden, som stundom äro svåra att överblicka. Särskilt gäller detta de nordliga vattendomstolarna, där ingenjörerna i stor utsträckning äro sysselsatta med undersökningar enligt 11 kap. 45 § VL, vilka ofta måste utföras vid en viss bestämd årstid och be-

träffande vilka det ej sällan är omöjligt att på förhand bedöma, hur lång tid de komma att kräva. Det är uppenbart, att problemet ytterligare i hög grad kompliceras, om vattenrättsingenjörerna skola tjänstgöra även i vattenöverdomstolen. Svårigheterna torde bli ungefär lika stora vare sig ingenjörerna skola tillkallas från fall till fall för särskilda mål eller tjänstgöringen bindes vid ett på förhand uppgjort tidsschema så att två ingenjörer — en vattenbyggnadstekniker och en agrikulturtekniker — avdelas att under viss tid enbart tjänstgöra i vattenöverdomstolen för att efter tjänstgöringsperiodens slut avlösas av ett annat ingenjörspar. Däremot är det tydligt, att en avsevärd förenkling av samordningsproblemet vinnes, om man nöjer sig med att i erforderlig mån förstärka den uppsättning av vattenrättsingenjörer, som finnes vid de i Stockholm förlagda vattendomstolarna, och därefter endast anlita dessa domstolars ingenjörer för tjänstgöring i vattenöverdomstolen. Detta skulle emellertid innebära, att Stockholmsingenjörerna finge en viss särställning i förhållande till sina kolleger vid de andra vattendomstolarna, vilket i och för sig vore mindre tilltalande. Därtill kommer, att vattenöverdomstolen icke skulle få tillfälle att tillgodogöra sig de norrländska vattenrättsingenjörernas erfarenhet. Då kraftverks- och sjöregleringsmål från Norrland — som inrymma problem av helt annan art och storleksordning än flertalet andra vattenmål — utgöra en mycket stor del av vattenöverdomstolens arbetsbörda, skulle det sistnämnda betyda, att den speciella fördel, som anlitandet av vattenrättsingenjörer för tillgodoseende av vattenöverdomstolens behov av teknisk sakkunskap angivits innebära, i viss mån ginge förlorad.

I valet mellan de tre nu framlagda huvudalternativen för ordnandet av teknikerfrågan i vattenöverdomstolen stannar utredningsmannen utan större tvekan för det förstnämnda, d. v. s. inrättande av fasta ingenjörsbefattningar vid vattenöverdomstolen. De olägenheter, som äro förbundna med de båda övriga alternativen, synas i själva verket vara så stora, att man hellre bör skrinlägga tanken på tekniker i vattenöverdomstolen än ordna frågan enligt någotdera av dessa alternativ. De framhållna riskerna för en otillfredsställande rekrytering av fasta ingenjörstjänster samt för att innehavarna av sådana tjänster skulle förlora kontakten med den tekniska utvecklingen torde däremot i väsentlig mån kunna elimineras genom goda lönevillkor och en lämplig ordning för tjänsternas tillsättande. Utredningsmannen återkommer i 8 kap. till dessa spörsmål.

Antalet ingenjörstjänster vid vattenöverdomstolen torde åtminstone tills vidare böra sättas till två, av vilka, liksom vid vattendomstolarna, den ena bör reserveras för en vattenbyggnadstekniker och den andra för en agrikulturtekniker. Någon vill kanske invända, att bristen på teknisk sakkunskap hittills alldeles övervägande gjort sig märkbar vid behandlingen av sådana frågor, som falla inom en vattenbyggnadsteknisk ingenjörs kompetensområde, och att man därför borde nöja sig med att anställa en eller eventuellt

två sådana ingenjörer. Detta torde dock icke vara att rekommendera. Såsom vattenöverdomstolen f. n. är organiserad ligger det i sakens natur, att den i allmänhet utan närmare prövning godtager vattendomstolens skadeuppskattning i fullföljda frågor rörande markskador, intrång o. d., för så vitt icke särskilt stora värden stå på spel eller det finnes någon direkt anledning att antaga att vattendomstolen bedömt frågan felaktigt. Förvisso vore det olyckligt om inrättandet av en agrikulturteknisk ingenjörstjänst vid vattenöverdomstolen skulle leda till att denna ansåge sig skyldig att med anledning av alla möjliga klagomål låta verkställa nya undersökningar för att utröna, huruvida någon ändring i vattendomstolens skadeuppskattning kunde vara motiverad. I vissa uppmärksammade sjöregleringsmål under senare år har det emellertid förekommit, att vattenöverdomstolen sett sig föranlåten att tillkalla särskild sakkunnig just med anledning av klagomål över vattendomstolens bedömning av jordbruksskadorna. Den nyare jordbruksekonomiska forskningen har också underkastat hithörande spörsmål en systematisk bearbetning, som skapat förutsättningar för ett mera principiellt, mindre skönsmässigt bedömande av ersättningsfrågorna än som tidigare var vanligt. Därmed har möjligheten till en objektiv prövning av fullföljda ersättningsfrågor ökats, men också vattenöverdomstolens behov av sakkunskap på detta område. Ytterligare en synpunkt bör i detta sammanhang beaktas. Det är helt naturligt — och bekräftas av erfarenheten från vattendomstolarna — att ingenjörers olika utbildning och tidigare praktik i viss mån präglar deras allmänna syn på de konflikter mellan intressen av skilda slag, som förekomma till bedömning i vattenmålen, och särskilt då på motsättningen mellan de stora kraftföretagen, å ena sidan, och den jordbrukande befolkningen i de av företagen berörda bygderna, å andra sidan. Så skärpt som denna motsättning under senare tider blivit torde det icke vara lämpligt, vare sig sakligt sett eller med hänsyn till allmänhetens förtroende för rättsskipningen, att endast låta den vattenbyggnadstekniska expertisen bli representerad i vattenöverdomstolen. Några farhågor för att icke jämväl en agrikulturteknisk ingenjör skulle få full sysselsättning torde man icke behöva hysa. Snarare finns det anledning till en viss tvekan, huruvida det är tillräckligt med endast *en* ingenjör på det byggnadstekniska området. Med hänsyn till svårigheten att förutse, huru anordningen med ingenjörer i vattenöverdomstolen kommer att fungera i praktiken, synes dock organisationen åtminstone till en början böra begränsas till en ingenjör för vartdera specialområdet. Se vidare 8 kap. s. 79.

I den mån ej målen i vattenöverdomstolen handläggas helt utan tekniska ledamöter, torde båda teknikerna alltid böra deltaga, alltså även i mål där de tekniska frågorna helt eller övervägande ligga inom det ena specialområdet. Det är nämligen av stor betydelse att den tekniker, som har att i första hand taga ställning till de tekniska frågorna i ett mål, får tillfälle att

diskutera dessa med en annan — likaledes under domaransvar arbetande — tekniker, som även kan kontrollera den förres beräkningar o. s. v. Jämväl med hänsyn till samspelet mellan det juridiska och det tekniska elementet i domstolen är det av värde, att teknikerna äro två. Det ligger nämligen i sakens natur, att ett juristkollegium, som endast har tillgång till *en* teknisk expert, i allmänhet tämligen kritiklöst följer dennes mening i tekniska frågor, även om experten i verkligheten gjort sig skyldig till en felbedömning. Tjänstgöra däremot två tekniker i domstolen, bli juristerna i händelse av meningsskiljaktighet mellan teknikerna tvingade att söka bilda sig en egen uppfattning om vilken mening som är bäst grundad. Med någon tillspetsning kan man därför säga att, om teknikerna äro två i stället för endast en, så stärker detta i själva verket på ett önskvärt sätt det juridiska elementets ställning gentemot det tekniska. En synpunkt av betydelse i detta sammanhang är även, att det tekniska elementet i vattenöverdomstolen icke bör vara svagare organiserat än i underinstansen. För vattendomstolarna gäller såsom huvudregel, att två ingenjörer — normalt en vattenbyggnadstekniker och en agrikulturtekniker (angående särskild bestämmelse för grundvatten- och föroreningsmål, se nästföljande not) — skola tjänstgöra i domstolen. Med *en* ingenjör är vattendomstolen domför allenast där anläggning, företag eller åtgärd, varom i målet är fråga, är utan nämnvärd inverkan å vattenförhållandena och ej heller berör motstående intresse av någon betydelse (11 kap. 2 § första stycket VL). I behandlingen av mål, där en mera utpräglad intressemotsättning föreligger, skola alltså alltid två ingenjörer deltaga, även om de tekniska frågorna i målet helt ligga på den ene ingenjörens specialområde. För målens behandling i vattenöverdomstolen bör samma grundsats uppehållas. En bestämmelse, motsvarande den för vattendomstolarna gällande, att bagatellmål kunna handläggas med endast en ingenjör, skulle knappast få någon praktisk betydelse, eftersom redan den omständigheten, att ett mål fullföljes till vattenöverdomstolen, visar förefintligheten av en utpräglad intressemotsättning. I mål där de tekniska frågorna helt eller övervägande ligga inom det ena specialområdet — t. ex. det vattenbyggnadstekniska — är det givetvis i och för sig mindre rationellt, att en av ingenjörerna företräder det andra specialområdet. Denna anmärkning träffar i någon mån även den gällande ordningen vid vattendomstolarna men får obestridligen större tyngd när det gäller tekniker i vattenöverdomstolen, eftersom det är ganska vanligt att mål, i vilka vattendomstolen haft att taga ställning till en mängd tekniska frågor av skiftande beskaffenhet, fullföljas endast i någon speciell fråga. Betydelsen av anmärkningen bör dock ej överdrivas. Om de önskemål rörande rekryteringen av teknikerna i vattenöverdomstolen, som uttalas i sista avsnittet av 8 kap., bli tillgodosedda, kan man räkna med att

båda teknikerna skola ha en omfattande praktisk erfarenhet av sådana tekniska frågor som vanligen förekomma i vattenmål.[35]

Till spörsmålet, huru upptagandet av ett tekniskt sakkunnigelement i vattenöverdomstolen bör påverka domstolens sammansättning i övrigt, återkommer utredningsmannen i samband med behandlingen av frågan om kammarkollegiets representation i vattenöverdomstolen (7 kap.).

[35] Såsom i inledningskapitlet omtalats kan i mål vid vattendomstol om grundvatten eller avloppsvatten särskild ingenjör med sakkunskap i ämnet förordnas i stället för antingen den vattenbyggnadstekniske eller den agrikulturtekniske ingenjören. Denna möjlighet, som funnits sedan 1942, torde hittills aldrig ha begagnats. Man har i stället — med bibehållande av vattendomstolens vanliga sammansättning — vid behov tillkallat särskilda sakkunniga i grundvatten- och avloppsfrågor. Om den nyssnämnda bestämmelsen, trots att den sålunda hittills varit utan praktisk betydelse, även i fortsättningen bibehålles, torde — i samband med anställande vid vattenöverdomstolen av fasta vattenbyggnads- och agrikulturtekniska ingenjörer — motsvarande möjlighet böra beredas att tillfälligt ersätta den ena av dessa ingenjörer med en på grundvatten- eller avloppsfrågor sakkunnig ingenjör.

SJÄTTE KAPITLET

Begränsning av möjligheterna att erhålla prövningstillstånd i vattenmål?

Utredningsmannen har i det föregående stannat för att någon inskränkning i fullföljdsrätten från vattendomstolarna icke bör genomföras (3 kap.) och att nuvarande ordning med tre instanser bör bibehållas (4 kap.). Frågan om möjligheten och lämpligheten av att genom strängare villkor för vattenmålens prövning i högsta instans söka minska belastningen på högsta domstolen och tidsutdräkten med målens slutliga avgörande har däremot icke berörts.

Såsom i inledningskapitlet framhållits gälla f. n. för fullföljd från vattenöverdomstolen till högsta domstolen de allmänna reglerna om prövningstillstånd i 54 kap. 9—12 §§ RB. Liksom i andra mål kan alltså prövningstillstånd i vattenmål ha karaktären av prejudikat- eller intressedispens (10 § första stycket 1.) eller av ändringsdispens (samma stycke 2.).[36]

Redan den omständigheten, att vattenöverdomstolen är gemensam för hela riket, kan synas göra det naturligt, att möjligheten till överprövning av dess domar i högsta instans begränsas snävare än när det gäller hovrätternas domar i mål, som i första instans handlagts vid allmän underrätt. Den utväg som i sådant hänseende närmast erbjuder sig — och väl den enda som på allvar kan övervägas — är att inskränka möjligheten att erhålla prövningstillstånd i vattenmål till sådana fall, som angivas i 54 kap. 10 § första stycket 1. RB. Utan tvivel kunna goda skäl anföras för en dylik åtgärd. Om vattenöverdomstolen förstärkes med tekniker och i övrigt omorganiseras efter de riktlinjer, som angivas i 8 kap. av detta betänkande, kommer sålunda vattenöverdomstolen icke endast att ha större förutsättningar än högsta domstolen att bemästra tekniska frågor utan över huvud att vara betydligt mera förtrogen med den praktiska verklighet varom i vattenmålen är fråga. Det är också tydligt, att de hänsyn till rättstillämpningens enhet, som närmast varit bestämmande för utredningsmannens

[36] Vederbörande dispensavdelning brukar icke — vare sig i vattenmål eller eljest — vid meddelande av prövningstillstånd tillkännagiva, huruvida tillståndet har den ena eller andra karaktären eller om förutsättningar funnits föreligga för dispens av båda slagen. Där dispens enligt de speciella omröstningsreglerna i 3 kap. 7 § RB meddelas med en röst mot två, är det dock — även om det ej uttryckligen säges — alltid fråga om ändringsdispens.

ståndpunkt att högsta domstolen bör bibehållas såsom högsta instans i vattenmål, åtminstone i huvudsak skulle bli tillgodosedda även om möjligheterna att draga vattenmål under högsta domstolens prövning begränsades till mer eller mindre utpräglade prejudikatfall.

Emellertid skulle en inskränkning av fullföljdsmöjligheterna i enlighet med vad ovan sagts sannolikt få ganska liten reell betydelse. Sedan vattenöverdomstolen förstärkts med tekniker, torde man, såsom i 5 kap. framhållits, kunna utgå från att högsta domstolen, även om nuvarande fullföljdsregler bibehållas, i regel kommer att vägra prövningstillstånd om sådant begäres för vinnande av ändring i vattenöverdomstolens bedömande av en teknisk fråga. Bevisfrågor av annan art spela i vattenmålen i allmänhet en underordnad roll. Det återstår att bedöma, vilken betydelse avskärandet av möjligheten till prövningstillstånd jämlikt RB 54 kap. 10 § första stycket 2. skulle få beträffande rättsfrågor i vidsträckt bemärkelse. Därvid är att märka att vattenrätten — främst till följd av den pågående forcerade utbyggnaden av våra vattenkrafttillgångar, som skapat en mängd av lagstiftaren icke förutsedda eller i varje fall icke närmare reglerade problem — är stadd i snabb utveckling genom domstolarnas praxis. Denna utveckling, som säkerligen kommer att fortgå, innebär i själva verket, att rättsfrågorna i vattenmål i mycket stor utsträckning äro av den art, att vid fullföljd till högsta domstolen prejudikatdispens är motiverad. Varken ur synpunkten av arbetsbesparing för högsta domstolen eller med tanke på tidsvinst för parterna torde därför avskärandet av möjligheten till ändringsdispens vara av den betydelse, att fördelarna uppväga betänkligheterna mot att för en viss kategori av mål göra avsteg från de allmänna fullföljdsreglerna. Utredningsmannen vill alltså icke förorda någon lagändring på denna punkt.

SJUNDE KAPITLET

Kammarkollegiets representation i vattenöverdomstolen

Frågan om kammarkollegiets representation i vattenöverdomstolen aktualiseras i första hand av utredningsmannens förslag om domstolens förstärkning med tekniska ledamöter. Även förhållandet mellan representationen i vattenöverdomstolen och kollegiets ställning såsom företrädare för allmänna intressen i vattenmål påkallar emellertid uppmärksamhet. Innan utredningsmannen utvecklar sina synpunkter på hithörande spörsmål skall en redogörelse lämnas *dels* — i anslutning till den översiktliga historiken i 1 kap. — för de under förarbetena till VL gjorda uttalanden, som hänföra sig till kollegiets representation i vattenöverdomstolen, samt för vissa administrativa bestämmelser i ämnet och *dels* för de överväganden, som ledde fram till gällande bestämmelser om kollegiet såsom företrädare för allmänna intressen, och för det närmare innehållet av dessa bestämmelser. Därjämte skola några upplysningar meddelas om huru förhållandet mellan kollegiets dubbla funktioner gestaltat sig i praxis, i samband varmed vissa av kollegiet i skrivelse till utredningsmannen gjorda uttalanden skola återgivas.

Uttalanden under förarbetena till vattenlagen om kollegiets representation i vattenöverdomstolen. Administrativa bestämmelser.

Såsom av den i 1 kap. lämnade historiska översikten framgår upptogs anordningen med en representant för kammarkollegiet såsom ledamot av vattenöverdomstolen först i det förslag till vattenlag, som efter lagrådsgranskningen av 1917 års sakkunnigförslag utarbetades i justitiedepartementet. Denna nyhet i förslaget motiverades av *departementschefen* med att de frågor, som komme att tillhöra vattendomstols bedömande, till icke oväsentlig del komme att bli av övervägande administrativ natur. Detta ansågs kanske framför allt gälla företag rörande byggnader i vatten av större omfång samt vattenregleringar, där frågan om vad som i varje särskilt fall kunde anses lämpligast med hänsyn till det allmänna måste spela en framträdande roll. Departementschefen fann det därför icke vara annat än i sin ordning, att i den domstol, som komme att döma i andra instans i vattenmål, såsom ledamot insattes även en på det administrativa området erfaren

man. Förslaget att detta skulle ske i den formen, att en ledamot av kammarkollegiet förordnades att tjänstgöra i vattenöverdomstolen, motiverades med att funktionen såsom administrativ ledamot av vattenöverdomstolen icke kunde beräknas giva full sysselsättning åt en person — det förutsattes att han ej skulle äga någon föredragningsskyldighet — samt med att kammarkollegiet på grund av den befattning med vattenmål, som det dittills haft och enligt den nya lagstiftningen skulle komma att i viss mån bibehålla, inom sig kunde antagas rymma ledamöter med erfarenhet å området.

Vid granskningen av departementsförslaget yttrade *lagrådet,* att det knappast syntes antagligt, att insättandet i vattenöverdomstolen av en ledamot från kammarkollegiet skulle medföra nämnvärt gagn, samt att i varje fall olägenheterna av denna för både hovrätt och kollegium tyngande organisation torde komma att vida överväga den möjliga vinsten därav.

Departementschefen vidhöll emellertid sitt förslag under hänvisning till uttalanden av såväl Svea hovrätt som kammarkollegiet. Sistnämnda ämbetsverk hade till och med ifrågasatt, huruvida den juridiskt-administrativa sakkunskapen kunde anses ha blivit på ett tillfredsställande sätt tillgodosedd därigenom att allenast en representant för denna sakkunskap insattes i vattenöverdomstolen, samt framhållit såsom önskvärt, att i förslaget vidtoges en jämkning i den riktningen att en ytterligare representant för den administrativa förfarenheten finge säte i domstolen. Detta förslag avvisades av departementschefen, som icke fann det tillrådligt att genom utbytande av en av hovrättsledamöterna mot ännu en ledamot i kammarkollegiet minska det rent juridiska elementet i vattenöverdomstolen från det föreslagna antalet fyra till tre. Att låta vattenöverdomstolen bestå av sex ledamöter, fyra från hovrätten och två från kollegiet, fann departementschefen på grund av den tyngande organisation realiserandet av ett sådant förslag skulle innebära icke kunna komma ifråga.

Vederbörande utskott vid *1918 års riksdag* ansåg, att den sakkunskap i administrativa och kamerala frågor, vartill vattenöverdomstolen otvivelaktigt borde äga tillgång, komme att i erforderlig omfattning tillföras domstolen genom upptagande i densamma av en ledamot i kammarkollegiet. Med denna motivering avstyrkte utskottet ett motionsvis (av herr S. Persson m. fl.) framfört förslag om ytterligare förstärkning av det administrativa elementet inom vattenöverdomstolen. I något förändrad form upptogs emellertid motionsförslaget i den ena av de båda i översikten i 1 kap. omförmälda reservationerna till utskottsutlåtandet (av herr Söderberg m. fl.). I den andra reservationen (av herr Vennersten m. fl.) uttalades den meningen att, då kammarkollegiet jämväl enligt förslaget hade att föra talan för tillgodoseende av allmänna intressen i vattenmål och vid sådant förhållande det syntes olämpligt att en överdomare i sådana mål hämtades ur detta kollegium, stadgandet härom icke kunde godkännas. Däremot ansågo dessa reservanter det gagneligt, om vattenöverdomstolen alltid kunde på-

räkna att en av dess ledamöter hade särskild teknisk utbildning i ämnet, och påyrkade fördenskull ett utbyte av kammarkollegiets representant mot en tekniker. Såsom i översikten omtalats stannade kamrarna på denna punkt i skiljaktiga beslut, varefter den av utskottet uttalade meningen segrade vid sammanjämkning i riksdagen.

Den ställning, som ledamoten i kollegiet intager i vattenöverdomstolen, regleras av bestämmelser i 74 § arbetsordningen för rikets hovrätter den 19 december 1947 (SFS nr 960), enligt vilka bestämmelser nämnda ledamot ej skall vara referent och ej inneha rotel. Han deltager ej heller i tilldelningen av mål och remisser eller i kontrolläsning av mål. Det tillkommer honom ej att underskriva utgående expeditioner eller att tjänstgöra som ordförande i vattenöverdomstolen.

Enligt 9 § instruktionen för kammarkollegiet den 27 juni 1929 (SFS nr 221) förordnar Kungl. Maj:t för en tid av högst tre år en av kollegiets ledamöter att tillika vara ledamot i vattenöverdomstolen. Instruktionen innehåller därjämte vissa bestämmelser rörande anmälan till Kungl. Maj:t, då sådant förordnande är aktuellt, samt rörande vikarie för den förordnade under semester eller tjänstledighet. Däremot förekomma inga bestämmelser om själva tjänstgöringen i vattenöverdomstolen. Tjänstgöringen omnämnes ej heller i de särskilda föreskrifter som gälla beträffande fördelningen av olika ärenden mellan kollegiets byråer.

Kollegiets ställning såsom företrädare för allmänna intressen i vattenmål: historik och gällande bestämmelser

Någon bestämmelse om särskild representant för det allmännas intressen i vattenmål fanns icke i *1910 års kommittéförslag*. Det avsågs skola vara en av vattendomstolens främsta uppgifter att av eget initiativ sörja för tillvaratagande av de allmänna intressen, som kunna vara beroende av ett vattenbyggnadsföretag.

I *1917 års sakkunnigförslag* förekom däremot en bestämmelse, enligt vilken vattenrättsdomaren i mål rörande vattenbyggnads- och vattenregleringsföretag skulle insända ett exemplar av ansökningshandlingarna jämte kungörelsen i målet till justitiekanslern, som hade att, där det prövades nödigt, förordna lämplig person att såsom allmänt ombud i målet föra talan för tillgodoseende av de allmänna intressen, som kunde vara i fråga. De sakkunniga ansågo, att vattendomstolens uppgift att tillvarataga det allmännas intressen skulle väsentligen underlättas, om jämväl utom domstolen funnes en representant för dessa intressen. Härigenom skulle också en möjlighet öppnas till det djupare inträngande i hithörande spörsmål, som ofta endast kunde möjliggöras genom förhandling mellan jämställda parter och en av sådan förhandling föranledd, mera allsidig utredning. Även inom domstolen kunde i dessa frågor olika inflytanden komma att

göra sig gällande. Med hänsyn till vikten av de allmänna intressen, om vilka det vore fråga, syntes det ej heller böra berövas det allmänna möjligheten att i dylika mera tveksamma fall draga frågan inför högre rätt. De sakkunniga erinrade även om att förordnande av allmänt ombud i mål angående byggande i vatten var föreskrivet i då gällande lag (10 § vattenrättsförordningen), ehuru förfarandet var behäftat med väsentliga brister, särskilt med avseende på ombudens kompetens. I detta hänseende ansågo de sakkunniga en förbättring vara att motse, om den av dem föreslagna ordningen genomfördes.

Vid granskningen av sakkunnigförslaget anmärkte *lagrådet,* att de allmänna intressen, vilkas tillgodoseende avsåges, väsentligen sammanfölle med de s. k. kungsådreintressena och att uppgiften att bevaka dessa enligt då gällande ordning tillkomme kammarkollegiet och dess advokatfiskalsämbete, vilka sålunda i dithörande frågor förfogade över en särskild erfarenhet och sakkunskap, som icke i samma mån stode justitiekanslern till buds. Lagrådet hemställde därför, i enlighet med vad såväl kollegiet som justitiekanslern framhållit i sina över förslaget avgivna yttranden, att de åligganden, som enligt bestämmelsen i sakkunnigförslaget uppdroges åt justitiekanslern, i stället skulle anförtros kammarkollegiet. Så skedde också både i det förslag, som sedermera återremitterades till lagrådet, och i propositionen, vilken senare i denna del oförändrad antogs av *riksdagen.*

VL:s bestämmelser i ämnet återfinnas i 11 kap. 35 § och 10 kap. 42 §. Enligt det förra lagrummet skall vattenrättsdomaren i ansökningsmål om vattenbyggnads- och vattenregleringsföretag utan dröjsmål insända ett exemplar av ansökningshandlingarna jämte kungörelsen i målet till kammarkollegiet, som har att, där det prövas nödigt, föra talan för tillgodoseende av de allmänna intressen, som kunna vara i fråga. Enligt det senare lagrummet, vilket tillkom i samband med 1920 års lagstiftning om torrläggningsföretag, har kollegiet motsvarande uppgift vid syneförrättningar rörande sjösänkningar m. m. Skyldigheten att översända ansökningshandlingar och kungörelse till kammarkollegiet åligger här förrättningsmannen.

Kammarkollegiets uppgifter såsom företrädare för allmänna intressen i vattenmål äro icke uttömmande angivna med vad nu sagts. I kungörelsen den 23 december 1918 angående bevakande av det allmännas talan i vattenmål stadgas att, där det enligt VL tillkommer myndighet, som Kungl. Maj:t därtill utser, att föra talan för bevakande av viss bygds intressen eller eljest för bevakande av det allmännas rätt, det åligger kammarkollegiet att bevaka dylik talan. Stadgandet syftar på vissa bestämmelser i 4 kap. VL om nyprövning m. m. Enligt kungörelsen äger kollegiet även eljest, då enligt VL fråga om allmänt intresse förekommer, föra talan för det allmänna. Med stöd av denna bestämmelse kan kollegiet även utan samband med ansökningsmål föra talan t. ex. om meddelande av vattenhushållningsbestämmelser till skydd för allmänna fiskeintressen eller om åtgärder till

motverkande av vattenförorening. Såväl för nu nämnda fall som då kollegiet jämlikt 11 kap. 35 § VL beslutat bevaka det allmännas talan i vattenmål gäller enligt samma kungörelse, att dylik talan skall utföras av kollegiets advokatfiskal som dess ombud. Förordnande att utföra talan kan dock i särskilda fall av kollegiet meddelas annan person, som finnes därtill lämplig. Ombudet skall vid utförande av talan ställa sig till efterrättelse de föreskrifter och anvisningar, som kollegiet meddelar. Har vattendomstolen meddelat beslut, varigenom för det allmänna förd talan ogillats, åligger det ombudet att i laga ordning förvara det allmännas rätt till fullföljd av talan mot beslutet. På kollegiet ankommer därefter att, om anledning därtill föreligger, å det allmännas vägnar fullfölja sådan talan.

Frågor rörande det allmännas talan i vattenmål tillhöra dem, som enligt kollegiets instruktion avgöras av generaldirektören i närvaro av vederbörande ledamot (d. v. s. chefen för den byrå, där hithörande ärenden handläggas), generaldirektören obetaget att tillkalla ytterligare en eller flera ledamöter. Ledamot, som är närvarande, skall — om beslutet icke överensstämmer med hans åsikt — låta i protokollet anteckna sin skiljaktiga mening. När generaldirektören är förhindrad att sköta sitt ämbete och vikarie för honom icke är förordnad, avgöras ifrågavarande ärenden enligt instruktionen i allmänhet av föredraganden och ytterligare två ledamöter, därvid samtliga ledamöter äro beslutande.

Kollegiets dubbla funktioner i praxis. Uttalanden av kollegiet härom.

Sedan vattenöverdomstolens tillkomst ha tre kammarråd i tur och ordning varit förordnade såsom ledamöter i vattenöverdomstolen.[37] Den förste, kammarrådet Klockhoff (1919—1924), förenade ledamotskapet i vattenöverdomstolen med chefsskapet på den av kollegiets byråer, som bl. a. hade att handlägga mål och ärenden rörande det allmännas intressen i vattenmål. Den andre, kammarrådet Wohlin (1925—1951), var däremot under så gott som hela sin tjänstgöringstid i vattenöverdomstolen ledig från kammarrådsämbetet i övrigt för fullgörande av olika utredningsuppdrag. Den nuvarande ledamoten i vattenöverdomstolen, kammarrådet Gavelius, är, liksom på sin tid kammarrådet Klockhoff, chef för den byrå, som handlägger mål och ärenden rörande det allmännas intressen i vattenmål (numera kollegiets första byrå).

Beträffande denna kombination av uppgifterna har kammarkollegiet i skrivelse till utredningsmannen anfört följande:

Kombinationen har givetvis de fördelar, vilka förutsattes vid vattenöverdomstolens inrättande, nämligen att de administrativa erfarenheter, som ledamoten från kammarkollegiet förvärvat, kommer vattenöverdomstolen till godo. Det har dessutom visat sig att, med den utökning vattenöverdomstolen erhållit, ledamoten från kammarkollegiet är den ende, som kommer att deltaga i handläggningen av

[37] Ytterligare några kammarråd ha vid olika tillfällen tjänstgjort såsom vikarier.

samtliga mål hos vattenöverdomstolen och därför i sin mån får svara för enhetlighet i vattenöverdomstolens praxis.

För kollegiets handläggning av vattenmålen är det givetvis av största betydelse att kollegiet äger en ledamot med möjlighet att inom vattenöverdomstolen få följa den för närvarande mycket snabba utvecklingen av teknik, lagstiftning och rättspraxis på vattenrättens område. Att märka är att kollegiets verksamhet för det allmänna ingalunda är begränsad till att besluta om allmän talan eller icke i vattenmål. Kollegiet har ävenledes att i stor utsträckning utreda och taga ställning till uppgivna missförhållanden ifråga om byggande i vattnet t. ex. att byggnad tillkommit utan föregående prövning av vattendomstol, när sådan varit påkallad, att fiskväg icke är av tillfredsställande beskaffenhet, att naturskyddsintresse är hotat eller blivit eftersatt m. m. Framhållas må även att det i många fall visat sig vara av betydelse för planläggningen av kollegiets talan i vattenmål att kännedom erhålles om vattenöverdomstolens avgörande även i mål, i vilka kollegiet saknat anledning att föra talan.

Kollegiet vill i detta sammanhang fästa uppmärksamheten på att det med hänsyn till vattenlagstiftningens specialkaraktär och omfattning knappast kan förväntas, att verkschefen personligen skall kunna till alla delar behärska den ifrågavarande materian. Vid sådant förhållande ligger det i öppen dag, att, om kollegiet skall kunna på ett tillfredsställande sätt fullgöra sina för det allmänna mycket betydelsefulla uppgifter på förevarande område, kollegiet bör inom sig rymma en ledamot som icke blott har specialkunskaper beträffande vattenlagstiftningen utan även har tillfälle att så att säga inifrån följa utvecklingen av rättspraxis på området. Skulle denna möjlighet betagas kollegiet, skulle kollegiet utan tvivel bliva sämre skickat att fullgöra sina arbetsuppgifter, vilket i sin tur skulle medföra att de allmänna intressena på förevarande område bleve sämre tillgodosedda. Att detta icke vore en lycklig utveckling behöver knappast framhållas.

I skrivelsen lämnas ytterligare följande upplysningar:

I vattenöverdomstolens praxis har det ansetts att ställning som föredragande inom kollegiet i mål, i vilket kollegiet fattar beslut om allmän talan, är jävsgrundande. För att undvika att kollegiets ledamot i vattenöverdomstolen blir jävig i de ej sällsynta, därstädes förekommande mål, i vilka kollegiet för vadetalan eller svarandetalan för det allmänna eller för Kungl. Maj:t och kronan eller för kyrklig jord, föredras dylika mål icke av chefen på kollegiets första byrå. Han anses ej heller "närvarande" vid handläggningen i instruktionens mening (även om han de facto regelmässigt är tillstädes) och antecknar sålunda icke skiljaktig mening till protokollet. De beslut, som i kollegiet fattas om allmän talan eller talan för kronan eller kyrklig jord, äro i regel av mera formell natur och det är endast i speciella fall, som beslutet åtföljes av en instruktion till advokatfiskalsämbetet rörande sättet för talans utförande. Det ankommer i stället på advokatfiskalsämbetet att närmare utforma den talan, som beslutits av kollegiet. Under målets beredning hos ämbetet förekommer däremot samråd i ej ringa omfattning mellan advokatfiskalen och vederbörande kammarråd.

Utredningsmannen

Vad kammarkollegiet i sin ovan citerade skrivelse yttrat om de fördelar, som kollegiets representation i vattenöverdomstolen inneburit för rättsskipningen i denna instans, är utan tvivel riktigt. Den administrativa erfarenhet, som tillförts vattenöverdomstolen, har sålunda varit till oförneklig

nytta, och säkerligen har även vederbörande kammarråds deltagande i rättsskipningen främjat en enhetlig praxis. Om nu tekniker, såsom utredningsmannen föreslår, skola deltaga i vattenöverdomstolens arbete, kommer emellertid frågan i viss mån i ett nytt läge.

Till en början må anmärkas, att uppslaget att placera en ledamot av kammarkollegiet i vattenöverdomstolen först framfördes i samband med att ett förslag om tekniska ledamöter i vattenöverdomstolen avvisades. Kollegiets representation i vattenöverdomstolen framstår därför rent faktiskt — ehuru något dylikt aldrig utsades — i viss mån som en ersättning för den uteblivna tekniska representationen. Redan detta förhållande ger anledning att ställa frågan, huruvida man kan förvänta, att medverkan av ett kammarråd i vattenöverdomstolen även efter dess förstärkning med tekniker skall bli till så stor nytta, att det är motiverat att bibehålla den nuvarande ordningen i detta avseende. Utredningsmannen är böjd att besvara denna fråga nekande. Teknikerna komma att tillföra domstolen en sakkunskap, vilken, även om den är av annan art än den i kammarkollegiet företrädda, liksom denna kommer att bilda en motvikt till det rent domstolsjuridiska tänkandet. Att en sådan motvikt finnes är med hänsyn till vattenmålens beskaffenhet säkerligen nyttigt, men det kan icke sägas vara annat än naturligt och riktigt, att i en överrätt det domstolsjuridiska elementet erhåller en dominerande ställning. Samtidigt är det angeläget att undvika den omgång och tungroddhet, som ett alltför stort ledamotsantal medför.

En domförhetsregel av innehåll att, jämte de två tekniska ledamöterna, i vattenöverdomstolen skola sitta tre andra hovrättsledamöter förefaller från nu antydda synpunkter att vara tämligen väl avvägd. Om dessutom en ledamot av kammarkollegiet fortfarande skulle ingå i domstolen, skulle det sammanlagda antalet ledamöter bli sex. En så vidlyftig organisation skulle sannolikt icke visa sig gynnsam för effektiviteten i arbetet. Därjämte vore det med hänsyn till önskvärdheten av en dominerande ställning för domstolsjuristerna mindre tillfredsställande, att endast hälften av ledamöterna komme att tillhöra denna kategori. Att genom sänkning av antalet domstolsjurister till två nedbringa ledamotsantalet till fem får från samma synpunkt betraktas som uteslutet. En ökning av domstolsjuristernas antal till fyra och därmed av det totala ledamotsantalet till sju — varigenom relationen mellan de olika elementen i domstolen bleve mera tillfredsställande — skulle å andra sidan göra organisationen ännu mera tungrodd. Utredningsmannen stannar sålunda för att vattenöverdomstolen i mål, där tekniska ledamöter deltaga, bör ha den först angivna sammansättningen.

I mål, som i vattenöverdomstolen handläggas utan medverkan av tekniker, torde liksom hittills fyra hovrättsledamöter böra deltaga. Från de synpunkter, som i det föregående anlagts på frågan om domstolens storlek och sammansättning, möter intet hinder mot att i sådana mål alltjämt

låta även en ledamot av kammarkollegiet ingå i domstolen. Då emellertid jämförelsevis få mål torde komma att handläggas utan tekniker och då behovet av administrativ sakkunskap och erfarenhet snarast torde komma att i allmänhet bli mindre framträdande i dessa mål än i dem där tekniker deltaga, vore det ganska meningslöst att bibehålla kollegiets representation enbart i de förra målen.

Om vattenöverdomstolen på föreslaget sätt utrustas med tekniker, kan sålunda kammarkollegiets representation i vattenöverdomstolen enligt utredningsmannens mening icke lämpligen bibehållas. Med hänsyn till de goda erfarenheterna av nuvarande ordning må detta synas beklagligt. Såsom redan antytts bör emellertid även kollegiets ställning såsom företrädare för allmänna intressen i vattenmål beaktas i detta sammanhang.

Kollegiets dubbelställning i fråga om vattenrättsskipningen påtalades, såsom av förut lämnad redogörelse framgår, redan under utskottsbehandlingen av vattenlagsförslaget. Anmärkningen föranledde dock icke riksdagen att frångå förslaget i denna del. I praktiken torde dubbelställningen länge knappast ha betraktats såsom något problem. Utan tvivel sammanhängde detta med att kollegiet endast i förhållandevis ringa utsträckning förde talan för allmänna intressen i vattenmålen. Där sådan talan fördes, inskränkte den sig f. ö. ofta till en formell bevakning av det allmännas rätt med avseende å bygdekraft, åtgärder till fiskets skydd m. m. Under senare tid ha emellertid motsättningarna mellan främst de stora kraftföretagen men även vattenförorenande industrier m. fl., å ena sidan, samt allmänna intressen av olika slag, å andra sidan, i hög grad skärpts, och kollegiets verksamhet för tillvaratagande av dessa intressen har i motsvarande mån intensifierats. Det principiellt otillfredsställande i kollegiets dubbelställning är därför mera iögonenfallande nu än tidigare. Enligt utredningsmannens uppfattning är systemet med kollegiets representation i vattenöverdomstolen redan på grund av denna utveckling — alltså oberoende av vattenöverdomstolens omorganisation i övrigt — moget att avvecklas.[38]

[38] Det sätt, varpå kollegiet enligt förut återgivna uppgifter undviker formell jävsställning för sin i vattenöverdomstolen tjänstgörande ledamot, synes lämna rum för vissa invändningar. Därest kollegiets representation i vattenöverdomstolen — i motsats mot vad här föreslås — skall bibehållas, torde en annan lösning av problemet böra sökas. Om icke vattenöverdomstolens verksamhet sväller ut så, att tjänstgöringen där ger vederbörande kammarråd full sysselsättning och sålunda motiverar ledighet från kammarrådsämbetet i övrigt — varigenom problemet skulle bortfalla — stå i detta hänseende huvudsakligen två alternativ till buds: *antingen* att skilja ledamotskapet i vattenöverdomstolen från chefsskapet för den byrå i kollegiet, som handlägger frågor om talan för det allmänna i vattenmål, så att dessa uppgifter komma att åvila olika ledamöter av kollegiet, *eller ock* — om den nuvarande kombinationen av uppgifterna bibehålles — att i mål, där kollegiet för talan, låta den ledamot, som av Kungl. Maj:t förordnats att tjänstgöra i vattenöverdomstolen, ersättas av en vikarie, vartill givetvis såvitt möjligt bör utses någon som tidigare inom kollegiet sysslat med vattenmål. Att man i båda fallen uppger vissa med den nu tillämpade ordningen förenade praktiska fördelar är obestridligt. Kravet att den i vattenöverdomstolen tjänstgörande ledamoten av kollegiet icke blott skall vara formellt ojävig utan också psykologiskt sett såvitt möjligt stå fri i förhållande till andra kollegiets åtgöranden måste emellertid väga tyngre.

Om sålunda av flera skäl kammarkollegiets representation i vattenöverdomstolen bör upphöra, är därmed icke sagt, att icke en viss kommunikation mellan vattenöverdomstolen och kollegiet kan bibehållas, till båtnad såväl för vattenrättsskipningen i allmänhet som för tillvaratagandet av de allmänna intressena i vattenmålen i synnerhet. Formen för en sådan kommunikation skulle vara den, att befattningshavare i det ena verket förordnades att för längre eller kortare tid tjänstgöra i det andra. Det faller utom ramen för denna utredning att närmare undersöka de praktiska förutsättningarna för dylika arrangemang. Även en definitiv övergång från det ena verket till det andra kan möjligen i något fall komma i fråga.

ÅTTONDE KAPITLET

Omorganisation av vattenöverdomstolen

De förslag, som framläggas i detta kap., anknyta till framställningen i 5 och 7 kap. och förutsätta sålunda, *att* vattenöverdomstolen utrustas med två heltidsanställda tekniker med sakkunskap, den ene särskilt på vattenbyggnadsteknikens och den andre särskilt på agrikulturteknikens område, *att* teknikerna erhålla ställning såsom ledamöter av domstolen med individuell rösträtt, *att* båda teknikerna skola deltaga i behandlingen av alla mål utom sådana, för vilkas bedömande särskild teknisk sakkunskap över huvud icke finnes erforderlig, *att* i mål, där teknikerna deltaga, antalet andra hovrättsledamöter skall vara endast tre, under det att i mål, som handläggas utan tekniker, antalet hovrättsledamöter liksom f. n. skall vara fyra, *samt att* kammarkollegiets representation i vattenöverdomstolen skall upphöra.

Uppdelning på två avdelningar. Befrielse från andra mål än vattenmål.

Svea hovrätts verksamhet såsom vattenöverdomstol utövas enligt 72 § arbetsordningen för hovrätterna (SFS 1947: 960) av en bestämd avdelning av hovrätten, f. n. den åttonde. Antalet ledamöter på denna avdelning liksom på de övriga är i princip fem, varav en lagman såsom ordförande och det äldsta hovrättsrådet såsom vice ordförande. Redan tidigt vann emellertid den praxis insteg, att ledamöter i vattenöverdomstolen fingo ledighet för inläsning av vattenmål av vidlyftig beskaffenhet. Vid sådana tillfällen erhöll domstolen en faktisk förstärkning genom att en extra ledamot adjungerades. Sedan höstsessionen 1948 är vattenöverdomstolen permanent förstärkt med två extra ledamöter, varjämte från början av år 1951 ytterligare två extra ledamöter varit indelade till tjänstgöring därstädes. (De båda sistnämnda inneha icke egna rotlar men tjänstgöra såsom referenter i mål som tilldelas dem från andra rotlar på avdelningen.) Viceordförandeskapet är sedan början av 1951 uppdelat på de två äldsta hovrättsråden. För närvarande tjänstgöra på vattenöverdomstolen — förutom ledamoten av kammarkollegiet — 1 lagman, 3 hovrättsråd, av dem 2 vice ordförande, samt 5 assessorer eller adjungerade ledamöter.

Beträffande tilldelning av mål gäller enligt 74 § tredje punkten arbets-

ordningen att — sedan vattenmålen tillagts och tillgodoräknats rotlarna å ifrågavarande avdelning i överensstämmelse med de för allmänna mål bestämda grunderna — andra mål fördelas å rotlarna i tur med samtliga övriga rotlar inom hovrätten. Den stora tillströmningen av vattenmål till vattenöverdomstolen under senare år har medfört att — sedan vattenmålen tillgodoräknats rotlarna — det på grund av den inom hovrätten tillämpade jämförelsenormen för större och mindre mål egentligen icke funnits något utrymme för tilldelning av "allmänna" mål. På vattenöverdomstolens egen begäran ha likväl även sådana mål tilldelats rotlarna. Det har nämligen ansetts angeläget, att ledamöterna icke förlora kontakten med andra rättsområden än vattenrättens.

Utredningsmannen vill föreslå, att vattenöverdomstolen uppdelas på två självständiga avdelningar, som uteslutande skola syssla med vattenmål. Teknikerna skola dock vara gemensamma för båda avdelningarna.

Till stöd för och närmare utveckling av detta förslag får utredningsmannen anföra följande.

Med hänsyn till den begränsade tillgången till och det ständigt ökande behovet av domstolsjurister med vattenrättslig erfarenhet skulle det enligt utredningsmannens mening innebära en misshushållning med arbetskraften att även i fortsättningen låta de domare, som skola svara för vattenrättsskipningen i mellaninstansen, ägna en avsevärd del av sin tid åt andra mål än vattenmål. Det önskvärda i att de hovrättsledamöter, som tjänstgöra på vattenöverdomstolen, få tillfälle att uppehålla kontakten med andra rättsområden skall villigt erkännas, men i nuvarande läge måste denna synpunkt komma i andra hand. Utredningsmannen ämnar föreslå visst lönetillägg för tjänstgöring i vattenöverdomstolen, avsett såsom kompensation för det tunga och i viss mån enahanda arbetet (se s. 88—89). Tack vare tillgången till teknisk sakkunskap kommer f. ö. tjänstgöringen i vattenöverdomstolen otvivelaktigt att bli mera intressant och skänka större tillfredsställelse än hittills.

Om i en framtid förhållandet mellan tillgång och efterfrågan på vattenrättsligt skolade domare förskjutes därhän, att det icke längre ter sig nödvändigt att sysselsätta alla för ändamålet disponibla krafter uteslutande med vattenmål, kan det givetvis bli fråga om att återgå till systemet med tilldelning även av "allmänna" mål åt vattenöverdomstolens ledamöter. Denna möjlighet synes dock f. n. så avlägsen, att någon hänsyn därtill icke behöver tagas vid lösningen av det aktuella organisationsproblemet.

Förslaget om vattenöverdomstolens uppdelning på två avdelningar bör ses mot bakgrunden av dels den nuvarande balansen i vattenöverdomstolen och dels de aktuella planerna på en betydande utbyggnad av vattendomstolsorganisationen.

Antalet hovrättsledamöter på vattenöverdomstolen har, såsom framgår

av vad ovan anförts, sedan början av år 1951 varit nio. Enligt de i 2 kap. lämnade uppgifterna om arbetsbalansen i vattenöverdomstolen — uttryckt i sammanlagda antalet sidor i anhängiga mål — har balansen under åren 1951—1953 i stort sett uppvisat en fortgående ökning. Vill man lägga erfarenheterna från denna tid till grund för en beräkning av personalbehovet i framtiden, måste man taga hänsyn dels till att de "allmänna" målen bortfalla och dels till att antalet juridiska ledamöter i mål, där tekniker deltaga, endast skall vara tre. Huru förhållandena under ifrågavarande treårsperiod skulle ha gestaltat sig, därest dessa reformer redan varit genomförda, är givetvis svårt att säga.[39] Det förefaller sannolikt, att en ökning av arbetsbalansen då skulle kunnat undvikas och kanske t. o. m. att balansen skulle kunnat nedbringas något. Nu har man emellertid att räkna med den balans, som faktiskt föreligger (c:a 130.000 sidor vid årsskiftet 1953/54). Det är önskvärt, att denna balans i huvudsak avarbetas inom två à tre år, vilket givetvis kräver en insats av arbetskraft utöver den, som skulle vara erforderlig med hänsyn enbart till måltillströmningen till vattenöverdomstolen under nuvarande förhållanden. För framtiden har man, såsom redan antytts, att räkna med en betydligt ökad måltillströmning till följd av den utbyggnad av vattendomstolsorganisationen, varom förslag nu föreligger[40] och som är avsedd att genomföras fr. o. m. den 1 juli 1954. Till en början — under de första ett à två åren — kommer denna utökning av domarkrafterna i första instans måhända icke att avspegla sig i någon större ökning av antalet till vattenöverdomstolen fullföljda mål, men det ligger i sakens natur, att en sådan ökning så småningom måste inträda. Med hänsyn till vad sålunda anförts torde man icke räkna för högt, om man utgår från att arbetet i vattenöverdomstolen under överskådlig tid framåt kommer att ge full sysselsättning åt minst tio à tolv juridiska ledamöter.

Om lämpligheten av att uppdela den sålunda erforderliga arbetskraften på två avdelningar kunna helt visst olika meningar råda. Till förmån för det nuvarande systemet med endast *en* avdelning, förstärkt med ett flertal extra ledamöter, kan anföras att det i vissa fall är smidigare. Med detta system är det sålunda lättare att bemästra de svårigheter som kunna uppstå t. ex. genom att ledamöter ha tagit befattning med målen såsom ordförande eller sekreterare i vattendomstolen och till följd därav äro jäviga

39 Beträffande de "allmänna" målen kan nämnas, att sådana mål f. n. tilldelas åttonde avdelningen under 10 av årets 12 månader. Tilldelningen utgöres av, för månad räknat, tvistemål om sammanlagt högst 500 sidor eller brottmål om sammanlagt högst 1.000 sidor eller båda sorternas mål med sidantal i motsvarande proportioner. Rent kvantitativt sett torde detta, grovt räknat, motsvara ungefär 1/5 av den genomsnittliga måltilldelningen till de allmänna avdelningarna. Det är emellertid att märka att endast mål av mindre omfattning och till följd därav i allmänhet enklare beskaffenhet tillföras åttonde avdelningen.

40 Prop. 1954:140, enligt vilken bl. a. vid Norrbygdens vattendomstol skola nyinrättas befattningar för en vattenrättsdomare och två biträdande vattenrättssekreterare samt vid Mellanbygdens vattendomstol befattningar för en vattenrättsdomare, en vattenrättsingenjör och en extra vattenrättssekreterare. Jfr s. 86.

— en i vattenöverdomstolen ofta förekommande situation. Å andra sidan är det svårt att överblicka och på ett rationellt sätt planlägga arbetet på en avdelning, där ett flertal extra ledamöter tjänstgöra. Det inträffar t. ex. lätt att en ledamot, som övervarit föredragningen av ett visst mål, på grund av arbete med andra mål först efter förhållandevis lång tid — kanske flera månader — kan ägna sig åt kontrolläsning av förstnämnda mål eller deltaga i överläggningar rörande detsamma. Under tiden hinna de övriga ledamöterna glömma mycket av vad de inhämtade under föredragningen, och överläggningarna bli onödigt tidsödande och även mindre givande än de kunnat bli, om alla ledamöterna haft målet aktuellt. De senaste årens erfarenheter från vattenöverdomstolen torde ha givit ganska tydliga belägg för dessa svårigheter. En ytterligare ökning av antalet ledamöter på avdelningen skulle göra den ännu mera otymplig som arbetsenhet. Om däremot vattenöverdomstolen uppdelas på två avdelningar, vardera lika stor som eller endast obetydligt större än en vanlig hovrättsavdelning, böra ordförandena ha möjlighet att i samråd med övriga ledamöter på respektive avdelningar genomföra en rationell planläggning av arbetet. Utredningsmannen hyser för sin del ingen större tvekan om att fördelarna av en uppdelning överväga olägenheterna. Därvid förbises icke den komplikation, som de tekniska ledamöternas tjänstgöring på två avdelningar innebär. Svårigheterna att finna en praktisk ordning för tjänstgöringens fördelning torde dock icke behöva bli större än att de med god vilja kunna övervinnas. I första hand torde det böra ankomma på de båda ordförandena att överenskomma härom. Skulle de vid något tillfälle icke kunna enas, bör avgörandet tillkomma presidenten.

Vattenmål från samma vattensystem ha ofta ett nära inbördes samband. Med hänsyn härtill kan det möjligen vara rationellt, att målen från vissa vattendomstolar tilldelas den ena avdelningen och målen från de övriga vattendomstolarna den andra. För att arbetsbördan på båda avdelningarna därvid skall bli ungefär densamma, kan det eventuellt visa sig lämpligt att uppdela målen från någon vattendomstol så, att vardera avdelningen får svara för en viss del av dess domsområde. Genomföres en geografisk fördelning av målen enligt nu antydda grunder, bör det i varje fall tillses, att vardera avdelningen får mål både från Norrland och från landets sydligare delar. Emellertid är det kanske icke nödvändigt att fastställa en dylik fördelning. Det praktiska syftet, att sammanhörande mål skola handläggas på samma avdelning och såvitt möjligt av samma ledamöter, kan måhända lika väl uppnås med tillämpning av arbetsordningens allmänna bestämmelser rörande tilldelning till samma rotel av mål som äga inbördes sammanhang m. m. (10 § sista stycket). Utredningsmannen lämnar för sin del frågan öppen.

Det för överskådlig tid erforderliga antalet juridiska ledamöter i vattenöverdomstolen har ovan angivits till minst tio à tolv. Genom uppdelning

av vattenöverdomstolen på två avdelningar erhålles en fast organisation om tio ledamöter. Eventuellt behov av ytterligare domarkrafter får tillgodoses genom förordnande av extra ledamöter på avdelningarna, vartill givetvis i så fall särskilt anslag måste utverkas.

Även på den tekniska sidan kan den föreslagna organisationen — en ingenjör för vartdera specialområdet — komma att visa sig för knapp, vilket i så fall får avhjälpas genom förordnande av en eller flera extra tekniska ledamöter.[41] Skulle behovet av sådan förstärkning tendera att bli permanent, bör det givetvis övervägas att öka antalet ordinarie tekniska ledamöter. Måhända kan utvecklingen leda till att vardera avdelningen erhåller en egen uppsättning tekniker. Att detta skulle innebära vissa fördelar är obestridligt. Å andra sidan är det angeläget — icke endast av statsfinansiella skäl utan även med hänsyn till den knapphet på tekniker, kompetenta och villiga att tjänstgöra inom vattenrättsskipningen, som redan gjort sig gällande och som säkerligen kommer att bestå avsevärd tid framåt — att det tekniska elementet i vattenöverdomstolen icke överorganiseras utan begränsas till vad som är strängt nödvändigt. Jfr vad i följande avsnitt sägs om ett rationellt utnyttjande av de tekniska ledamöternas arbetskraft.

Arbetsformer

Tvistemål, som fullföljas från de allmänna domstolarna, skola normalt även i högre rätt avgöras efter huvudförhandling. De möjligheter hovrätt har att avgöra sådana mål på handlingarna äro ganska snävt begränsade (50 kap. 21 § RB). För vattenmål gälla enligt 11 kap. 105 § VL liberalare regler. Dessa mål må i vattenöverdomstolen avgöras utan huvudförhandling, där sådan finnes sakna betydelse för prövningen.[42] Ha parterna å ömse sidor begärt huvudförhandling, skall dock sådan äga rum, om den ej uppenbarligen skulle vara utan betydelse. Bevis genom syn på stället får enligt samma lagrum upptagas i vattenöverdomstolen, allenast om synnerliga skäl därtill äro.[43]

I praktiken avgöras de allra flesta vattenmål i vattenöverdomstolen på handlingarna. Sålunda förekommo under åren 1948—1953 blott fem huvudförhandlingar, varav tre i förening med syn på stället. Vid utsättandet av de sistnämnda huvudförhandlingarna torde synen ha betraktats såsom det primära, under det att möjligheten till muntlig förhandling spelat en

[41] Samma utväg måste givetvis anlitas, då någon av de tekniska ledamöterna är jävig, vilket — om till sådana ledamöter utses i tjänst varande vattenrättsingenjörer (jfr s. 85) — särskilt under första åren efter omorganisationen kan väntas inträffa ganska ofta.

[42] Ej heller i första instans är rättegången i vattenmål — ehuru huvudförhandling regelmässigt skall hållas — muntlig i den meningen, att domen får grundas endast på vad som förekommit vid huvudförhandlingen (11 kap. 58 §, jfr 81 och 92 §§). Se även nedan i texten.

[43] Enligt 11 kap. 108 § äga dessa regler motsvarande tillämpning i fråga om rättegången i vattenmål i högsta domstolen.

mera underordnad roll. Enbart syn har under nämnda tid hållits i två mål.

Att förfarandet i vattenöverdomstolen av praktiska skäl icke kan göras muntligt i samma utsträckning som i vanliga vädjade mål är uppenbart. Även efter genomförandet av den här föreslagna omorganisationen måste avgörandet i allmänhet grundas huvudsakligen på en föredragning av handlingarna. Emellertid blir vattenöverdomstolen genom tillgången till teknisk sakkunskap otvivelaktigt bättre skickad såväl att träda i direkt kontakt med parterna och deras representanter som att anställa iakttagelser på platsen. Detta betyder i åtskilliga fall ökade möjligheter för domstolen att bilda sig en riktig uppfattning om tvistefrågorna i målen. Dessa möjligheter böra — inom ramen för vad personalresurserna medge — också begagnas i den mån det kan anses försvarligt med hänsyn till kostnaderna i det särskilda fallet. Därvid är att märka, att vattenmålen ej sällan röra så stora värden, att kostnadssynpunkten — oavsett om kostnaderna skola bäras av part eller bestridas med statsmedel (jfr nedan) — icke rimligen bör få hindra, att domstolsförfarandet gestaltas på det sätt som bäst tjänar utredningen.

Om vattenöverdomstolen håller huvudförhandling, behöver fördenskull icke hela utredningen i målet framläggas vid huvudförhandlingen. Stadgandet i 11 kap. 58 § VL, enligt vilket vattendomstols utslag skall grundas å vad vid syn eller annan förhandling förekommit inför vattendomstolen *och handlingarna i övrigt innehålla,* skall nämligen på grund av hänvisningen i 106 § samma kap. äga motsvarande tillämpning i vattenöverdomstolen. Möjlighet finnes sålunda att i varje särskilt fall begränsa huvudförhandlingen till sådana frågor, där en muntlig förhandling kan vara till nytta. I detta sammanhang må uppmärksamheten även fästas på stadgandet i 105 § andra stycket. Enligt detta stadgande må, när huvudförhandling äger rum, utredningen i den omfattning vattenöverdomstolen bestämmer framläggas genom domstolens försorg. En mer eller mindre utförlig föredragning i parternas närvaro av vad handlingarna innehålla i en viss fråga kan alltså lämnas såsom underlag för ett följande meningsutbyte och bidraga till att göra detta mera lättfattligt och koncentrerat. Över huvud torde huvudförhandlingar i vattenöverdomstolen i allmänhet icke alltför strängt böra bindas vid det vanliga schemat för huvudförhandling i fullföljda tvistemål. De böra i stället få karaktären av en tämligen fri diskussion rörande de i det särskilda fallet aktuella tekniska och juridiska spörsmålen — en diskussion som givetvis skall följa en viss plan och försiggå i ordnade former. Det bör anses naturligt att — såsom ofta sker vid vattendomstolarna — även domstolens olika ledamöter deltaga i diskussionen och begära de närmare upplysningar rörande bl. a. tekniska frågor, som de finna behövliga. En huvudförhandling av denna karaktär kan sannolikt i åtskilliga fall ge ledamöterna ett bättre grepp om målen än enbart en föredragning kan göra.

Med hänsyn bl. a. till kostnaderna är det uppenbart, att vattenöverdomstolen även i sin nya gestalt bör iakttaga återhållsamhet beträffande utsättande av syner på platsen (med domfört antal ledamöter). Bestämmelsen att bevis genom syn på stället må upptagas allenast om synnerliga skäl därtill äro synes därför kunna bibehållas. (Jfr nedan beträffande möjlighet för vattenöverdomstolen att lägga synekostnad på statsverket.) Däremot kommer det säkerligen att visa sig lämpligt, att vattenöverdomstolens tekniker i ganska stor utsträckning företaga undersökningar på platsen. Om teknikerna skola bli till avsedd nytta, torde i själva verket en stor del av deras tid böra ägnas åt sådana undersökningar. Särskilda bestämmelser i ämnet, motsvarande dem som för vattendomstolarnas del upptagits i 11 kap. 45 § 2 mom., äro erforderliga. Bestämmelserna torde böra ge vattenöverdomstolen möjlighet att förordna, att även en lagfaren ledamot — i allmänhet givetvis referenten — skall närvara vid undersökningen.

Frågan om parternas skyldighet att bära kostnaden för syner och undersökningar i vattenöverdomstolen bör i detta sammanhang uppmärksammas.

Beträffande rättegången i första instans gäller enligt 11 kap. 97 § VL, att sökande i ansökningsmål — respektive kärande i stämningsmål och klagande i besvärs- och underställningsmål — är pliktig att förskjuta vissa kostnader, bl. a. gottgörelse åt sakkunnig, som tillkallas av domstolen, och ersättning för undersökning, som enligt 45 § 1 mom. företages av sådan sakkunnig, samt gottgörelse (= reseersättning+traktamente) åt vattendomstolens ledamöter och sekreterare för inställelse vid domstolens sammanträde, där detta hålles vid syn å stället, eller vid undersökning enligt 45 § 2 mom. Parts skyldighet att förskjuta reseersättning åt domstolens ledamöter och sekreterare gäller dock endast resa från den järnvägs- eller ångbåtsstation, som ligger närmast sammanträdesplatsen; resan i övrigt betalas av statsmedel. Huruvida kostnad, som part förskjutit, skall helt eller delvis ersättas honom av annan part, avgöres enligt de regler, som för olika slag av vattenmål gälla beträffande rättegångskostnader i allmänhet. Detta betyder, att kostnaden i ansökningsmål mestadels stannar på sökanden (65 §), medan den i stämningsmål i princip skall bäras av den tappande parten (1 § sista stycket, jfrt med 18 kap. 1 § RB). Angående besvärs- och underställningsmål, se 93 §.

Bestämmelserna i 11 kap. 97 § skola enligt 106 § i tillämpliga delar gälla rättegången i vattenöverdomstolen. Vad i det förra lagrummet föreskrives om sökande, kärande eller klagande skall därvid tillämpas å den som i vattenöverdomstolen fullföljt talan. Visst undantag från vad sålunda stadgats gäller beträffande kostnad, som föranledes av att vattenöverdomstolen tillkallar sakkunnig. Vattenöverdomstolen har nämligen möjlighet att, efter vad med hänsyn till omständigheterna finnes skäligt, förordna, att gottgörelse åt den sakkunnige och ersättning för undersökning å platsen, som

företages av denne, skall förskjutas av allmänna medel och gäldas av statsverket. I motiven till denna undantagsbestämmelse, som tillkom vid departementsbehandlingen av förslaget till ändringar i VL i samband med nya RB:s ikraftträdande, erinrade departementschefen om att kostnaden för sakkunnigt biträde åt vattenöverdomstolen dittills betalats av det allmänna. Enligt förslaget skulle VL:s särskilda bestämmelser om tillkallande av sakkunniga upphävas och nya RB:s regler i ämnet bli tillämpliga även i vattenmål. Om övergången till det nya systemet skulle medföra, att ersättning till sakkunnig i vattenöverdomstolen alltid skulle förskjutas av den som fullföljt talan och i allmänhet slutligen gäldas av tappande part, kunde detta enligt departementschefens mening vara förenat med vissa olägenheter. Särskilt i fall då i ansökningsmål talan fullföljdes av någon sökandens motpart syntes möjlighet böra finnas att låta ersättning till sakkunnig bestridas av det allmänna, men även eljest när sakkunnig tillkallades för att vattenöverdomstolen skulle kunna bedöma en teknisk fråga, kunde det vara påkallat, att det allmänna svarade för kostnaden. Även kostnad för undersökning på platsen, som den sakkunnige utförde, borde i de åsyftade fallen kunna åläggas statsverket.

Om nu i lagen införas bestämmelser om undersökning på platsen genom vattenöverdomstolens tekniska ledamöter eller en av dem, eventuellt med biträde av en lagfaren ledamot, bör i konsekvens med de ovan relaterade föreskrifterna huvudregeln beträffande ersättning till deltagarna i undersökningen vara den, att ersättningen skall förskjutas av den som fullföljt talan i vattenöverdomstolen och slutligen gäldas av den i vattenöverdomstolen tappande parten.[44] I fråga om parts skyldighet att förskjuta och gälda resekostnad bör sådan undersökning — i analogi med vad som gäller för rättegången i första instans — vara jämställd med syn av domstolen i dess helhet. Skyldigheten skall alltså ej avse längre resa än från närmaste järnvägs- eller ångbåtsstation.[45] De skäl, som föranlett den särskilda bestämmelsen i 11 kap. 106 § rörande gottgörelse åt av vattenöverdomstolen tillkallad sakkunnig och ersättning för undersökning, som företages av sådan sakkunnig, torde vidare motivera, att vattenöverdomstolen jämväl beträffande undersökningar på platsen, verkställda av domstolens egna tekniker, får möjlighet att efter skälighetsprövning lägga kostnaden — även i den mån den i princip skall bäras av part — på statsverket. Då någon skillnad ej heller i detta hänseende bör föreligga mellan sammanträde med syn (med fulltalig domstol) och undersökning, bör den erforderliga bestämmelsen i ämnet avse båda slagen av förrättningar. Att bestämmelsen i fråga

44 De särskilda bestämmelserna om vem som slutligen skall bära rättegångskostnader i ansöknings- samt besvärs- och underställningsmål (11 kap. 65 och 93 §§) gälla icke rättegången i överinstanserna.

45 Utredningsmannen har med det sagda icke tagit ställning till frågan, huruvida VL:s bestämmelser om parts skyldighet att förskjuta och gälda domstolskostnader äro i alla avseenden praktiska.

om sammanträde med syn kommer att innebära en ändring i förhållande till vad som nu gäller framgår av det ovan anförda. Med hänsyn till att det kräves synnerliga skäl för att vattenöverdomstolen skall få hålla syn blir dock denna ändring av ganska liten praktisk betydelse. Skulle ändringen verka i den riktningen, att vattenöverdomstolen bleve något mera benägen än hittills att anse synnerliga skäl för syn föreligga, torde detta icke behöva ingiva några betänkligheter.

Även om omorganisationen av vattenöverdomstolen kommer att ge förfarandet ökade inslag av "muntlighet och omedelbarhet" — genom huvudförhandlingar, syner och undersökningar — är det, såsom redan framhållits, uppenbart, att avgörandet av flertalet mål även framdeles väsentligen måste grundas på en föredragning av handlingarna.

Liksom för hovrätterna över huvud gäller för vattenöverdomstolen, att föredragning i vädjade tvistemål fullgöres av referenten, medan i vädjade brottmål och besvärsmål föredragningen verkställes av fiskal (6 § arbetsordningen).[46] Handlingarna i föredraget mål kontrolläsas, där målet föredragits av referenten, av annan ledamot, som övervarit föredragningen, samt eljest av referenten (27 §). Ledamoten av kammarkollegiet är, enligt de särskilda föreskrifter som gälla för vattenöverdomstolens verksamhet, befriad från föredragning och kontrolläsning (74 § 2.).

Den sistnämnda bestämmelsen bortfaller givetvis i och med den föreslagna omorganisationen. I övrigt utgör denna ingen anledning att rubba vad som gäller beträffande föredragning och kontrolläsning. Att de tekniska ledamöterna ej böra vara referenter eller ha kontrolläsningsskyldighet är uppenbart. De närmare formerna för deras medverkan i vattenöverdomstolens arbete torde få utbildas med ledning av erfarenheten. Några påpekanden i ämnet — utöver vad som redan sagts om undersökningar på platsen — må emellertid göras i detta sammanhang.

En viktig uppgift för de tekniska ledamöterna blir givetvis att lämna föredragandena erforderligt biträde vid inläsningen av målen genom upplysningar i tekniska frågor m. m. Där särskilt omfattande eller invecklade tekniska utredningar förekomma, torde det stundom visa sig lämpligt, att en teknisk ledamot övertager föredragningen i denna del. I vilken utsträckning de tekniska ledamöterna eljest skola övervara föredragningarna bör avgöras från fall till fall. I och för sig är det naturligtvis önskvärt, att de tekniska ledamöterna — lika väl som de juridiska — övervara hela föredragningen av de mål i vilkas avgörande de skola deltaga. Även arbetsekonomiska synpunkter kräva dock här beaktande. Att tvinga de tekniska

[46] Presidenten äger föreskriva avvikelse från denna fördelning av föredragningsskyldigheten; han äger även bestämma, att föredragningen i viss omfattning skall fullgöras av aspirant. I vattenöverdomstolen har det stundom förekommit, att föredragningen av vädjade tvistemål utan särskilt beslut av presidenten överlämnats till fiskal eller aspirant; föredragningen har emellertid då skett på referentens ansvar.

ledamöterna att närvara vid fullständiga föredragningar av stora mål, som kanske till väsentlig del röra annat än tekniska frågor, skulle i många fall innebära ett slöseri med dyrbar arbetskraft. Säkerligen skulle en sådan ordning också öka de under alla omständigheter betydande svårigheterna att få lämpliga personer till tekniker i vattenöverdomstolen; framstående ingenjörer skulle finna, att en stor del av arbetet för dem erbjöde ringa intresse och små möjligheter att göra någon insats av värde. Givetvis måste i varje mål de tekniska ledamöterna, som ju skola deltaga i avgörandet av målet i hela dess vidd, vara orienterade om huvudfrågorna i målet och det inbördes sambandet mellan dem samt om problemställningen i alla frågor av mera principiell innebörd — även sådana som icke falla inom området för deras speciella sakkunskap — men denna orientering torde de i många fall enklast och snabbast kunna skaffa sig genom studier av akten i valda delar och samtal med referenten i fria former. En jämförelse med arbetssättet vid vattendomstolarna är i detta hänseende belysande. Även där deltaga de tekniska ledamöterna (vattenrättsingenjörerna) i avgörandet av målen i hela deras vidd, och detta avgörande grundas ofta väsentligen på det skriftliga materialet, d. v. s. akten i målet (11 kap. 58 §, jfr ovan). I den mån detta material icke hänför sig till förhållanden, som falla inom området för respektive vattenrättsingenjörers speciella sakkunskap, får vederbörande ingenjör emellertid i allmänhet nöja sig med en summarisk orientering om handlingarnas innehåll — lämnad av ordföranden eller den andre ingenjören — såsom grund för sitt ställningstagande. Ett sådant arbetssätt bör icke betraktas såsom en nödfallslösning under trycket av vattendomstolarnas stora arbetsbörda; det är i själva verket för varje domstol, där specialister av något slag ha säte, helt naturligt och i överensstämmelse med god arbetsekonomi. Vid den erforderliga omarbetningen av arbetsordningens särskilda bestämmelser om vattenöverdomstolens verksamhet bör tillses, att möjlighet hålles öppen att i nu berörda hänseende ordna de tekniska ledamöternas tjänstgöring på ett smidigt och rationellt sätt.

Rekrytering och avlöning

Om syftet med den föreslagna omorganisationen av vattenöverdomstolen skall nås, är det nödvändigt att sörja för en tillfredsställande rekrytering. För ingenjörstjänsternas del har detta problem redan berörts i olika sammanhang, och utredningsmannen återkommer därtill i det följande. Motsvarande fråga beträffande de lagfarna ledamöterna är emellertid icke mindre viktig.

Som huvudregel måste gälla, att samtliga lagfarna ledamöter utöver sin allmänna domarerfarenhet skola ha praktisk erfarenhet av vattenmål, förvärvad under tjänstgöring i vattendomstol eller på annat i utbildningshän-

seende likvärdigt sätt.[47] Helt naturligt böra kraven på vattenrättslig praktik ställas olika högt för ledamöter i olika ställning. Såsom lagmän å de båda avdelningarna böra endast kunna ifrågakomma ordinarie vattenrättsdomare eller personer, som genom långvarig verksamhet inom vattenrättsskipningen förvärvat full saklig kompetens för ett sådant ämbete. Vice ordförandena torde — särskilt i betraktande av att antalet lagfarna ledamöter i flertalet mål endast skall vara tre — i stor utsträckning få tjänstgöra såsom ordförande. Även beträffande dem måste därför kravet på vattenrättslig erfarenhet ställas ganska högt. För de yngsta ledamöternas del kan man av lätt insedda skäl i detta hänseende icke fordra mer än att de under några år skola ha tjänstgjort såsom vattenrättssekreterare.

Givetvis kan det särskilt under den första tiden efter omorganisationen möta svårigheter att på alla punkter förverkliga de angivna önskemålen beträffande de lagfarna ledamöternas kvalifikationer. Det är emellertid angeläget, att de båda avdelningarna redan från början få en auktoritativ och effektiv ledning. Icke minst ingenjörernas deltagande i arbetet kommer, såsom torde framgå av vad redan anförts, att ställa stora krav på överblick och praktiskt handlag hos lagmännen.

Som tekniska ledamöter i vattenöverdomstolen torde erfarna vattenrättsingenjörer vara bäst lämpade. Obetingat gäller detta vattenbyggnadstekniker. De kvalifikationer som erfordras för att i vattenöverdomstolen ensam företräda sakkunskapen rörande de mycket skiftande frågor, vilka vid arbetsfördelningen mellan de båda teknikerna böra hänföras till det vattenbyggnadstekniska området, lära över huvud knappast kunna förvärvas på annat sätt än genom en tämligen långvarig tjänstgöring såsom vattenrättsingenjör. Något annorlunda ställer det sig i fråga om agrikulturteknikern. Det förefaller icke uteslutet, att t. ex. någon ordinarie lantbruksingenjör i och för sig skulle vara väl skickad för denna tjänst. Det måste dock även här vara en fördel, om vederbörande under tjänstgöring såsom vattenrättsingenjör förvärvat en grundlig förtrogenhet med arbetssättet vid vattendomstolarna och med de frågor, som där uppträda i ständigt nya variationer.

Med hänsyn till den utomordentliga vikten av att till tekniska ledamöter i vattenöverdomstolen kunna förvärva de härför bäst lämpade personerna torde befattningarna böra tillsättas av Kungl. Maj:t utan föregående ansökningsförfarande. Såvitt möjligt bör det därvid tillses, att erfarenhet både av speciellt norrländska och av mellan- och sydsvenska förhållanden blir representerad.

Beträffande såväl de lagfarna som de tekniska ledamöterna äro givetvis utsikterna till en tillfredsställande rekrytering framför allt beroende av avlöningsförmånerna.

[47] Jfr s. 74 ang. eventuellt personalutbyte mellan vattenöverdomstolen och kammarkollegiet. Det är tydligt, att sådana arrangemang ej kunna bli annat än undantagsfall utan nämnvärd betydelse för rekryteringen till vattenöverdomstolen.

De hovrättsledamöter, som tjänstgöra i vattenöverdomstolen, intaga f. n. ingen särställning i lönehänseende. Lagmannen är sålunda placerad i Co 15, hovrättsråden i Ca 37 och assessorerna i Ce 33. Befattningsarvode till vice ordförandena utgår med 1.200 kronor om året.

Vad vattendomstolarna beträffar äro de ordinarie vattenrättsdomarna placerade i samma lönegrad som häradshövdingarna, Co 14. De åtnjuta därjämte avlöningsförstärkning med samma belopp som häradshövding i domsaga av klass IV, 3.756 kronor om året. E. o. vattenrättsdomare — sådana finnas en vid Norrbygdens och två vid Mellanbygdens vattendomstol — är placerad i Cs 14; någon avlöningsförstärkning utgår här icke. De biträdande vattenrättsdomarna vid de tre sydliga vattendomstolarna äro placerade i Ce 37 och åtnjuta därjämte avlöningsförstärkning med 1.008 kronor om året. Vattenrättsingenjör är placerad i Ca 37 eller Ce 37, vartill kommer avlöningsförstärkning med likaledes 1.008 kronor om året.

I proposition nr 140 till 1954 års riksdag — i huvudsak grundad på en av revisionssekreteraren L. af Klintberg på offentligt uppdrag utarbetad promemoria — föreslås vissa förstärkningar av vattendomstolarnas organisation, bl. a. ombildning av de e. o. vattenrättsdomartjänsterna vid Norrbygdens och Mellanbygdens vattendomstolar till ordinarie befattningar i Co 14 samt inrättande vid vardera av nämnda domstolar av ytterligare en ordinarie vattenrättsdomartjänst i samma lönegrad. Samtliga dessa fem vattenrättsdomare skola enligt propositionen erhålla samma avlöningsförstärkning som nu utgår till ordinarie vattenrättsdomare, 3.756 kronor om året. För innehavarna av de nuvarande ordinarie vattenrättsdomarämbetena vid Norrbygdens och Mellanbygdens vattendomstolar föreslås — med hänsyn till deras chefsställning inom respektive domstolar — avlöningsförstärkningen höjd till 5.004 kronor om året, motsvarande vad som nu utgår till häradshövding i domsaga av klass V. För de vid Norrbygdens och Mellanbygdens vattendomstolar tjänstgörande vattenrättsingenjörerna — efter utbyggnaden av organisationen sammanlagt tio (av sexton i hela riket) — föreslås höjning av den nu utgående avlöningsförstärkningen till 2.400 kronor om året. Beträffande domare och ingenjörer vid de tre sydliga vattendomstolarna föreslås ingen ändring i lönevillkoren.

Det förslag till lönesättning för ledamöterna i den omorganiserade vattenöverdomstolen, som framlägges här nedan, är uppgjort under den förutsättningen, att riksdagen godkänner propositionen i fråga om vattenrättsdomarnas och vattenrättsingenjörernas löner.[48]

Beträffande lagmännen på vattenöverdomstolen föreslår utredningsmannen att de, med bibehållen placering i Co 15, erhålla en avlöningsförstärkning om 3.756 kronor per år. Den sammanlagda lönen (2.973 kronor i

[48] I flera motioner har en högre lönesättning påyrkats. Skulle förslagen härom helt eller delvis vinna riksdagens bifall, kommer även frågan om lönerna för vattenöverdomstolens ledamöter i ett annat läge.

månaden) kommer därigenom att bli ungefär densamma som för chefsdomarna vid de två nordliga vattendomstolarna (2.977 kronor).[49] Det förhållandet, att den vanliga lagmanslönen understiger flertalet häradshövdingars löneförmåner[50] — vilket väl f. ö. tämligen allmänt erkännes vara otillfredsställande — kan icke med fog anföras såsom skäl mot den föreslagna lönesättningen. Rekryteringsproblemet ligger nämligen i förevarande fall annorlunda till än beträffande lagmansbefattningar i allmänhet. Till dessa sistnämnda kunna domstolsjurister av alla kategorier (hovrättsråd, revisionssekreterare, häradshövdingar och stadsdomare) ifrågakomma, medan lagmännen på vattenöverdomstolen, såsom framgår av vad förut anförts, måste sökas inom en mycket begränsad krets. Lönevillkoren måste bestämmas så att de verka lockande även på de personer inom denna krets, vilka med hänsyn till juridiska kvalifikationer och organisatorisk förmåga äro bäst skickade för uppgiften som lagman. Med hänsyn till det sagda få de föreslagna löneförmånerna anses som ett minimikrav. Blir detta icke uppfyllt, föreligger enligt utredningsmannens mening en allvarlig risk för att syftet med omorganisationen i väsentlig mån förfelas.

En svår avvägningsfråga är relationen mellan de lagfarna och de tekniska ledamöternas löner. Att de båda lagmännen, såsom chefer var på sin avdelning, skola ha en högre löneställning än övriga ledamöter på avdelningarna, tekniska såväl som lagfarna, torde få anses självklart. Om man skall kunna räkna med att förmå de för uppgiften bäst skickade vattenrättsingenjörerna att inträda såsom tekniska ledamöter i vattenöverdomstolen, måste å andra sidan ett sådant steg innebära ett avancemang i lönehänseende. Såsom i annat sammanhang framhållits kan man knappast vänta, att tjänsterna i vattenöverdomstolen i och för sig skola anses mera lockande än vattenrättsingenjörstjänsterna. Löneskillnaden får därför icke vara alltför obetydlig, och jämförelsen bör hänföra sig till de vid Norrbygdens och Mellanbygdens vattendomstolar tjänstgörande ingenjörernas löneförmåner. Det synes vara lämpligt, att de tekniska ledamöterna och vice ordföranden på vardera avdelningen jämställas i lönehänseende. Utredningsmannen vill i enlighet härmed föreslå, *att* de tekniska ledamöterna placeras i Ca 37, *att* de därutöver erhålla avlöningsförstärkning med 4.800 kronor om året *samt att* arvodet till vice ordförandena — vilka såsom hovrättsråd kvarstå i Ca 37 — höjes till samma belopp. Beträffande de tekniska ledamöterna må såsom ett alternativ föreslås placering i Co 14 med avlöningsförstärkning av 2.400 kronor om året. Om vice ordförandena, såsom man får förutsätta, kommit upp i hovrättsråds högsta löneklass (40), skulle då den sammanlagda lönen bli något lägre för de tekniska ledamö-

[49] Här och i det följande angivna månadslönebelopp äro uträknade på grundval av lönetabeller, gällande för budgetåret 1953/54.

[50] Lagmanslönen motsvarar ungefär löneförmånerna för häradshövding i domsaga av klass II. Av rikets 117 domsagor tillhöra 75 någon av klasserna III—V.

terna (2.760 kronor i månaden) än för vice ordförandena (2.816 kronor). Pensionen skulle däremot för de tekniska ledamöterna bli något högre än för hovrättsråd.

På vattenöverdomstolen tjänstgörande hovrättsråd, som ej är vice ordförande, eller assessor bör enligt utredningsmannens mening erhålla — utöver lön enligt Ca 37 respektive Ce 33 — viss avlöningsförstärkning, som lämpligen synes kunna bestämmas till 1.200 kronor om året. Förslaget härom skall ses mot bakgrunden av den allmänna motviljan hos de yngre hovrättsjuristerna mot att ägna sig åt vattenrättsskipning. I sitt yttrande över af Klintbergs promemoria konstaterar vattenöverdomstolen, att denna motvilja under senare tid visat sig bl. a. däri, att icke någon å assessors- eller adjunktionsstadiet kunnat förmås att frivilligt tjänstgöra i vattenöverdomstolen. Den främsta orsaken till denna de yngre juristernas negativa inställning till vattenrättsskipningen anges vara farhågor för att vid konkurrens om befattningar inom den vanliga domstolskarriären behöva stå tillbaka för sökande med mera allsidig utbildning. Vattenöverdomstolen framhåller, att situationen inom Svea hovrätt synes ha givit ökad näring åt dessa farhågor, och anför härom:

Under senare år har som bekant antalet ledamotsplatser vid vattenöverdomstolen efterhand ökats. Då det i princip måste anses lämpligare att som föredragande i vattenmål använda personer med vattenrättslig utbildning i första instans än personer med erfarenhet endast från de allmänna domstolarna, har det varit nödvändigt att som extra ledamöter i vattenöverdomstolen placera de fiskaler, vilka efter tjänstgöring som vattenrättssekreterare återvänt till hovrätten för erhållande av adjunktion. I den mån dessa ledamöter icke efter erhållet assessorsförordnande kunnat förmås att återgå till vattendomstolarna som biträdande domare, har för dem tjänstgöringen fortsatt i vattenöverdomstolen, och upprepade framställningar om övergång till tjänstgöring vid annan avdelning inom hovrätten ha måst avslås. Vad sålunda förekommit synes ha av de berörda befattningshavarna uppfattats så att det vore avsikten att även framdeles hindra dem från att övergå till tjänstgöring vid de allmänna domstolarna. Ehuru någon grund för denna uppfattning icke finnes — i varje fall icke såvitt på hovrätten ankommer — har uppstått en misstämning som icke kunnat undanröjas.

Övervinnandet av de yngre juristernas motvilja mot vattenrättsskipningen kräver givetvis i främsta rummet åtgärder på vattendomstolsplanet. Hithörande frågor — om flera ordinarie tjänster, högre löner m. m. — ha ingående behandlats i af Klintbergs promemoria och i vattenöverdomstolens yttrande däröver samt äro f. n. föremål för riksdagsbehandling i anslutning till prop. 1954:140.

Vad vattenöverdomstolen beträffar är det i detta betänkande framlagda förslaget om dess uppdelning på två avdelningar i förening med kravet på vattenrättsdomarkompetens hos lagmännen ägnat att i sin mån förbättra den f. n. ogynnsamma proportionen mellan passagetjänster och sluttjänster på vattenrättsbanan och därmed också att underlätta rekryteringen till densamma. Emellertid torde det därjämte vara nödvändigt — både med

hänsyn till rekryteringen till vattenrättsbanan i allmänhet och för att icke tjänstgöringen i vattenöverdomstolen ekonomiskt skall ställa sig alltför ofördelaktig i jämförelse med tjänstgöring i vattendomstolarna — att den förra tjänstgöringen icke blott för lagmän och vice ordförande utan även för de yngre ledamöterna medför någon extra ekonomisk förmån i jämförelse med annan hovrättstjänstgöring. Tjänstgöring i vattenöverdomstolen bör därför, såsom ovan nämnts, berättiga till visst lönetillägg. Tillräcklig anledning synes dock icke föreligga att utsträcka detta till den som före assessorsutnämningen tjänstgör såsom adjungerad ledamot i vattenöverdomstolen.

Förslaget om ett lönetillägg för tjänstgöring i vattenöverdomstolen har i det föregående motiverats med angelägenheten att främja en frivillig, tillfredsställande rekrytering till vattenöverdomstolen och till vattenrättsbanan i allmänhet. Ett sådant tillägg är emellertid enligt utredningsmannens mening även synnerligen skäligt med hänsyn till arbetets art. Föredragning och kontrolläsning av stora vattenmål ställer otvivelaktigt särskilda krav på ledamöterna. Det gäller här att genomgå och bearbeta ett mycket omfattande material — ej sällan akter på tusentals eller kanske tiotusentals sidor — samt därvid inträngа i alla för tvistefrågorna relevanta detaljer utan att förlora överblicken. Arbetet med dessa stora mål innebär långa tider av isolering och blir icke minst därigenom psykiskt pressande. Den omväxling, som f. n. beredes ledamöterna i vattenöverdomstolen genom en viss, låt vara ganska begränsad tilldelning av "allmänna" mål, kommer genom omorganisationen att försvinna. Tjänstgöringen i vattenöverdomstolen kommer således ännu mindre än hittills att erbjuda den stimulans, som säkerligen enligt de flesta hovrättsjuristers uppfattning ligger just i sysslandet med mål från vitt skilda områden av samhällslivet. Å andra sidan kommer visserligen, såsom redan framhållits, samarbetet med ingenjörerna att göra sysslandet med själva vattenmålen intressantare, men det bör heller icke förbises, att detta samarbete kan bli vad det bör vara endast om juristerna verkligen sätta sig in i de tekniska problemen — åtminstone i deras huvuddrag — så att de kunna följa ingenjörernas tankegångar. Härför fordras både en viss personlig fallenhet och betydande intellektuella ansträngningar på ett annat plan än det, där vederbörande erhållit sin grundläggande utbildning och sin egentliga yrkesrutin. Även detta talar för att tjänstgöring i vattenöverdomstolen bör vara förenad med någon extra ekonomisk förmån.

NIONDE KAPITLET

Lag- och författningsändringar

11 kap. vattenlagen

För genomförandet av de reformer med avseende å vattenöverdomstolens organisation och verksamhet, som förordats i 5, 7 och 8 kap. av detta betänkande, erfordras vissa ändringar i 11 kap. VL. Förslag till sådana ändringar är fogat vid betänkandet såsom bilaga. Motivering till de särskilda paragraferna i förslaget lämnas här nedan. Till väsentlig del består motiveringen i hänvisningar till den föregående framställningen.

16 §.

Denna § innehåller i sin föreslagna lydelse det huvudsakliga beträffande vattenöverdomstolens ändrade organisation, d. v. s. bestämmelserna om tekniska ledamöters deltagande i rättsskipningen och om domförhet med och utan sådana ledamöter. Vad paragrafen i sin nuvarande lydelse innehåller om kammarkollegiets representation i vattenöverdomstolen har utgått vid omarbetningen. De överväganden, som ligga till grund för förslaget i nu berörda avseenden, återfinnas i 5 och 7 kap.

Den i första stycket förekommande hänvisningen till RB avser 2 kap. 3 § första stycket, enligt vilket i hovrätt skola finnas president, en eller flera lagmän samt hovrättsråd, alla lagfarna. Antalet tekniska ledamöter[51], som skola vara anställda vid Svea hovrätt i dess egenskap av vattenöverdomstol, har icke — lika litet som antalet lagmän och hovrättsråd vid de olika hovrätterna — ansetts behöva angivas i lag utan endast i den årliga personalförteckningen, till vilken arbetsordningen för hovrätterna hänvisar.

De föreslagna domförhetsreglerna i andra stycket innehålla i motsats till det nuvarande första stycket ingenting om ordförandeskapet i vattenöverdomstolen. Särskild föreskrift i detta hänseende får redan med nu gällande arbetsordning — som stadgar, att Svea hovrätts verksamhet som vattenöverdomstol utövas av en bestämd avdelning av hovrätten — anses överflödig och blir det givetvis i lika hög grad, om arbetsordningen ändras därhän, att verksamheten skall utövas av två bestämda avdelningar. Beträffan-

51 Utredningsmannen har sökt finna en lämplig tjänstebenämning på de tekniska ledamöterna i vattenöverdomstolen. Ingen av de benämningar, som övervägts — vattenrättsöveringenjör, hovrättsingenjör, förste vattenrättsingenjör — har emellertid ansetts helt lyckad.

de tekniska ledamöter innehåller första punkten i andra stycket, som reglerar domförheten då sådana ledamöter deltaga, endast att de tekniska ledamöterna skola vara två. Föreskrifter om de olika ämnesområden de skola representera böra upptagas i arbetsordningen. Jfr, beträffande vattenrättsingenjörerna, 11 kap. 2 § VL och 3 § vattendomstolsstadgan. Se även not 35 å s. 63 (angående förordnande av särskilda tekniska ledamöter för grundvatten- och avloppsfrågor).

Det nuvarande andra stycket i 16 § har ingen motsvarighet i förslaget. Den praktiska innebörden av stadgandet är att ledamoten av kammarkollegiet icke behöver närvara vid behandling av där uppräknade frågor. Av dessa äro frågor om ledigheter och förordnanden vid vattendomstolarna att hänföra till administrativa ärenden. Bestämmelser om hovrätts sammansättning vid behandling av administrativa ärenden, vilka avse de allmänna domstolarna, äro numera icke upptagna i lag utan endast i hovrätternas arbetsordning. Det torde icke finnas någon anledning att bibehålla en annan författningsteknik i fråga om ärenden, vilka vattenöverdomstolen har att handlägga i egenskap av chefsmyndighet för vattendomstolarna. Om det anses lämpligt att de tekniska ledamöterna i större eller mindre utsträckning befrias från deltagande i behandlingen av sådana administrativa ärenden, som handläggas på avdelning eller i plenum, kan detta ske genom bestämmelser i arbetsordningen. De till den dömande verksamheten hänförliga frågor, som uppräknas i nuvarande andra stycket, avse endast åtgärder för måls beredande. Stadgandet har i denna del ingen praktisk betydelse vid sidan av bestämmelsen i paragrafens sista stycke, vilken bibehållits i sak oförändrad i förslaget.

106 §.

Denna § innehåller en uppräkning av åtskilliga bestämmelser i 11 kap. rörande rättegången vid vattendomstolarna, vilka skola tillämpas även å måls behandling i vattenöverdomstolen. Uppräkningen upptager bl. a. 97 §, som handlar om skyldighet för sökande i ansökningsmål att förskjuta vissa kostnader m. m. Om den närmare innebörden av föreskrifterna i detta hänseende och om den genom andra stycket av förevarande § öppnade möjligheten att beträffande gottgörelse åt sakkunnig i vattenöverdomstolen m. m. göra avsteg från desamma, se s. 81—82.

Den huvudsakliga nyheten i paragrafens föreslagna ändrade lydelse utgöres av bestämmelser om undersökning på stället genom vattenöverdomstolens tekniska ledamöter eller en av dem, eventuellt i närvaro jämväl av en lagfaren ledamot. Se härom s. 81. Bestämmelserna ansluta sig nära till vad 45 § 2 mom. innehåller om undersökning på stället genom vattenrättsingenjörerna eller en av dem och hänvisa delvis till nämnda lagrum.

Den ovannämnda undantagsregeln beträffande gottgörelse åt sakkunnig m. m. har av skäl, som redovisats å s. 82—83, utsträckts att gälla såväl kost-

nad för undersökning å platsen enligt de föreslagna nya bestämmelserna som kostnad för syn av vattenöverdomstolen i domför sammansättning.

Utöver vad nu sagts innebär den företagna omarbetningen av paragrafen ingen ändring i sak.

106 a §.

Denna § är ny. Den tankegång, som ligger bakom den föreslagna bestämmelsen, har utvecklats å s. 51—52.

108 §.

Enligt andra stycket av denna § i dess nuvarande lydelse skola stadgandena i 103—106 §§, som reglera förfarandet i vattenöverdomstolen, äga motsvarande tillämpning i fråga om högsta domstolen. Upptagandet i 106 § av bestämmelser om undersökning på stället genom vattenöverdomstolens tekniska ledamöter har nödvändiggjort en inskränkning i hänvisningen till nämnda §, eftersom inga tekniska ledamöter skola finnas i högsta domstolen. Ändringarna i övrigt i 106 § komma till följd av hänvisningen i förevarande § att på en punkt medföra en saklig ändring även för högsta domstolens del, nämligen så till vida, att högsta domstolen får möjlighet att förordna, att sådan kostnad för av domstolen företagen syn å stället, som enligt huvudreglerna i 97 § skulle förskjutas och gäldas av part, i stället skall förskjutas av allmänna medel och gäldas av statsverket. Ändringen torde icke få någon praktisk betydelse; åtminstone har syn av högsta domstolen i vattenmål hittills aldrig förekommit.

Övergångsstadgandet.

Tidpunkten för de nya bestämmelsernas ikraftträdande har i förslaget lämnats öppen.

Med hänsyn till den stora balans, som föreligger i vattenöverdomstolen, är det önskvärt, att de nya reglerna om domstolens sammansättning m. m. bli tillämpliga även i mål som inkommit före ikraftträdandet. Eljest skulle i själva verket omorganisationen under flera år huvudsakligen stanna på papperet. Å andra sidan är det uppenbart, att en ovillkorlig skyldighet att efter de nya bestämmelsernas ikraftträdande alltid tillämpa dessa i vissa fall skulle kunna föranleda en myckenhet dubbelarbete och långvarig tidsutdräkt. Särskilt gäller givetvis detta beträffande mål, som vid ikraftträdandet redan helt eller delvis föredragits. Att med beaktande av de nu anförda synpunkterna uppställa en entydig och klar och tillika praktisk regel om vilka mål, som skola handläggas enligt de gamla respektive de nya bestämmelserna, synes icke vara möjligt. Det är nödvändigt att i viss mån låta avgörandet bli beroende av en lämplighetsprövning. I enlighet härmed har för mål, vilka inkommit till vattenöverdomstolen före den nya lagens ikraftträdande, föreslagits ett stadgande av innehåll, att lagen skall äga

tillämpning endast om därigenom ej förorsakas omgång eller olägenhet av någon betydelse.

Arbetsordningen för hovrätterna

Anställandet av tekniska ledamöter vid vattenöverdomstolen torde böra föranleda ett tillägg till 1 § arbetsordningen för rikets hovrätter den 19 december 1947 (nr 960), vari de olika kategorierna av ledamöter i hovrätt uppräknas.

Uppdelningen av vattenöverdomstolen på två avdelningar medför — om icke samtidigt med denna reform eller dessförinnan andra förändringar i hovrättsorganisationen vidtagas, som innebära ökning eller minskning av det i 2 § angivna antalet avdelningar i de olika hovrätterna — att detta antal för Svea hovrätts vidkommande ökas från åtta till nio.

De särskilda bestämmelserna om vattenöverdomstolens verksamhet, 72—74 §§, måste grundligt omarbetas med hänsyn bl. a. *dels* till att tekniska ledamöter — men däremot icke någon ledamot av kammarkollegiet — skola deltaga i domstolens verksamhet, *dels* till vattenöverdomstolens uppdelning på två avdelningar *dels ock* till att rotlarna å vattenöverdomstolen icke skola erhålla andra mål än vattenmål. Särskilda föreskrifter erfordras om de båda avdelningarnas tjänstgöring under ferierna och om skyldighet för den ena avdelningen att i vissa fall handlägga frågor i mål tillhörande den andra avdelningen m. m., varjämte bestämmelserna om vattenöverdomstolens handläggning av administrativa ärenden kräva en översyn.

Utredningsmannen har beträffande ändringarna i arbetsordningen icke ansett erforderligt att vid betänkandet foga förslag till författningstext.

BILAGA

Förslag till lag om ändring i 11 kap. vattenlagen

Härigenom förordnas *dels* att 11 kap. 16, 106 och 108 §§ vattenlagen den 28 juni 1918 (nr 523)[1] skola erhålla ändrad lydelse på sätt i det följande angives *dels ock* att i samma kap. skall införas en ny paragraf, betecknad 106 a §, av nedan angiven lydelse.

16 §.

För deltagande i Svea hovrätts verksamhet såsom vattenöverdomstol skola vid hovrätten vara anställda, förutom lagfarna ledamöter enligt vad i rättegångsbalken sägs, ledamöter med synnerlig sakkunskap och erfarenhet i vattenfrågors tekniska behandling (tekniska ledamöter).

Vattenöverdomstolen vare domför med tre lagfarna och två tekniska ledamöter. I mål, för vars bedömande tillgång till särskild teknisk sakkunskap icke finnes erforderlig, vare vattenöverdomstolen domför med fyra lagfarna ledamöter.

Konungen bestämmer, i vilken omfattning åtgärd, som avser allenast måls beredande, må vidtagas av lagfaren ledamot i vattenöverdomstolen eller av tjänsteman vid denna.

106 §.

Bestämmelserna i 43 och 44 §§, 45 § 1 mom. samt 57, 58, 62—64, 66 och 67 §§, så ock, i den mån ej annat följer av vad i sista stycket sägs, bestämmelserna i 97 §, skola i tillämpliga delar gälla vattenöverdomstolen och måls behandling därstädes.

I mål, vari tekniska ledamöter deltaga, må vattenöverdomstolen, där så finnes lämpligt, uppdraga åt dessa ledamöter eller en av dem att verkställa undersökning å stället. Finnes önskvärt, att lagfaren ledamot är närvarande vid undersökningen, äge vattenöverdomstolen förordna härom. I fråga om undersökning, som nu sagts, skall ej mindre vad 45 § 2 mom. innehåller om underrättelse till parterna och om protokoll än även, i den mån ej annat följer av vad i sista stycket av denna § sägs, vad i 97 § stadgas beträffande kostnad för undersökning enligt nämnda mom. äga motsvarande tillämpning.

[1] Senaste lydelse se SFS 1946:839.

Då på grund av bestämmelserna i första eller andra stycket stadgandena i 97 § tillämpas å mål i vattenöverdomstolen, skall vad i nämnda § föreskrives om sökande, kärande eller klagande avse den, som i vattenöverdomstolen fullföljt talan.

Med avseende — — — och gäldas av statsverket. Lag samma vare beträffande kostnad för syn å stället, som företages av vattenöverdomstolen, eller för undersökning enligt andra stycket av denna § i den mån sådan kostnad eljest skulle förskjutas och gäldas av part. Har i brottmål talan fullföljts av den tilltalade och är han häktad, skall kostnad, som eljest skulle åligga honom, gäldas av statsverket.

106 a §.

Finner vattenöverdomstolen vid överläggning till dom, att teknisk utredning eller beräkning, som parterna ej förut haft tillfälle att yttra sig över, bör läggas till grund för domen, skall sådant tillfälle beredas dem innan domen beslutas.

108 §.

Talan mot — — — högsta domstolen.

Vad i 103—105 §§ är stadgat angående rättegången i vattenöverdomstolen skall äga motsvarande tillämpning i fråga om högsta domstolen. Lag samma vare beträffande 106 § såvitt angår annat än undersökning enligt paragrafens andra stycke.

Denna lag träder i kraft den

Med avseende å mål, som före nämnda dag inkommit till vattenöverdomstolen, skall lagen äga tillämpning endast om därigenom ej förorsakas omgång eller olägenhet av någon betydelse.

Statens offentliga utredningar 1954

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Ärvdabalk. [6]
Betänkande angående instansordningen i vattenmål m. m. [9]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Polisti.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Bostadskollektiva kommittén. 2. Kollektivhus. [3]
Socialförsäkringsutredningen. 2. Moderskapsförsäkring m. m. [4]
Vården vid ungdomsvårdsskolorna. [5]

Hälso- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Svensk namnbok 1954. [1]
Musikliv i Sverige. Betänkande med förslag till åtgärder för att främja det svenska musiklivets utveckling. [2]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Nordiska parlamentariska kommittén. 6. Upphävande av all passkontroll vid gränserna mellan de nordiska länderna. [7]
Nordisk kontakt. Betänkande om utgivande av en nordisk parlamentarisk tidskriftspublikation. [8]

Stockholm 1954. Gummessons Boktryckeri
54500